

80-3
L 98

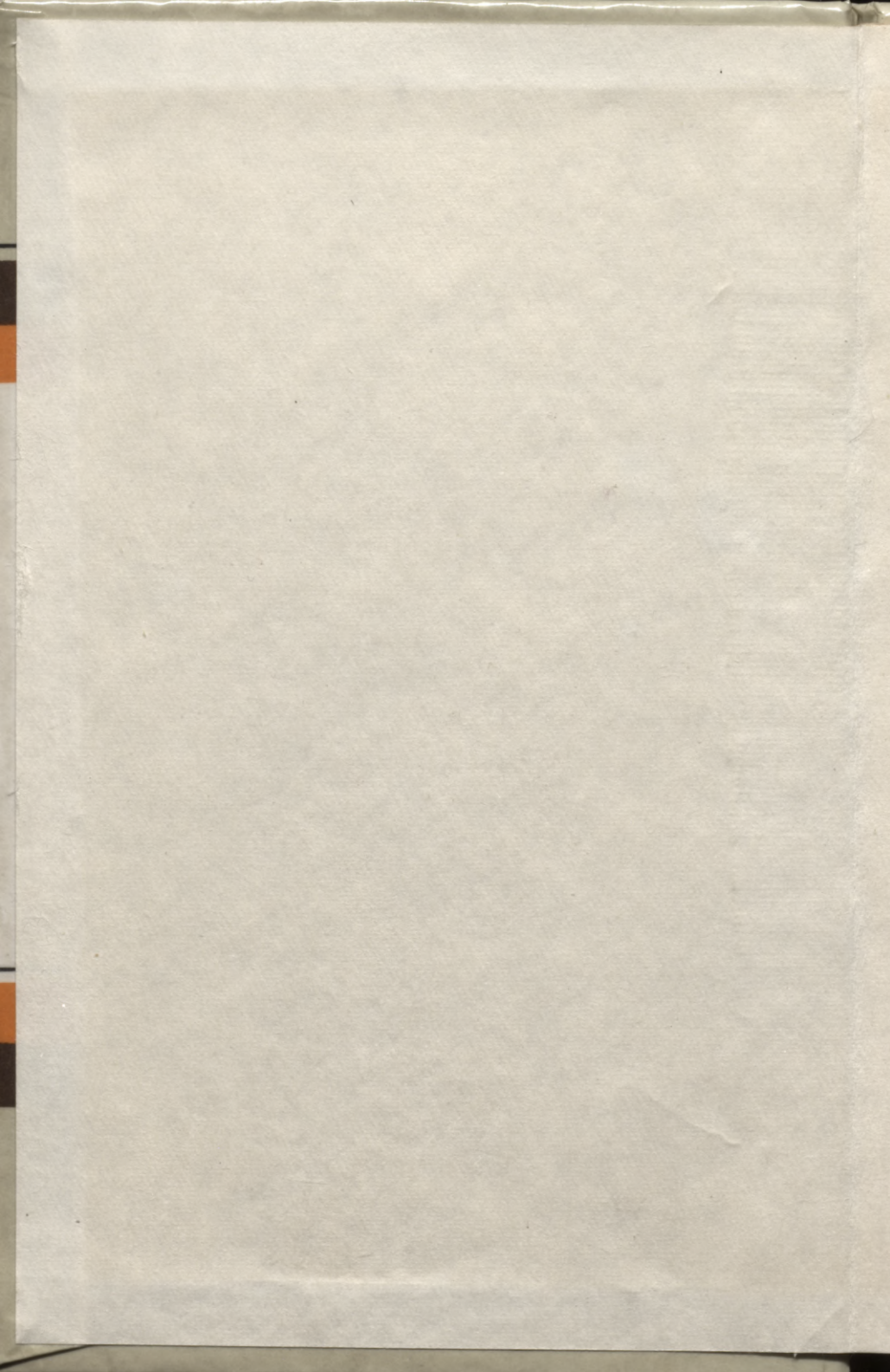

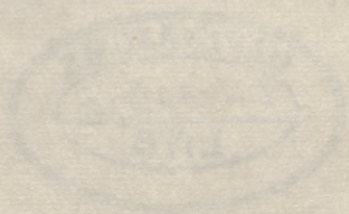
Platons

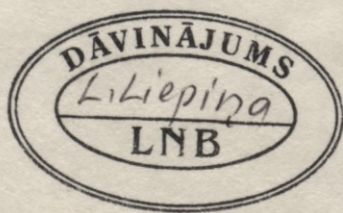
MENONS

DZĪRES

PAGĀTNES
DOMĀTĀJU
DARBI

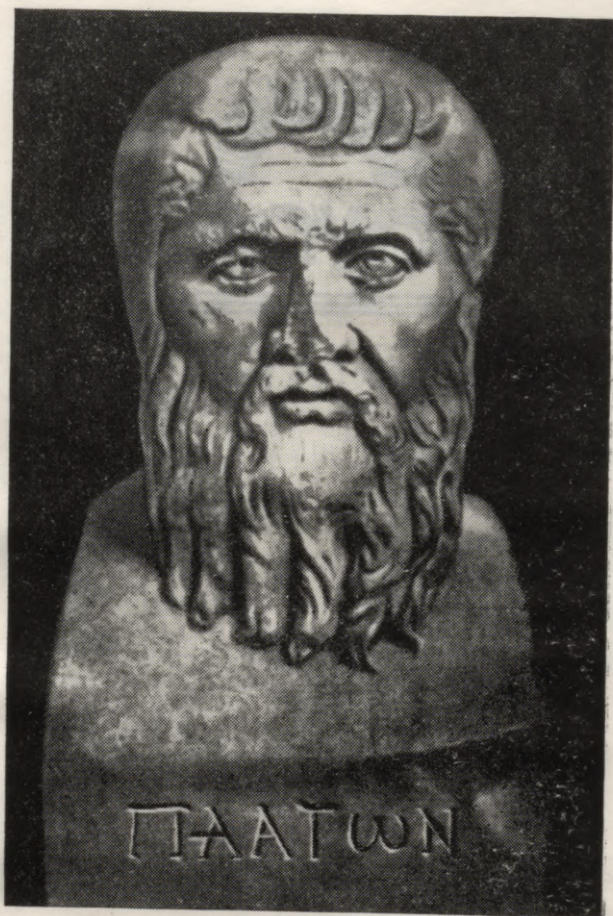

SĒRIJA „AVOTS”

PSD SVAIGŅI, LTD

80-3
L 98

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

130819

L
1

Platons

MENONS

DZĪRES

RĪGA «ZVAIGZNE» 1980

Plato

MENO. SYMPOSIUM

Leipzig, Teeobnera Lipsiae, 1911.

Sajā izdevumā iekļautajiem antikās pasaules ievērojamā domātāja Platona dialogiem ir liela filozofiska, kultūrvēsturiska, kā arī literāra vērtība. Dialogā «Menons» galvenokārt risinātas izziņas un loģikas problēmas, parādītas sokrātiskās metodes didaktikā — ironija un majeutika. Dialogā «Dzīres» tēlotas Atēnu vergturu sabiedrības augstāko aprindu sadzīves ainas, risinātas ētikas problēmas, parādīta robeža starp mitoloģisko un teorētisko pieeju pasaules problemātikai.

Grāmata paredzēta skolotājiem, studentiem, kā arī visiem interesentiem, kas vēlas padziļināt savas zināšanas filozofijas un klasiskās senatnes vēstures jomā.

Sos dialogus izdevniecība «Zvaigzne» laiž klajā pagātnes izcilo domātāju darbu sērijā «Avots».

No sengrieķu valodas tulkojis *Gustavs Lukstiņš*.

**IZZIŅAS UN ĒTIKAS PROBLĒMU RISINĀJUMS
PLATONA DIALOGOS «MENONS» UN «DZĪRES»**

Platons ir viens no izcilākajiem antikās sabiedrības filozofiem un kultūras veidotājiem. Viņš dzīvoja periodā, kad vergturu demokrātija Atēnās jau bija pārdzīvojusi savu augstāko uzplaukumu un lielā mērā izsmēlusi savas attīstības iespējas, laikā, kad sabiedrību plosīja asas sociālās un politiskās pretrunas. Platona bērnības un jaunības gados norisa Peloponēsas karš, kura gaitā Atēnas zaudēja savu dominējošo stāvokli Senās Grieķijas valstu vidū, taču joprojām palika ievērojams tirdzniecības un amatniecības centrs. Tomēr Atēnu kultūras uzplaukumu, kas bija sācies jau pirms Platona dzimšanas, šīs pārmaiņas skāra relatīvi maz; tas viņa dzīves laikā joprojām turpinājās un izpaudās daudzveidīgāk nekā agrāk.

Platons dzimis 428. vai 427. gadā p. m. ē. aristokrātu ģimenē. Filozofijas vēsturnieks Diogens Laercijs, kurš dzīvojis aptuveni sešus gadsimtus pēc Platona, kura liecības gan ne vienmēr ir precīzas, bet kuram bijuši pieejami daudzi teksti, kas līdz mūsdienām nav saglabājušies, raksta, ka Platons esot miris sava mūža 81. gadā, tātad ap 347. vai 346. gadu p. m. ē. Senajā Grieķijā laiku skaitīja pēc olimpiādēm, tādēļ mūsdienu literatūrā sastopami atšķirīgi datējumi un pētnieku vidū pastāv domstarpības (tā, piemēram, rodamas aplēses, ka Platons dzīvojis no 428. gada līdz 348. gadam p. m. ē.).

Nākamais filozofs agrā jaunībā zaudējis tēvu. Tā kā ģimene bijusi bagāta un kulturāla, viņš guvis ļoti labu izglītību, ko snieguši kvalificēti mājskolotāji visās tā laika svarīgākajās zinātnēs un nodarbību veidos — matemātikā, mūzikā, ģimnastikā, retorikā, dzejas mākslā utt.

Filozofa īstais vārds ir Aristokls, kā viņš esot nosaukts par godu vectēvam. Pavārdu *Plato* (Platais) viņam devis vingrošanas skolotājs Aristons plato plecu un cikstoņa veiksmes dēļ.¹

Platons jau agrā jaunībā sācis sacerēt tragēdijas un citu žanru literāros darbus, taču aptuveni 20 gadu vecumā pēc iepazīšanās ar Sokratu viņš esot sadedzinājis visus savus agrīnos sacerējumus. Tomēr pētnieki parasti nešaubās, ka šādas apceres ir bijušas, jo visos Platona darbos, kas saglabājušies līdz mūsdienām, ir jaušama pieredze rakstīšanā.

Sokrats, kura personība un uzskati ietekmējuši Platonu visvairāk, bija pirmais izcilais Atēnās dzimušais filozofs, taču savu mācību viņš izplatīja tikai mutiski un, cik zināms, nav sarakstījis nevienu rindiņu. Ziņas par Sokrata dzīvi un personību ir diezgan trūcīgas un apvītas ar daudzām leģendām. Līdz mūsdienām nonākušo avotu vidū visbagātīgākie šajā ziņā ir Sokrata skolnieku Platona un Ksenofonta sacerējumi, turklāt Platona darbos, it īpaši tajos, kas sarakstīti viņa vēlīnajā daiļrades periodā, grūti noteikt robežu, kur Sokrats minēts kā vēsturiska persona un kur — kā literārs tēls.

Sokrats bija akmeņkalis, taču viņam, tāpat kā vairumam Atēnu brīvo pilsoņu, bija daudz brīva laika, jo tālaika Atēnās pieaugušo vergu bija divreiz vairāk nekā pieaugušo brīvo iedzīvotāju un tie padarīja visus smagos fiziskos, dažkārt pat garīgos darbus.

Brīvajiem atēniešiem šajā periodā bija lielas iespējas paplašināt savu garīgo apvārtni. Filozofiskas idejas pauda teātri; arī Atēnu tautas sapulcē un tiesā bieži vien uzstājās ļoti izglītoti un prasmīgi oratori. Atēnu demokrātijas īpatnību dēļ daiļrunība Sokrata jaunības laikā bija kļuvusi par izdevīgu un ienesīgu nodarbošanos. Daiļrunas skolotāji un tie, kas vēlējās par tādiem kļūt, Atēnās varēja gūt ļoti labi atalgotu darbu, tādēļ viņi šeit saradās no daudzām pilsētām, kur rosīga kultūras dzīve bija jau uzplaukusi.

Daiļrunības un citu zinību skolotājus Senajā Grieķijā parasti sauca par *sofistiem* (gudrajiem). Viņiem bija lieli nopelni grieķu zinātnes un vispārējās kultūras attīstībā. Atšķirība no iepriekšējo paaudžu filozofiem, kuri centās izprast pasauli kopumā, sofistiem sāka detalizēti pievērsties

¹ Диоген Лаэртский. О жизни, учениях и изречениях философов. М., 1979, с. 150—163.

atsevišķajām parādībām. Filozofi līdz šim bija centušies izziņāt, uzminēt un izskaidrot pasaules uzbūvi un dabas parādību cēloņus, bet, sākot ar sofistiem, par filozofu uzmanības galveno objektu kļuva cilvēks, tā izziņa un kultūra. Sofisti pirmie sāka sistemātiski nodarboties ar grammatiku — pētīja teikuma uzbūvi, noteica vārdu nozīmes, skaidroja sinonīmus utt. Tomēr sofistu uzskatiem nebija konsekvences. Patiesības izziņāšanu un noskaidrošanu viņi parasti neuzskatīja par savu mērķi un savu gudrību lielākoties izmantoja personiskā īpašuma vairošanai, bet prasmi skaisti runāt un ticami argumentēt viņi dažkārt lietoja netaisnu mērķu sasniegšanai. Sofisti noliedza objektīvas patiesības pastāvēšanas iespēju, līdz ar to paverot ceļu šarlatānismam un patvaļai tiklab zinātnē, kā arī sabiedrības dzīvē. Pasaules uzskata ziņā sofistu mācībās dominē *sliecība uz subjektīvo ideālismu*. Tomēr šāds apzīmējums lietojams visai nosacīti, jo abi filozofijas pamatvirzieni (materiālisms un ideālisms) toreiz vēl tikai veidojās. Ievērojamākie vecās paaudzes sofisti, kas uzturējās Atēnās Sokrata un daļēji arī Platona jaunības gadu laikā, bija Protagors, Gorgijs, Hipijs un Prodijs.

Sokrats, kurš vairumu savu zināšanu filozofijā bija guvis no sofistiem, taču konfrontējis tās ar bagātīgu dzīves pieredzi, asi kritizēja viņu uzskatus no daudz konsekvētākā objektīvā ideālisma pozīcijām. Savus uzskatus Sokrats atšķirībā no sofistiem klāstīja bez maksas ikvienam, kam bija laiks un vēlēšanās viņu uzklaut, galvenokārt jauniešiem.

Tomēr teorētiskā domāšana V—IV gs. p. m. ē. jau bija nošķīrusies no ikdienas apziņas un sasniegusi tādu attīstības pakāpi, ka cilvēkiem, kuriem nebija izglītības, abstraktās domāšanas iemaņu un priekšzināšanu filozofijā (un tādi lielākoties bija Atēnu brīvie iedzīvotāji, jo tikai nedaudzi bija izmantojuši reālās iespējas izkopt savu garīgo pasauli), bija grūti vai pat neiespējami Sokratu saprast un sekot viņa domu gaitai. Vislabāk Sokratu saprata tie jaunieši, kuri, līdzīgi Platonam, jau kopš bērnības bija guvuši labu vispārējo izglītību un izkupuši teorētiskās domāšanas spējas. Vislabākā humanitārās ievirzes vispārējā izglītība šajā periodā bija aristokrātu ģimeņu atvasēm, jo tirgotāju un it īpaši amatnieku dēlu audzināšanā dominēja šauri praktiska profesionāla ievirze un arī turpmākajā dzīvē viņu teorētiskās domāšanas spējas palika neizkoptas. Tādēļ liela daļa Sokrata skolnieku bija jaunie

aristokrāti. Daži Sokrata tuvākie skolnieki, piemēram, Alkibiāds un Platona radnieks Kritijs, vēlāk kļuva par nīkniem Atēnu demokrātijas ienaidniekiem un darīja daudz ļauna savai dzimtajai pilsētai. Sokrata neatkarīgo uzskatu dēļ mazāk kulturālajās Atēnu iedzīvotāju aprindās radās īgnums un vēlāk nesamierināms naidis pret Sokrata darbību kopumā, kaut gan tai nebija specifiskas politiskas ievirzes. Šīs aprindas panāca, ka 399. gadā p. m. ē. Sokratu sauca pie atbildības par bezdievību, par jaunatnes maitāšanu un sodīja ar nāvi.

Sokrats nav vienīgais Platona skolotājs filozofijā. Kā liecina Diogens Laercijs, Platons filozofiju mācījis arī no filozofa Kratila, kas bija Heraklīta skolnieks, un no Parmenīda skolnieka Hermogena. Turpmākajā dzīves gaitā, galvenokārt ceļojumu laikā, Platons iepazinās arī ar citu filozofijas virzienu, it īpaši ar pitagoriešu uzskatiem. Paša Platona filozofiskie sacerējumi ļauj secināt, ka viņš ļabi iepazinis sava laika, kā arī daudzus agrāko paaudžu grieķu kultūras sasniegumus.

Pēc Sokrata nāves Platons zināmu laiku dzīvojis Megarās, bet vēlāk veicis arī tālākus ceļojumus, ilgstoši uzturēdamies Dienviditālijā un Sicīlijā. Ir liecības, ka viņš apmeklējis Ēģipti un citas Vidusjūras bāseiņa zemes, it īpaši Kirēni, kas atradās tagadējās Lībijas teritorijā.

Nozīmīgākie Platona veikumi ir Atēnu akadēmijas nodibināšana un viņa filozofiskie sacerējumi. Atēnu akadēmija gandrīz tūkstoš gadu laikā (no 387. gadā p. m. ē. līdz 529. gadam m. ē.) bija viens no svarīgākajiem antikās pasaules zinātniskajiem un izglītības institūtiem, bet Platona sacerējumi ir viens no pašiem galvenajiem antikās kultūras pieminekļiem. Platons sarakstījis filozofiskus dialogus un vēstules. Vispār Platonam kādreiz piedēvēts 41 dialogs, taču vismaz sešu dialogu piederība tiek nopietni apšaubīta (tos uzskata par Platona skolnieku vai vēlāko paaudžu literātu radītiem). Par pilnīgi drošiem arī visstingrākie kritizētāji atzīst 24 dialogus, ieskaitot Aizstāvēšanās runu, bet Platona darbu izdevumos parasti ievieto 35 dialogus un 13 viņa vēstules.

Platona darbi latviešu valodā līdz šim tulkoti ļoti maz, un to izdevumi jau kļuvuši par bibliogrāfisku retumu. Šajā izdevumā ievietotie dialogi «Menons» un «Dzīres» (Simpozijs) sniedz konkrētu, kaut arī fragmentāru ieskatu Platona daiļradē.

Platona darbos ideālistiskais pasaules uzskats jau gūvis zināmu pabeigtību, tādēļ viņu parasti uzskata par pirmo konsekvēnto ideālistu filozofijas vēsturē, tāpat kā Demokritu — par pirmo materiālistu. Platona uzskati par izziņu visskaidrāk pausti dialogos «Lielais Hippijs», «Menons» un «Teaitets», ētiskie uzskati — dialogos «Faidons», «Faidrs» un «Lahēts», sabiedriski politiskie uzskati — dialogos «Valsts», «Likumi» utt. Parasti katrā dialogā iztirzātas vairākas problēmas, un, ja arī viena no tām ir galvenā, tā risināta dažādos aspektos. Dialogu garums ir ļoti nevienāds, un daudzi no tiem ir ievērojami lielāki par šajā krājumā ievietotajiem.

Dialogu datēšana ir ļoti grūta, jo Platons tos rakstījis gandrīz 60 gadu gaitā, turklāt vairums dialogu sarakstīts daudz vēlāk, nekā risinājušies tajos minētie notikumi. Zināmus pieturas punktus var gūt, zinot autora uzskatu evolūciju, bet, ejot šādu ceļu, viegli nonākt apļa pierādījumā. Diskusijas par atsevišķo dialogu sarakstīšanas secību un laiku sākušās jau senatnē, un arī mūsdienās šajā jautājumā pētnieku vidū nav pilnīgas vienprātības.

Dialogu «Menons», kā domā vairums pētnieku, Platons sarakstījis ne agrāk par 394. gadu un ne vēlāk par 390. gadu p. m. ē. Reālā saruna visticamāk varētu notikt 402. gadā, jo pirms tam sarunas dalībnieks Anits bija uz laiku izraidīts no Atēnām, bet mazliet vēlāk Menons bija jau atstājis Atēnas. Taču nav drošu pierādījumu, ka šāda saruna vispār bijusi. Platona dialogs noteikti nav reālās sarunas protokols. Tajā izklāstīti dažādi viedokļi, un ar Sokrata muti autors parasti paudis savus uzskatus. Tomēr visi minētie sarunas dalībnieki ir reālas vēsturiskas personas.

Anits (pēc nodarbošanās ādminis) bija mazkulturāls, bet bagāts, sabiedriski rosīgs un ievērojams politiskais darbinieks Atēnu demokrātijas krīzes laikposmā. Trīsdesmit tirānu valdīšanas periodā pēc Peloponēsas kara (404—403) Anitu izraidīja no Atēnām, bet viņš savukārt rosīgi piedalījās tirānu gāšanas organizēšanā. Viņš bija viens no niknākajiem Sokrata apsūdzētajiem 399. gadā un centās panākt Sokrata notiesāšanu. Arī Menons ir reāla persona. Vēlāk viņš piedalījās Persijas valdnieka brāļa organizētajā grieķu algotņu karagājienā uz Persiju, bet tur viņu sagūstīja un nonāvēja. Šā karagājiena dalībnieks Ksenofons savā darbā «Anabāze» raksturojis

Menonu ļoti negatīvi — kā negodīgu un divkosīgu cilvēku.¹ Te gan jāpatur vērā, ka arī pats Ksenofonts ne vienmēr tiecies tikai pēc patiesības un viņam pret Menonu varēja būt personiskas antipātijas. Taču Menona iedomība un augstprātība izpaužas arī šajā sarunā, kaut gan pret Sokratu viņš izturas ļoti pieklājīgi. Zīmīgi, ka sarunas gaitā Menons, runādams par tikumu, nekur nav minējis patiesīgumu.

Dialoga «Menons» centrālā problēma ir jautājums par tikumu un zināšanām, kā arī par to iegūšanas ceļiem. Tikums [*aretē*] ir viens no svarīgākajiem Sokrata un arī Platona filozofijas jēdzieniem, un dažādos aspektos tas iztīrās daudzos Platona dialogos. Sokrata izpratnē tikums daudzos jautājumos saplūst ar zināšanu par labo [*agathos*], jo, pēc viņa domām, cilvēkam pietiek zināt, kāda rīcība ir vislabākā, lai viņš to arī izraudzītos. Sokrats pats rīkojas atbilstoši šādam uzskatam un vēlāk, nevēlēdamies nonākt konfliktā ar savu iekšējo pārliecību, aizgāja bojā. Menonam par tikumu ir gluži citādi uzskati, un viņš tikai vēlas zināt Sokrata domas par to, vai tikumu var iemācīties vai arī iegūt kaut kā citādi. Ja ticam Ksenofonta liecībai, tad Menona interesi par tikumu būtu varējuši izraisīt arī citi cēloņi, nevis vēlēšanās pašam būt tikumīgam un krietnam.

Sarunas gaitā izrādās, ka problēmu nav iespējams atrisināt, ja iepriekš nav noskaidroti precīzi un viennozīmīgi jēdzieni. Šajā dialogā Sokrats, kas, šķiet, pauž paša Platona viedokli, liek sarunu biedriem secināt, ka nedz zināšanas, nedz tikumu nevar iegūt mācīšanās ceļā. Tie, pēc Platona atainotā Sokrata domām, cilvēkā esot jau kopš dzimšanas, kaut arī cilvēks pats to neapzinoties. Tikumi, pēc Platona domām, ir īpaša dievišķa labvēlība. Tos nevar iemācīties un nevar mantot arī no vecākiem, jo krietniem vecākiem dažkārt ir nekrietni bērni.

Darbā «Menons» labi saskatāmas sokratiskā dialoga raksturīgākās metodes: a) *ironija*, kad Sokrats, apgalvodams, ka pats neko nezina un slavinādams sarunas biedra zināšanas un atjautību, ar precizējošiem jautājumiem iedzina viņu strupceļā un piespiež šo sarunas biedru atzīt, ka arī tas neko nezina un nesaprot; b) *majeutika* — «vecmātes māksla», kad Sokrats ar uzvedino-

¹ Ksenofonts. Kad uzvarētāji atkāpjas. R., 1971, 60.—61. lpp.

šiem jautājumiem it kā palīdz piedzimt patiesībai, kura, pēc viņa domām, jau mīt ikvienā cilvēkā kopš dzimšanas. Šī pati problēma detalizētāk risināta ievērojami garākajā Platona dialogā «Teaitets».

Mūsdienu lasītāja interesi par dialogu «Menons» var izraisīt nevis pēdējais secinājums, kas no divdesmitā gadsimta zinātnes aspekta liekas dīvains un nepārlicienošs, bet gan tajā parādītā zinātniskās izziņas gaita. Platona atainotais Sokrats necenšas uzminēt patiesību. Viņš neapmierinās arī ar pirmo vai otro ticamo skaidrojumu. Tiklīdz kāds secinājums izstrādāts un noformulēts, viņš pamana tā nepilnības un vājās vietas, sāk to apšaubīt, cenšas izgaismot aplūkojamās problēmas aizvien jaunas skaldnes un virza izziņu tik tālu, cik vien tas objektīvi iespējams vai ciktāl pārējie sarunas biedri, kuru līdzdalība problēmas risināšanā bieži ierobežojas ar izsaucieniem «nu, protams», «bez šaubām», «tā tas ir», «nu, kā gan citādi», spēj sekot viņa domas plūdumam. Dialogā Sokrats visnotaļ paliek uzticīgs savai devīzei, ko viņš visskaidrāk formulējis Aizstāvēšanās runā: «Es zinu tikai to, ka neko nezinu.» Viņš neklāsta gatavus secinājumus, neuzspiež savu viedokli kā vienīgi pareizo, bet liek pie tā nonākt argumentu neatspēkojamības dēļ. Cenšanās neapmierināties ar jau gūtajiem sasniegumiem, vēlēšanās nonākt pie arvien dziļākām un adekvātākām atziņām ir ikvienas zinātniskas izziņas priekšnosacījums. Šajā ziņā nav svarīgi, ka par pētījumu objektu padarīts tik nekonkrēts un dažādi interpretējams jēdziens. Antīkajā sabiedrībā nebija zinātņu, kas balstītos uz eksperimentiem un precīziem mērījumiem (daži šādu zinātņu elementi sāka attīstīties hellēnisma periodā, vairāk nekā simt gadu pēc šeit aprakstītajiem notikumiem), tādēļ cilvēka personība, sabiedrības dzīve un dažādi kultūras dzīves notikumi bija galvenais Sokrata un turpmāko antīkās sabiedrības filozofu apceru objekts. Tik sarežģītu un iekšēji pretrunīgu pētišanas objektu izraudzīšanās, bez šaubām, sniedza daudz rosinājumu dialektiskai domāšanai, bet deva maz konkrētu atziņu, it īpaši tādu, kas saglabātu savu nozīmi arī zinātnes vēlākajā attīstības gaitā. Antīkās sabiedrības filozofu (arī Platona) centieni izkopt domāšanas un zinātniska disputa kultūru mūsdienu lasītājam ir daudz tuvāki nekā tie konkrētie secinājumi, kas zinātnes virzībā nav guvuši apstiprinājumu.

Raksturīgs piemērs šajā ziņā var būt *majeutika*. Majeutisko metodi lieto arī mūsdienu pedagogija, liekot skolēnam jaunā aspektā pārdomāt to, ko viņš jau kādreiz mācījies vai pieredzējis. Šādos gadījumos majeutikai kā ikvienai aktīvai mācību formai ir liela vērtība, jo secinājumi, kas izstrādāti paša spēkiem, kaut arī audzinātāja vadībā, daudz labāk iespiežas atmiņā nekā gatavi iemācītie. Taču šādai didaktikas metodei nav nekā kopīga ar teoriju par iedzimtām zināšanām. Lietojot majeutisko metodi, skolēns var izmantot tikai tās zināšanas, kas viņam jau ir, vai arī tās, ko skolotājs sarunas gaitā viņam pasaka priekšā. Arī dialogs «Menons» rāda, ka Platons kā mākslinieks aizgājis tālu priekšā saviem un sava laikmeta uzskatiem psiholoģijā. Dialogā redzams, ka Menona vergs, kaut gan viņam nav speciālu priekšzināšanu ģeometrijā, tomēr zina daudzus ģeometrijas jēdzienus: četrstūri, malu, līniju, centru; zina, ko nozīmē vārdi «lielāks» un «mazāks»; prot skaitīt; prot reizināt nelielus skaitļus utt., bet to, ko viņš nezina, Sokrats viņam pasaka priekšā.

Dialogam «Menons», tāpat kā gandrīz visiem Platona sacerējumiem, līdzās galvenajai tēmai ir arī daudz citu skaldņu, kas bagātina mūsu zināšanas par dialogā aprakstīto periodu Atēnās, par problēmām, kas nodarbinājušas tā laika cilvēkus, kā arī par antīkās kultūras attīstību kopumā.

Vēl bagātīgāks un daudzveidīgāks šajā ziņā ir mūsu izdevumā ievietotais Platona dialogs «Dzīres» (Simpozijs). Tas ir viens no daudzšķautņainākajiem un mākslinieciskajā ziņā visvairāk izveidotajiem Platona sacerējumiem. Dialoga sižetam ir reāls pamats. 416. gadā p. m. ē. jaunais dramaturgs Agatons, guvis uzvaru tragēdiju autoru sacensībā, tiešām sarīkoja saviem draugiem mielastu. Dialogs sarakstīts vai vismaz galīgo noformējumu guvis ne agrāk par 385. gadu, jo minētā Arkādijas sadalīšana notika šajā gadā.

Trīsdesmit gadi bija pietiekami ilgs laiks, lai reālā notikuma detaļas jau būtu pagaisušas no tā dalībnieku un tā laikabiedru atmiņas, bet ne tik ilgs, lai autoram būtu vajadzība materiālu smelt tikai no savas fantāzijas. «Dzīru» autora meistarība ir tik liela, ka sacerējums rada reāla notikuma iespaidu.

Šis darbs ir ne vien filozofiska rakstura apcere, bet arī meistarisks Atēnu sadzīves kultūras tēlojums. Dzīrēs, ko

rīkoja atēnieši (vismaz izglītotākie un kulturālākie Atēnu pilsoņi), viesību galvenā sastāvdaļa bija sarunas. Ešana un dzeršana bija tikai to priedevas. Atēniešu dzīres deva iespēju savstarpēji garīgi bagātināties. Protams, šāds «simpozijs» vienlaikus bija arī grūts pārbaudījums tā dalībnieku prāta un izteiles spējām, atmiņai, asprātībai un daiļrunībai. Dialogā «Dzīres» redzams, ka brīva improvizācija par uzdoto tēmu bija iespējama vienīgi tiem, kas bija apguvuši un spēja operatīvi likt lietā milzīgu informācijas apjomu gan par mitoloģiju, gan literatūru, gan arī citām garīgās dzīves jomām.

Atainotajā sabiedrībā cilvēka prestižu noteica nevis dižciltība vai bagātība, bet gan gara spējas un asprātība. Šādu spēju izkopšana bija Atēnu demokrātijas rezultāts, blakusprodukts un zināmā mērā arī nosacījums. Protams, reālajās dzīrēs garīgais spriegums varēja būt mazāks, dažādu starpgadījumu varēja būt vairāk, taču nav šaubu, ka Platona tēlotais simpozijs nebija vienīgais, kurā tika risinātas sarežģītas kultūras problēmas.

Kompozicionāli dialogā reljefi izdalās divas daļas, kas daudzos aspektos ir ļoti neviendabīgas, pat pretējas. Abu daļu galvenais varonis ir Sokrats: pirmajā daļā galvenokārt kā stāstītājs, otrajā — kā savas tikumiskās pārlicības īstenotājs dzīvē.

Pirmajā daļā dzīru dalībnieki no dažādiem viedokļiem iztirzā vārdu *eros* [sengr. mīlestība]. Sokrats runā pēdējais, rezumējot un zināmā mērā vispārinot iepriekšējo runātāju izteiktās domas, atsevišķos gadījumos iebilstot pret dažām no tām. Sai daļai raksturīga tieksme sakārtot noteiktā sistēmā ļoti neviendabīgu materiālu (mākslas tēli šādam nolūkam izrādās vairāk atbilstoši nekā zinātnes jēdzieni), vēlēšanās vismaz galveno iztirzājamo jēdzienu noskaidrot pēc iespējas vispusīgi un dziļi, raksturīgs domas dialektisks risinājums, izvirzot un pārvarot dažādas pretrunas šā risinājuma gaitā, kā arī zināma kompozicionāla noapaļotība un loģiska pabeigtība.

Otrajā daļā parādīts Sokrats dažādās dzīves situācijās. Te redzams, ka Sokratam raksturīgā it kā nenopietnā, pusrotālīgā un puzobgalīgā attieksme izpaužas ne tikai vārdos vien. Taču no konkrētajām situācijām, kas atainotas šajā dialogā, var secināt, ka Sokrata ironija būtībā nav nihilistiska; tā nenoliedz pastāvošās reālās vērtības, bet tikai pastāvošās nevērtības un aizspriedumus, turklāt

Sokrata rīcību nosaka augstāki ētiskie ideāli nekā apkārtējiem cilvēkiem, tikai neviens — un varbūt arī Sokrats pats nav spējīgs tos precīzi formulēt.

Iepazīstoties ar dialoga pirmās daļas runātāju improvizācijām, jāsecina, ka līdzās izglītības augšupejai Atēnās virzījusies uz priekšu arī reliģiskā brīvdomība. Lai gan runātāji šeit tieši nepolemizē ar tradicionālajiem reliģiskajiem aizspriedumiem, zemtekstā un vietumis arī tekstā skaidri jūtams, ka viņi ir visai tālu no ortodoksālajiem mitoloģiskajiem priekšstatiem, kas iepriekšējo paaudžu atēniešus vēl ietekmēja diezgan spēcīgi. Tā, piemēram, pirms dažiem gadu desmitiem atēnieši Perikla laikā bija izraidījuši no savas pilsētas filozofu Anaksagoru, apsūdzot to bezdievībā, jo Anaksagors bija izteicis domu, ka Saule esot nevis dievs Hēlijs, kas brauc ugunīgos ratos, bet gan nokaitēts akmens vai dzelzsgabals. Līdzīgu apsūdzību varētu izvirzīt pret vairākiem Platona aprakstīto dzīru dalībniekiem, taču var domāt, ka viņu risks šajā ziņā nav bijis liels (arī Sokratu vēlāk nogalināja īstenībā nevis reliģijas, bet gan viņa neatkarīgās domāšanas dēļ). Sokrats savu prātu nepakļāva sabiedrībā valdošajiem aizspriedumiem un atļāvās ironizēt par to, kas garīgi aprobežotākiem atēniešiem šķita ļoti svarīgs.

Platons savos reālistiski veidotajos darbos nav apgājis arī antīkās sabiedrības vistumšākās un netīkamākās ēnas puses. Tā, piemēram, viņa dialogos līdztekus dzeršanai minēts vēl viens senajās vergturu sabiedrībās sastopams netikums, proti, homoseksuālisms, kas krietni vien mazina «burvīgās senatnes» pievilcību mūsdienu lasītāja acīs.

Seno Austrumu despotijās un persiešu satrapijās valdnieki un viņu tuvākie galminieki bieži slīga dažādos netīkumos, un viens no izplatītākajiem to vidū bija žūpošana. Hroniskie alkohola lietotāji zaudēja spēju laist pasaulē normāli attīstītus pēcnācējus. Daudzi viņu bērni bija iedzimti fiziski kropļi, citi bija plānprātīgi, taču tas netraucēja viņiem dažkārt mantot valsts varu un izmantot šo varu arī izvirtības paplašināšanai.

Antīkās vergturības uzplaukuma periodā grieķu tirāni nereti apzināti veicināja alkoholisma un homoseksuālisma — šo no Austrumu despotijām ievazāto netīkumu — zināmu izplatīšanos, jo uzskatīja, ka pļēguri un izvirtuļi būs paklausīgāki viņu pavēļu izpildītāji un deģenerātu aprindas nepretosies patvaļai.

Dziļāk analizējot šīs negatīvās parādības, nedrīkst piemirst vēl vienu gaužām netīkamu klasiskās senatnes īpatnību. Attīstītākajās Senās Grieķijas pilsētās valdošo aprindu sievietes jau kopš bērnības tika stingri uzraudzītas, gandrīz vai ieslodzītas. Sievietes saglabāja zināmu neatkarību no sikumainas vīriešu aizbildniecības vienīgi Spartā. Kā redzams dialogā «Dzīres», uzaicinātās flautistes spēle viesību dalībniekiem vīriešiem nešķiet pievilcīga, bet viņi ir pārliecināti, ka pusieslodzījumā turētās mājas sievietes, kurām ir ļoti niecīgas iespējas gūt kādas kultūras iespaidus, no viņas priekšnesuma gūs lielu baudu. Šādos apstākļos augušās valdošo aprindu sievietes vairumā gadījumu bija garīgajā ziņā mazattīstītas, un vīriešiem, kuru garīgās dzīves līmenis bija augstāks, viņas nelikās interesantas un pilnvērtīgas sarunu un dzīves biedrenes.

Tiesa gan, Senajā Grieķijā bija arī izglītotas sievietes, bet viņu skaits bija niecīgs, un viņām parasti nebija iespēju tieši ietekmēt sabiedrisko dzīvi. Daudzas no tām bija hetēras, kas bija pērkamo sieviešu augstākā kārtā, un kā tādas viņas netika uzskatītas par pilnvērtīgām un pilntiesīgām sabiedrības locekļēm.

F. Engelsss savā darbā «Ģimenes, privātīpašuma un valsts izcelšanās» rakstīja: «Vīrs nodarbojās ar savu vingrošanu un ar sabiedriskām lietām, no kurām sieva bija atstumta; viņa rīcībā turklāt bieži vien vēl bija verdznes un Atēnu ziedu laikā plaši izplatītā un valsts vienmēr atbalstītā prostitūcija. Tieši uz šīs prostitūcijas pamata attīstījās vienīgie grieķu sieviešu raksturi, kuri ar savu prātu un mākslas gaumi tāpat pacēlās pāri vispārējam antīko sieviešu līmenim kā spartietes ar savu raksturu. Bet tas apstāklis, ka vispirms bija jātop par hetēru, lai kļūtu par sievieti, ir atēniešu ģimenes visbargākais nosodījums.

Šī atēniešu ģimene ar laiku kļuva par paraugu, pēc kura ne tikai pārējie jonieši, bet pakāpeniski arī visi metropoles un koloniju grieķi iekārtoja savu mājas dzīvi. Tomēr, neraugoties uz visu šo noslēgtību un uzraudzību, grieķietes diezgan bieži atrada izdevību, lai krāptu savus vīrus, un pēdējie, kaunēdamies izrādīt kaut kādas mīlestības jūtas pret savām sievām, izklaidējās visādās milās dēkās ar hetērām; bet sievietes pazemošana atiebās un pazemoja pašus vīriešus, kamēr viņi iestīga pret dabiskā mīlestībā ar zēniem un mītā par Ganimēdu pazemoja tiklab savus dievus, kā arī paši sevi.»¹

Sāda rakstura jautājumu prasmīga risināšana spilgti izpaužas Platona darbā «Dzīres». Šo problēmu plašāku iztirzājumu pat samērā iecietīgā Atēnu sabiedriskā doma būtu uzskatījusi par nepieļaujamu un nepiedienīgu, un Platons līdz ar to nebūtu varējis reālistiski atainot visas tā laika sabiedrības dzīves jomas. Tādēļ viņš dialogā «Dzīres» Atēnās izplatīto netikumu izvērstāku atainojumu liek sniegt Alkibiādam, kurš Atēnās bijis plaši pazīstams tiklab ar savu skaistumu un apdāvinātību, kā arī ar netikumību un rupjību, ar vēlēšanos šokēt sabiedrību skandaložu izlēcienu veidā (ne velti atēnieši viņu dēvējuši par «visu Atēnu sieviešu kopīgo vīru un visu Atēnu vīriešu kopīgo sievu»).

Kaut arī Platona dialogā «Dzīres» vergturu sabiedrības netikumiem piešķirts vairāk nozīmes, nekā tiem bija tā laika Atēnās, tomēr visumā tas reāli atspoguļo īstenību gan augstāko aprindu domāšanas, gan arī sadzīves ziņā.

Alkoholisms, kā arī morālā un fiziskā izvirtība grāva Atēnu un arī citu Senās Grieķijas pilsētu valdošo aprindu fizisko un garīgo veselību un līdztekus ekonomiskajiem un sociālajiem faktoriem (kas savukārt bija šo netikumu cēloņi) bija viens no antīkās sabiedrības virslāņu pagrimuma izraisītājiem un noteicējiem.

Platons ar savu daiļradi centās izkopt ne vien sava laika cilvēku domāšanas veidu, māksliniecisko gaumi un sabiedriski politiskos uzskatus, bet arī tikumus. Šie mērķi tā laika apstākļos nevarēja īstenoties, jo bija pretrunā ar sabiedrības attīstības likumsakarībām. Taču viņa sacerējumi bija svarīgs ieguldījums autora dzimtās pilsētas kultūrā, un tie guvuši paliekamu vietu visas cilvēces kultūras labāko sasniegumu vidū.

Visbeidzot jāņem vērā, ka Platona dialogi ir ne vien izcili antīkās filozofijas, bet arī literatūras un vispārējās kultūras pieminekļi, un daudzus dialogus var ierindot starp labākajiem sengrieķu literatūras paraugiem. Iepazīšanās ar tiem paplašina lasītāja garīgo apvārsni un dod iespēju labāk izprast attīstības ceļu, ko cilvēce nostāigājusi vēlāko gadu tūkstošu ritējumā.

*Vilnis Zariņš
Ināra Ķemere*

¹ Markss K., Engelss F. Darbu izlase. 2. sēj., 208.—209. lpp.

MENONS

... un tādēļ, lai būtu labi, vai likumu
... bet tas
... ne
... bet cilvēkiem tas šois no
... veids

... Heliada pazina un
... un bagāts lauks, bet
... un viņa gudrības un atpūtas tas
... Lāris, pilnīgi
... Lāris, vien pēri gudri-
... Almadus (viens
... Aristips) un arī citus diezcilīgus
... ja kāds kaut ko jautāja,
... un viņi, kā jau las bija, vien-
... un arī pats ļāva Hellādam sev ļaut, ka vien katrs
... un visiem arī atpūsties.

... bet šeit, mēs šeit Menon, ir mēs šeit pilnīgi precīzi,
... gudrības, spējam, pārdos, ka no šejienes
... ir atgriezti pie jūsu, ja to kādam šejeniem
... un teikt, tas emīstos un teikt:

... ka esmu tālmeģis cilvēks, it kā es
... vai kāds cits vēsta
... vai kāds cits vēsta
... Es ne zinu, vai to var vai nevar iemācīties,
... es pat nerīnu, kas ikums vispar ir.

I

Menons. Vai tu, Sokrat, vari man pateikt, vai tikumu var iemācīties vai nē? Varbūt to nevar iemācīties, bet tas iegūstams ar vingrināšanos. Varbūt nav ne iemācāms, ne ar vingrināšanos iegūstams, bet cilvēkiem tas dots no dabas, varbūt vēl citā kādā veidā.

Sokrats. Agrāk, Menon, tesāliešus Hellādā pazina un aprīnoja kā labus jātniekus un bagātus ļaudis, bet tagad, man šķiet, arī viņu gudrības dēļ, vispirms tas sakāms par tava drauga Aristipa dzimtās Lārisas pilsoņiem. Tas ir Gorgija nopelns. Ieradies Lārisā, viņš par gudrības mīlotājiem padarīja ievērojamākos Aleuadus (viens no tiem bija tavs draugs Aristips) un arī citus dižciltīgus tesāliešus. Viņš jums iemācīja, ja kāds kaut ko jautāja, atbildēt pašapzinīgi un svinīgi, kā jau tas klājas zinātajiem, un arī pats ļāva hellēņiem sev jautāt, ko vien katrs gribēja, un visiem arī atbildēja.

Bet šeit, mīlais Menon, ir noticis pilnīgi pretējais, iestājies gudrības aptumsums. Baidos, ka no šejienes gudrība ir aizgājusi pie jums. Ja tu kādam šejienietim uzdotu savu jautājumu, tas smietos un teiktu:

— Tu laikam domā, ka esmu laimīgs cilvēks, it kā es zinātu, vai tikumu var iemācīties vai kādā citā veidā iegūt. Es ne tikai nezinu, vai to var vai nevar iemācīties, es pat nezinu, kas tikums vispār ir.

Ar mani, Menon, ir tas pats. Esmu tāds pats nezinātājs kā mani pilsoņi, nevaru sev piedot, ka vispār neko nezīnu par tikumu. Bet, ja es pat nezīnu, kas ir tikums, kā es varu zināt, kāds tas ir un kā iegūstams. Vai tu domā, ka, Menonu nemaz nepazīdams, kāds varētu zināt, vai viņš ir skaists vai bagāts, vai dižciltīgs, vai viss pilnīgi otrādi? Vai tu domā, ka tās ir iespējams?

Menons. Es nu gan ne. Bet vai tu, Sokrat, tiešām nezīni, kas ir tikums? Vai tā es varu teikt par tevi savā dzimtenē?

Sokrats. Ne tikai to, mans draugs, bet arī to, ka tādu zinātāju, man šķiet, neesmu nemaz saticis.

Menons. Kā tad tā? Vai tad tu netiekies ar Gorgiju, kad viņš bija šeit?

Sokrats. Tikos gan.

Menons. Vai tad tu nedomāji, ka viņš to zina?

Sokrats. Lāga neatceros, Menon. Nevaru pašlaik no teikti pasacīt, ko es tad domāju. Varbūt viņš to zina, bet tu vismaz zini, ko viņš teica, atgādinī man to. Pasaki man, kā tu domā? Man šķiet, tāpat kā viņš.

Menons. Protams.

Sokrats. Bet labāk atstāsim viņu mierā, jo viņa šeit nav, bet tu, Menon, dievu dēļ, pasaki, kas, pēc tavām domām, ir tikums. Runā atklāti, tā varbūt par laimi izrādīsies, ka esmu maldijies, teikdams, ka nevienu tādu zinātāju neesmu saticis, jo zini tu un Gorgijs.

Menons. Nav jau grūti to pateikt, Sokrat. Vispirms, piemēram, viegli ir raksturot, kas ir vīra tikums — tādām vīram jāprot veikt valsts darbus, tā rīkojoties, jāprot darīt labu saviem draugiem un kaitēt saviem ienaidniekiem, jābūt uzmanīgam, lai pašam nenotiktu nekā ļauns. Ja gribi zināt sievietes tikumu, nav jau grūti runāt arī par to. Viņai labi jāvada mājas saimniecība, jāraugās, lai viss tajā būtu kārtībā, jābūt paklausīgai savam vīram. Citāds jau ir bērna tikums, kā meitenes, tā zēna, citāds vecāka vīra — kā brīva, tā verga. Ir arī ļoti daudzi citi tikumi, nav grūti tāpēc pateikt, kas ir tikums. Katra

mūsu nodarbošanās, katrs vecums, katrs darbs prasa savu tikumu. Es, Sokrats, domāju, ka ar netikumiem ir tas pats.

Sokrats. Liekas, ka man ir bijusi liela laime, Menon; meklēju vienu tikumu, atradu to veselu spietu, visu no tevis. Vēl tomēr, Menon, par šo salīdzinājumu ar spietu. Ja es tev jautātu par bites būtību, kāda tā īsti, un tu man atbildētu, ka bišu ir daudz un tās ir dažādas, ko tu man atkal atbildētu, ja es turpinātu jautāt:

— Kā tu domā, vai to ir daudz un tās ir dažādas un atšķirīgas tātē, ka tās visas ir bites? Varbūt ar to tās nemaz neatšķiras, bet ar kaut ko citu, piemēram, ar skaistumu, lielumu vai kaut kā citādi. Saki, ko tu atbildētu, ja tev tā jautātu?

Menons. Es teiktu — ar to, ka tās visas ir bites, tās viena no otras neatšķiras.

Sokrats. Ja nu es pēc tam teiktu, — bet tagad saki man, Menon, kas tad ir tas, ar ko tās neatšķiras, kas tām visām ir viens un tas pats. Vai tu varētu man to teikt?

Menons. Varu gan.

IV

Sokrats. Tas pats ir arī ar tikumiem. Ja to ir daudz un tie ir dažādi, tiem visiem tomēr ir viena būtība, kāpēc tie ir tikumi. Tam, kuram jāatbild jautātājam, ir labi jāpadomā, lai būtu skaidrs, kas īsti ir tikums. Bet varbūt tu nesaproti, ko es saku?

Menons. Domāju, ka saprotu. Tomēr es gribētu vēl labāk saprast jautājumu.

Sokrats. Vai tu, Menon, tikai par tikumu domā, ka tas vīrietim ir savs, sievietei un citiem savs, vai arī par veselību, augumu un spēku. Vai tev šķiet, ka vīrietim ir viena veselība, sievietei cita, vai arī tai vispār ir viena un tā pati būtība, ja tā vispār ir veselība, vai nu tā būtu vīrietim, vai kādam citam?

Menons. Domāju, ka vīrietim un sievietei ir tā pati veselība.

Sokrats. Vai to pašu nevar teikt arī par augumu un spēku? Ja sieviete ir spēcīga, vai viņa nav spēcīga ar to pašu spēku, ar to pašu spēka būtību? Es saku — ar to pašu. Tur nav nekādas starpības, vai nu tas ir vīrieša, vai sievietes spēks. Vai tev liekas, ka ir kāda starpība?

Menons. Man vismaz ne.

Sokrats. Vai tikums pēc būtības atšķiras ar to, ka tas ir bērna, vecāka cilvēka, sievietes vai vīrieša tikums?

Menons. Man, Sokrat, liekas, ka tagad tas ir pavisam kas cits.

Sokrats. Kā tā? Vai tad tu neteici, ka vīrieša tikums ir labi vadīt valsti, sievietes — saimniecību?

Menons. Teicu gan.

Sokrats. Bet vai iespējams labi vadīt valsti vai saimniecību, vai kaut ko citu, ja to nedara saprātīgi un taisnīgi.

Menons. Nekādā ziņā.

Sokrats. Bet, ja to dara saprātīgi un taisnīgi, tad taču vajadzīgs saprāts un taisnīgums.

Menons. Tas pilnīgi nepieciešams.

Sokrats. Tātad kā vīrietim, tā sievietei, abiem tie vajadzīgi, ja viņi grib būt krietni vadītāji.

Menons. Šķiet, ka tā.

Sokrats. Bet kā tad? Vai bērns un vecāks cilvēks, ja tie ir nesavaldīgi un netaisni, var būt krietni?

Menons. Nekad gan.

Sokrats. Bet saprātīgi un taisnīgi?

Menons. Tāpat nē.

Sokrats. Tātad visi ir krietni vienā un tai pašā veidā. Visi tādi kļūst, ja viņi ieguvuši to pašu.

Menons. Laikam gan.

Sokrats. Bet, ja viņiem nebūtu viens un tas pats tikums, tad jau viņi nebūtu krietni vienā un tai pašā veidā?

Menons. Protams, nē.

▼

Sokrats. Bet, ja visiem ir viens un tas pats tikums, tad pacienties atcerēties un pateikt, ko saka Gorgijs un arī tu pats — kas tad tas īsti ir.

Menons. Kas tad gan cits, kā prasme vadīt un rīkot cilvēkus, ja jau tu gribi vienu noteiktu atbildi?

Sokrats. Es tiešām to gribu. Bet vai tad bērnam, Menon, ir šis pats tikums? Vai pat vergam jāprot vadīt pār savu kungu? Vai tu domā, ka pavēlnieks var būt vergs?

Menons. Nepavisam es tā nedomāju, Sokrat.

Sokrats. Tas neklātos, mans draugs. Ievēro vēl vienu. Tu saki — viņam jāprot vadīt un rīkot. Vai tad nepiebil-
dīsim — taisnīgi, nevis netaisni.

Menons. Es tāpat domāju. Taisnīgums, Sokrat, ir
tikums.

Sokrats. Vai vispār tikums, Menon, vai kāds zināms
tikums?

Menons. Kā to saprast?

Sokrats. Tāpat, kā par kaut ko citu. Piemēram — es
teiktu par apaļumu, ka tas ir kāds apveids, nevis tikai ap-
veids; teiktu tāpēc, ka ir arī citi apveidi.

Menons. Tu teiktu pareizi. Arī es saku, ne tikai taisnī-
gums ir tikums, jo ir arī citi tikumi.

Sokrats. Kādi tad? Saki. Tāpat arī, ja tu gribētu, es
teiktu arī citus apveidus. Saki tad man arī citus tikumus.

Menons. Arī vīrišķība man šķiet tikums, tāpat kā saval-
dība un gudrība vai arī augstsirdība un daudz kas cits.

Sokrats. Atkal, Menon, esam nonākuši pie tā paša.
Meklēdami vienu, atrodam daudzus tikumus, bet šoreiz
mēs gājām pa citu ceļu, taču to, kas ir tajos, mēs neva-
ram atrast.

VI

Menons. Nekādi, Sokrat, es nevaru, kā tu to dari citos
gadījumos, atrast to vienu tikumu, kas ir visiem pamatā.

Sokrats. Tas ir saprotams, tomēr es papūlēšos, ka mēs
pie tā nonākam, ja vien tas būs manos spēkos. Tu taču
saproti, ka tas vienmēr ir tā. Ja kāds tev, Menon, jau-
tātu tāpat, kā es to nupat darīju, kas ir apveids, un tu
viņam teiktu, ka tas ir apaļums, un viņš atkal tāpat kā
es, jautātu, vai apaļums ir vispār apveids vai kāds no
apveidiem, tu, protams, teiktu, ka tas ir viens no apvei-
diem.

Menons. Protams.

Sokrats. Un tu to teiktu tāpēc, ka ir arī citi apveidi.

Menons. Jā.

Sokrats. Un ja tev vēl jautātu, kādi tad, vai tu teiktu?

Menons. Zināms.

Sokrats. Un ja kāds tev tāpat jautātu par krāsu — kas
tā tāda, un tu teiktu — kaut kas balts, un viņš turpinātu

jautāt, vai balts vispār vai kāda no krāsām, tu taču teiktu — kāda no krāsām, jo ir arī citas krāsas.

Menons. Protams.

Sokrats. Un, ja viņš liktu tev pateikt vēl citas, tu taču to darītu un nosauktu krāsas, kas ir gluži tāpat krāsas kā baltā.

Menons. Jā.

Sokrats. Un, ja viņš turpinātu sarunu, tāpat kā es, un teiktu, ka visu laiku jūs atgriežoties pie daudzuma? Bet tagad tā nerunāsim. Tu taču daudz ko apzīmē ar vienu vārdu un saki, ka tas viss ir apveidi, kaut gan šie apveidi ir pilnīgi pretstati. Kas tas varētu būt, kas ietver tāpat apaļo, kā taisno un ko tu sauc par apveidu, un saki turklāt, ka apaļais ir gluži tāpat apveids kā taisnais? Vai tad tu tā nesaki?

Menons. Saku gan.

Sokrats. Bet, vai, tā sacīdams, tu neapgalvo, ka apaļais nemaz nav vairāk apaļais kā taisnais un taisnais nemaz nav vairāk taisnais kā apaļais.

Menons. Nemaz es to nesaku, Sokrat.

Sokrats. Bet tu taču saki, ka apaļais ir gluži tāpat apveids kā taisnais un tāpat arī otrādi.

Menons. Tas ir taisnība.

VII

Sokrats. Bet kas tad ir tas, ko tu apzīmē ar vārdu apveids? Pacenties atbildēt. Ja tu tam, kas tev jautātu par apveidu un krāsu, teiktu: «Es nesaprotu, ko tu no manis gribi, nesaprotu, ko tu saki,» — viņš laikam gan brīnītos un teiktu: «Vai tad tu nesaproti, ka es meklēju, kas viss šajos gadījumos ir un paliek tas pats.» Vai arī tad, Menon, tev nebūtu ko atbildēt, ja tev jautātu: «Kas apaļajā un taisnajā un visur tur, ko tu par apveidu sauc, ir viens un tas pats?» Pacenties atbildēt. Tas tev noderēs, lai atbildētu uz jautājumu par tikumu.

Menons. Nē. Labāk jau tu pats to pasaki, Sokrat.

Sokrats. Tas tev patiktu?

Menons. Pat ļoti.

Sokrats. Vai tad tu atbildēsi man arī par tikumu?

Menons. Noteikti.

Sokrats. Tad jāpacenšas. Tas ir to vērts.

Menons. Un kā vēl.

Sokrats. Labi. Mēģināšu tev pateikt, kas ir apveids. Raugies tad, vai tev ar to pietiks. Pieņemsim, ka vienīgi apveids ir tas, kas vienmēr cieši saistīts ar krāsu. Vai ar to tev pietiek? Vai tu meklē vēl kaut ko citu? Man pietiktu, ja tu tā teiktu par tikumu.

Menons. Bet tā taču ir aplamība, Sokrat.

Sokrats. Kā tu tā vari teikt?

Menons. Apveids, pēc tavām domām, ir kaut kas, kas vienmēr cieši saistīts ar krāsu. Pieņemsim. Bet, ja kāds teiktu, ka viņš nezina, kas ir krāsa, un tāpat būtu šaubās un neziņā, kā tas bija par apveidu, ko tu viņam tad būtu atbildējis?

VIII

Sokrats. Tikai taisnību. Ja jautātājs būtu kāds no gudrajiem strīdniekiem, es viņam teiktu: «Es esmu atbildējis. Ja neesmu pareizi atbildējis, tad tavs uzdevums tagad ir runāt un mani atspēkot.» Ja turpretim es un jautātājs būtu draugi, tāpat kā tagad es un tu, un mēs gribētu draudzīgi sarunāties, tad vispirms vajadzētu atbildēt saudzīgāk, vairāk atbilstoši jautājumu iztīrīšanas prasībām, bet tad jārūnā ne tikai taisnība, bet jāievēro arī tas, kam atbildētājs jau piekritis. Centīšos ar tevi tā sarunāties. Saki man, tu taču kaut ko sauc par beigām, tas ir, par vistālāko, galīgo robežu. Domāju, ka tas ir tas pats. Prodiķis man laikam nepiekrītu. Bet par ko tad tu saki — tas ir beidzies, tas ir sasniegts? Es gribu tikai izteikt, — neko sarežģītu, neko daudznozīmīgu.

Menons. Protams, es kaut ko tā saucu un saprotu, ko tu saki.

Sokrats. Kas tad tālāk? Kaut ko tu sauc par plakanu, kaut ko citu par telpisku, piemēram, ģeometrijā.

Menons. Protams.

Sokrats. Vai tu no teiktā tagad jau saproti, ko es saucu par apveidu? Es to teicu par kuru katru apveidu. Tas, ar ko beidzas ķermenis, ir tā apveids. Isi sakot — ķermeņa robeža ir tā apveids.

Menons. Bet kas, pēc tavām domām, ir krāsa?

Sokrats. Tu esi augstprātīgs, Menon. Vecākam vīram tu liec atbildēt, bet pats negribi atcerēties un teikt, ko Gorgijs sauc par tikumu.

Menons. Ja tu man pateiksi, Sokrat, teikšu arī es.

Sokrats. Sarunājoties ar tevi, Menon, pat ar aizsietām acīm katrs teiks, ka tu esi skaists un tev ir pielūdžēji.

Menons. Kāpēc tā?

Sokrats. Bet sarunā tu to vien dari, ka dod: pavēles. Tā rīkojas izlutinātie, kas grib uzkundzēties, kamēr viņi vēl ir dzīves ziedonī, un, runājot ar mani, tu laikam esi atzinis, ka es nevaru skaistajiem nepakļauties. Es darišu tāpat tev pa prātam un atbildēšu.

Menons. Lūdzu, esi tik labs.

Sokrats. Vai tu negribi, lai es tev atbildu tā, kā to darīja Gorgijs. Tev būs vieglāk tad saprast.

Menons. Gribu. Kāpēc gan ne?

Sokrats. Vai jūs nerunājāt par Empedokla mācību, ka no visa nāk kaut kādas plūsmas.

Menons. Tieši tā.

Sokrats. Vai runājāt arī par ejām, pa kurām tās ieplūst un izplūst?

Menons. Runājām.

Sokrats. Vai neteicāt, ka dažas no ejām ir piemērotas šām plūsmām, bet dažas par mazām, dažas par lielām?

Menons. Tā bija.

Sokrats. Tātad vai ir kaut kas, ko tu sauc par redzi?

Menons. Protams.

Sokrats. «Saproti tagad, ko saku es tev,» ir teicis Pindars. Krāsa ir apveidu plūsma, kas atbilst redzei un ko tā uztver.

Menons. Man šķiet, Sokrat, tas ir lieliski atbildēts.

Sokrats. Tev laikam tas likās kaut kā jau pazīstams, un es domāju, ka tagad tu vari tāpat izskaidrot, kas ir dzirde, kas oža un vēl daudz kas cits tam līdzīgs.

Menons. Pilnīgi.

Sokrats. Atbilde ir traģēdijas garā*, tāpēc tev tā patīks labāk nekā atbilde par apveidiem.

Menons. Man jau gan.

* Cildeni, svinīgi.

Sokrats. Es tomēr, Aleksidāma dēls, arvien vairāk pārliciešos, ka tas tā nav, ka labāka ir pirmā atbilde. Domāju, ka tu piekritīsi, ja tikai tev nevajadzēs aizbraukt pirms mistērijām, kā tu vakar teici, bet paliksi un tiksi iesvētīts.

Menons. Es paliktu arī, Sokrat, ja tu vairāk ar mani tā parunātos.

X

Sokrats. Man netrūkst labas gribas runāt kā tevīs, tā sevis paša dēļ. Baidos tikai, ka neko daudz nevarēšu par šo jautājumu pateikt. Labi, mēģināšu, bet arī tu izpildi solījumu un saki, kas ir tikums vispār, un beidz no kaut kā viena taisīt daudzus, kā zobgaļi saka par tiem, kas visu sīki sasmalcina, bet pasaki, kas ir tikums, atstājot to nesadalītu un veselu. Paraugus tam tu no manis esi dabūjis.

Menons. Man, Sokrat, tagad šķiet (izteikšos dzejnieka vārdiem), ka tikums ir prasme priecāties par skaisto un to sasniegt. Arī es par tikumu saku — tiekties pēc skaistā un spēt to iegūt.*

Sokrats. Bet tu taču arī saki, ka tas, kas tiecas pēc skaistā, grib sasniegt kaut ko labu.

Menons. Jā, tā es saku.

Sokrats. Bet vai nav arī daži, kas tiecas pēc ļaunā, tāpat kā ir tādi, kas tiecas pēc labā. Ne jau visi, mans draugs, tev šķiet tiecamies pēc labā.

Menons. Man jau nu ne.

Sokrats. Bet daži pēc ļaunā?

Menons. Protams.

Sokrats. Vai viņi domā, ka ļaunums ir labs? Kā tev šķiet? Vai, atzīdami, ka tas ļauns, tomēr pēc tā tīko?

Menons. Man liekas, kā vienādi, tā otrādi.

Sokrats. Kā tu domā, Menon? Vai tiešām dažs, zinātdams, ka ļaunais ir ļaunums, tomēr pēc tā tiecas?

Menons. Droši vien.

Sokrats. Ko gan, pēc tavām domām, nozīmē pēc kaut kā tiekties? Taču iegūt to sev?

Menons. Protams, iegūt. Ko gan citu?

* Vārdiem *skaists* un *labs* sengrieķu valodā ir ļoti tuvas nozīmes.

Sokrats. Vai tas, kas domā, ir pārlicināts, ka ļaunais noder tam, kas to iegūst, vai arī ir nācis pie atziņas, ka tas ieguvējam kaitē?

Menons. Ir tādi, kas domā, ka ļaunais tiem ir derīgs, ir arī tādi, kas atzīst, ka tas kaitē.

Sokrats. Bet tie, kas, pēc tavām domām, zina, ka ļaunais ir ļauns, vai tie domā, ka tas ir derīgs?

Menons. Nē, man šķiet, tie nemaz tā nedomā.

Sokrats. Tātad ir skaidrs, ka tie, kas nezina, kas ir ļaunais, netiecas vis pēc tā, bet pēc labā, ko viņi par tādu atzīst, bet kas īstenībā ir ļaunais. Tātad, nepazīdami ļauno, bet turēdami to par labo, viņi tiecas pēc labā. Vai ne?

Menons. Tā tas ar viņiem laikam ir.

Sokrats. Un labi. Bet kuri, kā tu saki, tiecas pēc ļaunā, zinādami, ka ļaunais viņiem kaitīgs, vai tie nenodara ļaunu paši sev?

Menons. Tā tam vajag būt.

Sokrats. Bet kuri tā kaitē paši sev, vai par tiem nevar teikt, ka tie ir nožēlojami, jo nodara sev ļaunu?

Menons. Arī tam tā jābūt.

Sokrats. Bet vai nožēlojamie nav nelaimīgi?

Menons. Domāju gan.

Sokrats. Bet vai kāds grib būt nožēlojams un nelaimīgs?

Menons. Domāju, ka ne, Sokrat.

Sokrats. Tātad neviens, Menon, negrib sev ļauna, ja negrib būt nelaimīgs. Bet ko gan nozīmē būt nelaimīgam — taču iekārot ļauno un to iegūt?

Menons. Man šķiet, tev taisnība, Sokrat — neviens ļauna sev negrib.

XI

Sokrats. Bet vai tu neteici, ka tikums ir tiekšanās pēc labā un spēja to sasniegt?

Menons. Teicu gan.

Sokrats. Ja tas tā, tad tāda vēlēšanās jau ir visiem un neviens cilvēks nav labāks par otru.

Menons. Tā šķiet.

Sokrats. Bet skaidrs, ja viens par otru ir labāks, tad labāks viņš ir ar spēju sasniegt labo.

Menons. Noteikti.

Sokrats. Tas, šķiet, ir, pēc tavām domām, tikums — spēja sasniegt labo.

Menons. Domāju, Sokrat, ka tas tiešām tā ir, kā tu spried.

Sokrats. Paskatīsimies tagad, vai tev taisnība. Varbūt tiešām tā ir. Tu saki, ka tikums ir spēja sasniegt labo.

Menons. Tā es saku.

Sokrats. Bet vai par labo tu nesauc veselību un bagātību? Vai arī sudraba un zelta iegūšanu, vai arī godu un varu valstī. Vai tu to visu nesauc par labo un citu tamlīdzīgu?

Menons. Jā. To visu es tā saucu.

Sokrats. Pieņemsim. Iegūt zeltu un sudrabu ir tikums, saka Menons, Lielā ķēniņa* viesturis no paaudzes uz paaudzi. Bet, Menon, vai par šādu ieguvumu nepiebildīsim «godīgi un taisnīgi», bet varbūt tev ir vienalga un arī netaisnu ieguvumu tu sauc par tikumu?

Menons. Nekad nē, Sokrat. Tā ir nekrietnība.

Sokrats. Katrā ziņā, kā šķiet, šāda iegūšana nedrīkst notikt bez taisnīguma, savaldības, godprātības vai vispār bez kaut kāda no tikumiem. Ja tas tā nav, nav tikuma, kaut arī iegūst labo.

Menons. Kā gan bez tā varētu būt tikums?

Sokrats. Bet negūt ne zeltu, ne sudrabu, ja tas nav taisnīgi, negūt to ne sev, ne citam, šāda atteikšanās taču ir tikums.

Menons. Laikam gan.

Sokrats. Tātad tikai taisnīga iegūšana ir tikums. Netaisna ir nekrietnība, un atteikšanās no šādas iegūšanas ir tikums.

Menons. Man šķiet, ka tas, ko tu saki, nav apstrīdams.

XII

Sokrats. Bet vai mēs nupat vēl neteicām, ka taisnīgums, savaldība un viss tam radniecīgais ir tikuma daļas?

Menons. Teicām.

Sokrats. Bet vai tad, Menon, tu nedzen ar mani jokus?

Menons. Kā tad tā, Sokrat?

* Persijas ķēniņa.

Sokrats. Tikko vēl es tevi lūdzu nesaskaldīt un nesadalīt tikumu. Devu arī paraugus, kā vajadzētu atbildēt, bet tu neesi to ievērojis, teici, ka tikums esot spēja taisnīgi sasniegt labo, bet taisnīgums esot tikuma daļa.

Menons. Jā, tā bija.

Sokrats. No tā, kam tu pats esi piekritis, taču izriet, ka viss, lai tu darītu ko darīdams, ir tikums, ja tas notiek tā, ka šajā darbībā ir kāda tā daļa, jo taisnīgums, kā tu pats saki, ir tikuma daļa, tāpat arī viss cits, kas tam radniecīgs.

Menons. Nu, un kas tad?

Sokrats. Tūlīt pateikšu. Es lūdzu tevi pasacīt, kas vispār ir tikums. Tu gandrīz neko uz šo jautājumu neatbildēji, bet teici, ka tikums ir katra darbība, kurā ir kāda daļa no tā, it kā tu būtu jau pateicis, kas vispār ir tikums, un es to būtu sapratis, kaut gan tavā atbildē tas bija sīki sadalīts. Tātad, mīlais draugs, jāsāk atkal ar to pašu jautājumu, kas ir tikums un vai katra darbība, kas notiek tā, ka tajā ir kāda tikuma daļa, ir jau tikums, bet tas taču nozīmē apgalvot, ka viss, ko dara taisnīgi, ir tikums. Bet varbūt tev šķiet, ka atkal to jautāt nebūtu vajadzīgs un katrs zinās, kas ir tikuma daļa, nezinādams, kas ir pats tikums.

Menons. Tā es nedomāju.

Sokrats. Bet tu taču atceries, ko es tev nupat teicu par apveidu, ka mēs tad neatzinām līdzīgu atbildi, jo tā bija mēģinājums atbildēt, atsaucoties uz apgalvojumiem, par kuriem nebijām vienojušies, kurus patiesībā vēl neskaidrojām.

Menons. Un pareizi darijām, Sokrat, ka neatzinām.

Sokrats. Un tāpēc, mīlais draugs, kamēr mēs vēl cenšamies izzināt, kas vispār ir tikums, nedomā, ka tu kādam to izskaidrosi, runādams par atsevišķām tā daļām vai par kaut ko citu tamlīdzīgi. Atkal tomēr būs jājautā, kas īsti ir tikums, par kuru tu runā. Bet varbūt tu domā, ka es runāju niekus.

Menons. Šķiet, tu runā pareizi.

XIII

Sokrats. Atbildi tātad no paša sākuma, kas ir tikums. Ko par to domā tu pats un tavs draugs?

Menons. Es, Sokrat, kad tevi vēl nemaz nebiju saticis, biju dzirdējis, ka tu pats tikai sapinoties grūtībās un iepinot tajās arī citus. Arī tagad man šķiet, ka tu esi mani apvārdojis un apbūris; esmu it kā apreibis un pilnīgi sapinies pretrunās un, ja varētu pajokoties, tu pēc izskata un arī citādi esi ļoti līdzīgs plakanai jūras rajai, jo katrs, kas tai tuvojas un pieskaras, sastingst. Ar mani ir noticis tas pats, esmu it kā sastindzis, sastingusi ir mana dvēsele un mana mēle, un es nezinu, kā tev atbildēt, kaut gan tūkstošreiz esmu plaši un gari ar daudziem runājis par tikumu un turklāt ļoti labi (vismaz man pašam tā likās), bet tagad es it nemaz nevaru pateikt, kas īsti ir tikums, un man šķiet, ka tu esi labi darījis, palikdams šeit un nekur neaizbraukdams. Ja tu kā svešinieks tā darītu kādā citā pilsētā, tevi tūlīt saņemtu ciet un ieslodzītu.

Sokrats. Viltīgs tu esi, Menon, un es gandrīz neatrodu, ko tev atbildēt.

Menons. Kā tad tā, Sokrat?

Sokrats. Es zinu, kāpēc tu mani salīdzināji ar rajū.

Menons. Kā tu to domā?

Sokrats. Lai arī es varētu tevi ar kaut ko salīdzināt. Es zinu par visiem skaistiem cilvēkiem, ka viņiem patīk, ja viņus ar kaut ko salīdzina. Tas viņiem izdevīgi, jo skaisto taču salīdzina ar kaut ko skaistu. Bet es tevi ne ar ko nesalīdzināšu, bet teikšu — ja raja, kas liek citiem sastingt, sastingst arī pati, tad esmu tai līdzīgs, ja tas tā nav, tad nē. Es nelieku citiem sapīties grūtībās, ja pašam man viss ir skaidrs, bet, būdams pats vislielākajā neziņā, arī citiem lieku sajūst viņu nezināšanu. Un arī tagad, runājot par tikumu, man jāsaka — es nezinu, kas ir tikums. Pirms sarunas ar mani tu varbūt to zināji, bet tagad, liekas, tu arī esi nezinātājs, tomēr es gribu kopā ar tevi atrast un izzināt, kas īsti tas ir.

XIV

Menons. Bet kā gan, Sokrat, tu atradīsi, ja tu pavisam nezini, kas tas ir? Kā tu meklēsi, to nezinādams? Ja tu arī gluži nejauši to ieraudzīsi, tad kā tu zināsi, ka tieši to tu neesi zinājis?

Sokrats. Es saprotu, ko tu gribi teikt, Menon. Tu izvīrzi pret mani pašu stiprāko atspēkojumu. Cilvēkam vispār nav ko meklēt, vai viņš zina vai nezina. Ja viņš zina, ko gan viņš meklēs, viņš taču zina, nekāda meklēšana nav vajadzīga; tāpat arī nezinātājam, — viņš taču nezina, kas jāmeklē.

Menons. Vai šis iebildums nav lielisks, Sokrat? Kā tev šķiet?

Sokrats. Nepavisam ne.

Menons. Vai tu vari pateikt — kāpēc?

Sokrats. Protams. Esmu to dzirdējis no vīriem un sievietēm, kas ir gudri dievišķīgās lietās.

Menons. Un ko tad viņi teica?

Sokrats. Man šķiet, viņiem bija taisnība, un viņi runāja labi.

Menons. Bet ko tad īsti, un kas viņi bija?

Sokrats. Runātāji bija priesteri un priesterienes, kuriem rūp, vai viņi varēs atbildēt par to, ar ko viņi nodarbojas. Par to runā arī Pindars un citi dievu iedvesmoti dzejnieki. Bet runā viņi tā — tikai skaties, vai tev tiešām liekas, ka viņi runāja patiesību — viņi saka, ka cilvēka dvēsele esot nemirstīga; viņa te beidz pastāvēt (to sauc par miršanu), te atkal rodas no jauna, bet nekad neiet bojā, un tāpēc dzīvi vajag nodzīvot cik iespējams godīgi un taisnīgi:

Persefone, gandarījumu guvusi,
Par noziegumiem seniem,
Dvēseles viņa tad devītā gadā
Atdod atpakaļ augstai saulei.
No tām cildeni radīsies valdnieki
Un vīri ar saprātu ašu,
Ar gudrību dziļu un augstu.
Vienmēr tos cilvēki sauks
Par varoņiem krietniem un dziēm.*

XV

Tā kā dvēsele ir nemirstīga, vairākkārt dzimusi, tā redzējusi gan to, kas šeit, gan to, kas Aīdā. Redzējusi visu un visu izzinājusi, un nav jābrīnās, ka tā atceras visu par tikumu un par daudz ko citu, ko agrāk bija zinā-

* *Pindars.* 133. trēnu fragments.

jusi, jo viss ir savstarpīgi radniecīgs, un visu dvēsele ir izzinājusi. Ja kāds kaut ko atceras (cilvēki to sauc par zināšanu), tad nekas to nekavē pašam atrast arī visu pārējo, ja vien tam nepietrūkst drosmes un viņš nepagurst meklējot, jo meklēšana un izzināšana ir likai atcerēšanās. Nevajag tātd paklausīt tavam iebildumam*; tas mudina mūs uz kūtrību, un neuzņēmīgiem ir patikami to dzirdēt, bet tas, ko es saku, mudina mūs būt centīgiem meklētājiem. Esmu pārliecināts par tā patiesību un kopā ar tevi gribu atrast, kas ir tikums.

Menons. Labi, Sokrat. Bet kā to saprast, ka mēs neko neizzinām, bet tas, ko saucam par izzināšanu, ir atcerēšanās? Vai tu vari man pierādīt, ka tas tiešām tā ir?

Sokrats. Nupat vēl, Menon, es teicu, ka tu esi viltīgs. Arī tagad tu jautā, vai es varu pierādīt, ka nav izzināšanas, bet ir tikai atcerēšanās, lai tūlīt būtu redzams, ka esmu nonācis pretrunā.

Menons. Zvēru pie Zeva, Sokrat, ka tāds nebija mans nolūks, bet tāds jau man paradums. Tomēr, ja tu vari man paskaidrot, ka tas tā ir, kā tu saki, tad paskaidro.

Sokrats. Nupat vēl, Menon, es teicu, ka tu esi viltīgs. ties, bet pasauc no saviem daudzajiem pavadoņiem, kuru pats gribi, lai es pie viņa varētu pierādīt tev vajadzīgo.

Menons. Labprāt. Panāc šurp!**

Sokrats. Vai viņš ir hellēnis un runā hellēniski?

Menons. Turklāt ļoti labi. Viņš dzimis manā mājā.

Sokrats. Esi uzmanīgs. Ievēro, vai viņš atcerēsies vai iemācīsies no manis.

Menons. Būšu uzmanīgs.

XVI

Sokrats. Saki man, zēn, vai tu zini, kas ir kvadrāts?

Zēns. Noteikti.

Sokrats. Tātad šis ir kvadrāts, tam ir visas malas vienādas un to ir četras.

Zēns. Tiešām tā.

Sokrats. Un vai nav vienādas arī līnijas, kas iet caur centru?

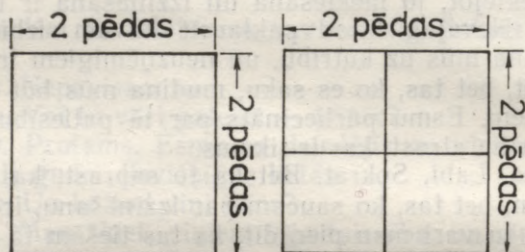
* Ka vispār nav iespējams izzināt. — *Tulk.*

** Menons pasauc savu vergu. — *Tulk. red.*

Zēns. Vienādas.

Sokrats. Vai tāds kvadrāts nevarētu būt gan lielāks, gan mazāks?

Zēns. Varētu.

Sokrats. Ja šī mala būtu divas pēdas gara un arī šī divas, cik tad pēdu būtu visam kvadrātam? Skaties vēl. Ja šī mala būtu divas pēdas gara, bet tā tikai vienu, vai tad visā figūrā nebūtu divas pēdas?

Zēns. Būtu.

Sokrats. Bet, ja divas pēdas arī tai malai, vai tad neda-būsīm divreiz divas?

Zēns. Dabūsīm.

Sokrats. Tātad dabūsīm divreiz pa divām pēdām.

Zēns. Jā.

Sokrats. Bet cik tad būs divreiz divas pēdas? Padomā un pasaki.

Zēns. Četras, Sokrat.

Sokrats. Bet vai var būt cits četrstūris divreiz lielāks, bet citādi līdzīgs un tam būtu visas malas vienādas, tāpat kā šim?

Zēns. Var.

Sokrats. Cik tad tajā būs pēdu?

Zēns. Astoņas.

Sokrats. Labi. Bet tagad papūlies man pateikt, cik gara būs tam katra mala. Šim tā būs divas pēdas gara, bet cik tam otram, divreiz lielāka?

Zēns. Skaidrs, Sokrat, ka divreiz garāka.

Sokrats. Redzi, Menon, es viņu nemaz nemācu, bet tikai jautāju. Un tagad viņš domā, ka zina, kādas ir malas, kas veido astoņpēdu kvadrātu. Vai tu tā nedomā?

Menons. Domāju gan.

Sokrats. Bet vai viņš to tiešām zina?

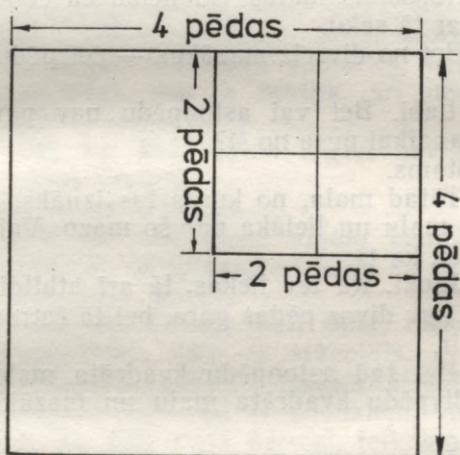
Menons. Nemaz ne.

Sokrats. Vai viņš domā, ka no malu divkāršošanas?

Menons. Jā.

XVII

Sokrats. Tagad skaties, kā viņš atcerēsies visu pēc kārtas, kas jāatceras. Bet tagad saki man, vai no divreiz garākas malas mēs nedabūjam divreiz lielāku četrstūri. Es saku — nevis tādu, kuram viena mala gara, otra īsa, bet tādu, kuram visas malas vienādas kā šim un kas par šo ir divreiz lielāks, tas ir, astoņpēdu četrstūri. Bet skaties, vai arī vēl tagad tu domā, ka tas rodas no divreiz garākām malām?

Zēns. Domāju gan.

Sokrats. Bet vai mēs nedabūsim divreiz garāku malu, ja pieliksim tai otru tikpat garu?

Zēns. Noteikti dabūsim.

Sokrats. Bet vai no tādas malas, ja to būs četras, mēs nedabūsim astoņpēdu kvadrātu?

Zēns. Kā tad.

Sokrats. Piezīmēsim tai klāt vēl četras tāda paša garuma malas. Vai tad tas nebūs astoņpēdu kvadrāts?

Zēns. Būs.

Sokrats. Bet vai tad tajā nebūs četri kvadrāti, no kuriem katrs ir vienāds ar šo četrpēdu?

Zēns. Jā.

Sokrats. Cik tad tas būs liels? Vai nebūs četrreiz lielāks?

Zēns. Kā tad citādi?

Sokrats. Vai divreiz lielāks ir arī četrreiz lielāks?

Zēns. Nē, nē, zvēru pie Zeva.

Sokrats. Bet cikreiz tas ir lielāks?

Zēns. Cetrreiz.

Sokrats. Tātad, malas divkāršojot, dabūsim nevis divreiz lielāku, bet četrreiz lielāku kvadrātu?

Zēns. Tev taisnība.

Sokrats. Bet četrreiz četri ir sešpadsmit. Vai ne?

Zēns. Jā.

Sokrats. Bet no kādas malas mēs dabūsim astoņpēdu kvadrātu? No šādas malas vai neiznāca četrreiz lielāks?

Zēns. Es ar tā saku.

Sokrats. Bet no divreiz mazākas — četrpēdu?

Zēns. Jā.

Sokrats. Labi. Bet vai astoņpēdu nav par to divreiz lielāks un tas tikai puse no šī?

Zēns. Protams.

Sokrats. Tātad mala, no kuras tas iznāks, būs mazāka par šo lielo malu un lielāka par šo mazo. Vai ne?

Zēns. Šķiet, ka tā.

Sokrats. Jauki. Kā tev liekas, tā arī atbildi. Saki man, vai šī mala nav divas pēdas gara, bet tā četras?

Zēns. Tā ir.

Sokrats. Bet tad astoņpēdu kvadrāta malai jābūt lielākai par divpēdu kvadrāta malu un mazākai par četrpēdu.

Zēns. Jābūt.

Sokrats. Bet tagad pamēģini pateikt, cik pēdu tad tā gara.

Zēns. Trīs pēdas.

Sokrats. Bet, ja tai jābūt trīs pēdas garai, tad paņemsim pusi no tās divpēdu un mums būs trīs pēdas. Šeit divas pēdas, šeit viena, tāpat arī šeit, te divas pēdas, te viena, un dabūjam to četrstūri, par ko tu runā.

Zēns. Tā ir.

Sokrats. Bet, ja šeit ir trīs pēdas, tur atkal trīs, tad viss četrstūris būs trīsreiz trīs pēdas.

Zēns. Liekas, ka tā.

Sokrats. Bet trīsreiz trīs — cik tas ir pēdu?

Zēns. Deviņas.

Sokrats. Bet cik jābūt pēdu divkāršotajam kvadrātam?

Zēns. Astoņas.

Sokrats. Neiznāca mums no trīspēdu malām astoņpēdu kvadrāts.

Zēns. Neiznāca.

Sokrats. Bet no kādām tad malām iznāks? Pamēģini man precīzi to pateikt. Ja negribi rēķināt, parādi, no cik lielām.

Zēns. Zvēru pie Zeva, es nezinu.

XVIII

Sokrats. Vai tu tagad saproti, Menon, cik tālu viņš jau ticis ar atcerēšanos? Sākumā viņš nezināja, cik gara ir astoņpēdu kvadrāta mala, tāpat kā viņš to nezina arī tagad, bet tad viņš domāja to zinām, droši atbildēja, kā jau zinātājs, un nemaz nedomāja šaubīties, bet tagad viņš saprot, ka sapinies, un, ja nezina, arī nedomā zinām.

Menons. Tev taisnība.

Sokrats. Bet vai tad viņam tagad nav vairāk jēgas par lietu, ko viņš nezina?

Menons. Arī man tā liekas.

Sokrats. Bet vai mēs esam viņam kaut kā kaitējuši, sapīdami pretrunās un likdami sastingt kā rajai?

Menons. Man šķiet, ka ne.

Sokrats. Kaut ko derīgu, man šķiet, mēs esam panākuši, lai noskaidrotu, kāds ir stāvoklis, jo tagad viņš, kaut ko nezinādams, labprāt meklēs atbildi, bet pirms tam, sarunādamies bieži un ar daudziem, viņš viegli varētu nodomāt, ka viņš runā pareizi, teikdams, ka divreiz lielākam kvadrātam jābūt ar divreiz garākām malām.

Menons. Laikam gan.

Sokrats. Kā tu domā, vai viņš pats būtu sācis meklēt un izpētīt to, ko nezinādams domāja zinām, pirms sapinās un atzina, ka nezina, un vēlējās izzināt?

Menons. Tā es nedomāju, Sokrat.

Sokrats. Tātad sastingšana nāca viņam par labu.

Menons. Liekas gan.

Sokrats. Skaties tagad. Vai šajā grūtajā stāvoklī viņš kaut ko atradīs, meklēdams kopā ar mani, kas tikai jautās un neko nemācīs? Esi uzmanīgs, skaties, vai es viņam kaut ko nemācu, vai neskaidroju, nevis tikai jautāju, ko viņš domā.

XIX

Sokrats zēnam. Bet tagad saki man, vai tas mums nav četrpēdu kvadrāts. Vai tu saproti?

Zēns. Tā tas ir.

Sokrats. Bet otru, ar to vienādu, mēs varētu tam pievienot?

Zēns. Varētu.

Sokrats. Un šo trešo, kas vienāds ar katru no tiem?

Zēns. Protams.

Sokrats. Vai mēs tātad varētu aizpildīt šo tukšo vietu?

Zēns. Varētu.

Sokrats. Bet vai mēs tagad nedabūtu četrus vienādus kvadrātus?

Zēns. Jā.

Sokrats. Bet kas tagad? Cik reiz tur viss kopā būs lielāks par šo?

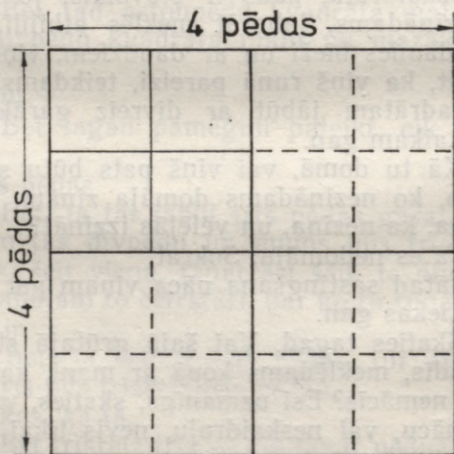
Zēns. Četrreiz.

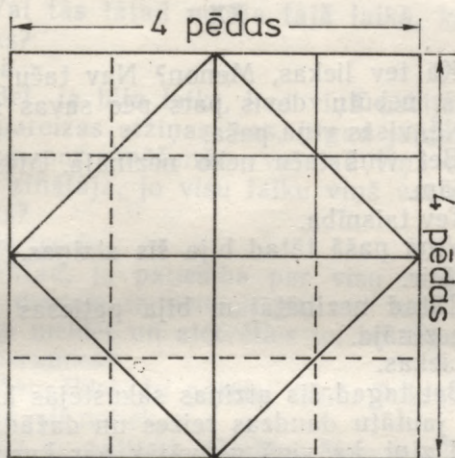
Sokrats. Bet mums vajadzēja divreiz lielāku? Vai tu neatceries?

Zēns. Atceros.

Sokrats. Bet vai šī līnija no stūra nedala katru kvadrātu divās vienādās daļās?

Zēns. Dala.

Sokrats. Vai tagad mēs nedabūjam četras viena garuma līnijas, kas ietver šo kvadrātu?

Zēns. Dabūjam.

Sokrats. Tagad skaties, cik liels ir šis kvadrāts.

Zēns. Nezinu.

Sokrats. Bet vai no četriem šiem kvadrātiem katra līnija nenogrieza puši? Vai tā nav?

Zēns. Ir.

Sokrats. Cik tad ir tajā šādu pušu?

Zēns. Četras.

Sokrats. Bet cik tajā?

Zēns. Divas.

Sokrats. Bet cikreiz četri ir lielāks par divi?

Zēns. Divreiz.

Sokrats. Bet cik tad tajā ir pēdu?

Zēns. Astoņas.

Sokrats. No kādas malas?

Zēns. No šīs.

Sokrats. Kas iet no viena stūra uz otru?

Zēns. Jā.

Sokrats. Mācīti vīri šādu līniju sauc par diagonāli. Ja nu to sauc par diagonāli, tad tu, Menona zēn, taču apgalvo, ka šīs diagonāles veido mūsu divkāršoto kvadrātu.

Zēns. Tā tas ir, Sokrat.

XX

Sokrats. Kā tev liekas, Menon? Nav taču tādas atbildes, ko viņš nebūtu devis pats pēc savas saprašanas?

Menons. Nē, visas viņa paša.

Sokrats. Bet viņš taču neko nezināja. Mēs nupat vēl par to runājām.

Menons. Tev taisnība.

Sokrats. Viņā pašā tātad bija šīs atziņas. Vai ne?

Menons. Tā ir.

Sokrats. Tātad nezinātājam bija patiesas atziņas par to, ko viņš nezināja.

Menons. Liekas.

Sokrats. Bet tagad šīs atziņas sakustējās kā sapnis. Ja kāds viņam jautātu daudzas reizes un dažādā veidā par to pašu, tad zini, ka viņš ne vājāk par kuru katru citu to precīzi zinātu.

Menons. Šķiet gan.

Sokrats. Tātad, kaut arī neviens viņu nemācītu, bet tikai jautātu, viņš sevī pašā atrastu zināšanas?

Menons. Jā.

Sokrats. Bet vai atrast sevī pašā zināšanas nenozīmē atcerēties?

Menons. Tiešām tā.

Sokrats. Bet vai zināšanas, kas viņam tagad ir, viņš kaut kur ir ieguvis, vai arī tās viņam vienmēr ir bijušas?

Menons. Nē, tās nav iegūtas.

Sokrats. Bet, ja tās viņam vienmēr ir bijušas, tad viņš vienmēr bijis zinātājs, bet, ja viņš tās ieguvis, tad ne jau šajā dzīvē: nav jau neviens viņam mācījis ģeometriju, un būtu tad arī mācījis visu ģeometriju un visas zinības. Vai tad ir kāds, kas to visu būtu mācījis? Tev to, Menon, vajag zināt, jo tavā namā viņš dzimis un audzis.

Menons. Bet es noteikti zinu, ka neviens viņu nekad nav mācījis.

Sokrats. Bet vai viņam ir šīs atziņas vai nav?

Menons. Ir. Kā tad citādi, Sokrat?

XXI

Sokrats. Bet, ja viņš šajā dzīvē tās nav ieguvis, vai tad nav skaidrs, ka tās iegūtas kādā citā laikā?

Menons. Noteikti.

Sokrats. Vai tās tātad nebija tajā laikā, kad viņš vēl nebija cilvēks?

Menons. Jā.

Sokrats. Bet, ja bija laiks, kad viņš nebija cilvēks un viņam bija pareizas atziņas, kas, tagad jautājumu atmodinātas, kļuva par zināšanām, vai tad viņa dvēsele visu laiku nebija zinātāja, jo visu laiku viņš vai nu bija, vai nebija cilvēks?

Menons. Tā tas ir.

Sokrats. Tātad, ja patiesība par visu esošo ir mums dvēselē, bet dvēsele ir nemirstīga, vai tad nevajadzētu sākt drosmīgi meklēt un atcerēties to, ko tagad nezinām, t. i., ko neatceramies?

Menons. Man šķiet, tu pareizi runā, Sokrat, kaut gan nezinu, kā tas īsti notiek.

Sokrats. Arī es pats tā domāju, Menon. Citādi mums nebūtu daudz ko strīdēties; bet par to, ka mums jāmeklē, ko mēs nezinām, ka tad mēs kļūstam labāki un enerģiskāki, par to es cīnīšos gan vārdiem, gan darbiem, cik vien manos spēkos, un tad mēs būsīm daudz pārāki pār visiem, kas saka, ka mēs nevaram atrast, ko nezinām, ka nevajag arī meklēt [to, ko nezinām].

Menons. Arī tas, Sokrat, man liekas pareizi teikts.

XXII

Sokrats. Reiz esam vienojušies, ka jāmeklē, kas nav zināms, vai negribi pamēģināt ar mani kopā meklēt, kas ir tikums.

Menons. Pat ļoti. Vislabāk man, protams, patiktu izziņāt to, ko es vispirms jautāju, dzirdēt, vai tikumu var iemācīt vai arī tas mums dots no dabas, vai iegūstams cilvēkiem kaut kādā citā veidā.

Sokrats. Ja es, Menon, būtu noteicējs tāpat par tevi kā par sevi, mēs nekad nesāktu izziņāt, vai tikumu var vai nevar iemācīt, pirms nebūtu atraduši, kas īsti ir tikums, bet tagad tu pat nemēģini sevi apvaldīt, jo esot brīvs cilvēks, bet pār mani tu centies valdīt un valdi. Es piekāpšos, ko citu lai daru? Šķiet, mums jānoskaidro, kāds ir tas nezināmais, par kuru mēs pat nezinām, kas viņš tāds ir? Vai tad tas tā nav? Kā gan citādi? Bet dod man mazliet brīvību un ļauj noskaidrot, balstoties uz

kādu pieņēmumu, vai tikums ir iemācāms vai citādi kā iegūstams. Atkārtoju: balstoties uz pieņēmumu. Tā bieži rīkojas geometri. Ja, piemēram, kāds viņiem jautā par taisnstūri: vai iespējams šajā aplocē ievilkāt tāda paša laukuma trīsstūri, kāds ir šim taisnstūrim, tad kāds no viņiem varbūt atbildētu: «Es vēl nezinu, vai ir tāds taisnstūris, bet domāju, ka būtu lietderīgi šajā gadījumā balstīties uz kādu pieņēmumu — ja šis taisnstūris ir tāds, ka iespējam turpināt tā doto malu un atņemt no tā laukuma uz dotās malas konstruētā taisnstūra laukumu, tad, manuprāt, dabūsim vienu rezultātu, bet, ja tas nebūs iespējams, tad gluži citādu. Balstoties uz pieņēmumu, es labprāt tev teikšu, vai iespējams šo trīsstūri ievilkāt dotajā aplocē vai nē.»

XXIII

Tāpat tas mums ir ar tikumu. Tā kā mēs nezinām ne to, kas ir tikums, ne arī to, kāds tas ir, noskaidrosim, vai tas ir vai nav iemācāms un, balstoties uz pieņēmumu, jautāsim: ja tikums attiecas uz dvēseli, vai tad tas ir vai nav iemācāms? Ja tas nav zināšana, bet kaut kas cits, vai arī tad tas ir iemācāms vai nē, vai to var vai nevar atcerēties, jo nav taču nekādas starpības, kādu vārdu mēs lietojam, nupat vēl mēs par to runājām. Tātad, vai tas ir iemācāms. Ir taču katram skaidrs, ka mācoties cilvēks iegūst tikai zināšanas.

Menons. Es vismaz tā domāju.

Sokrats. Bet, ja tikums ir zināšana, tas tas, protams, ir iemācāms.

Menons. Kā tad citādi?

Sokrats. Mēs tātad esam ātri noskaidrojuši: ja tikums ir zināšana, tad tas ir iemācāms, ja tas nav zināšana, nav arī iemācāms.

Menons. Tā ir.

Sokrats. Pēc tam, man šķiet, jāizdibina, vai tikums ir zināšana vai kaut kas cits nekā zināšana.

Menons. Arī es domāju, ka tas mums jāaplūko.

Sokrats. Bet kas tagad? Vai mēs neteiksim, ka tikums ir labais? Vai nav arvien vēl spēkā šis pieņēmums?

Menons. Protams.

Sokrats. Bet, ja ir labais vai kas cits, kas nav zināšana, tad varbūt arī tikums nav zināšana, bet, ja nav

labā, ko neietver zināšana, tad mēs dibināti pieņemtu, ka tikums ir zināšana.

Menons. Tā ir.

Sokrats. Bet vai tikums mūs nedara krietnus un labus?

Menons. Tā tas ir.

Sokrats. Bet, ja mēs esam krietni, mēs esam arī derīgi, jo viss krietnais ir derīgs. Vai ne?

Menons. Jā.

Sokrats. Vai arī tikums nav derīgs?

Menons. Tas izriet no mūsu vienošanās.

XXIV

Sokrats. Tagad aplūkosim pa daļām mums derīgo. Kāds tas ir? Mēs teiksim — veselība un spēks, skaistums un bagātība. Mēs sakām, ka tas viss ir derīgs un arī cits tam radniecīgais. Vai ne?

Menons. Protams.

Sokrats. Bet tas dažreiz arī kaitē. Vai tam tu piekriti, vai ne?

Menons. Tā tas ir.

Sokrats. Padomā. Kad mēs atzīstam, ka derīgais mums tiešām nāk par labu, kad atkal kaitē? Vai tas nav atkarīgs no pareizas izlietošanas?

Menons. Noteikti.

Sokrats. Bet tagad aplūkosim, kas ir un kas nav derīgs dvēselei. Kaut ko taču mēs saucam par savaldību un taisnīgumu, par vīrišķību un apdāvinātību, par labu atmiņu, par augstsirdību un tamlīdzīgi.

Menons. Jā gan.

Sokrats. Bet tagad skaties, kas no minētā tev neliekas zināšana, bet kaut kas cits, kas dažreiz ir derīgs, dažreiz kaitīgs. Piemēram, vīrišķība, ja tā nav saprātīga, bet ir pārdrošība, ir kaitīga, bet, ja cilvēks ir vīrišķīgs ar apdomu, tad tā ir derīga.

Menons. Jā.

Sokrats. Vai tāpat tas nav ar apdāvinātību un izglītību? Vai zināšanas saprātīgam cilvēkam nav derīgas, nesaprātīgam kaitīgas?

Menons. Pat ļoti.

Sokrats. Vai, īsi sakot, visi dvēseles nodomi un neatlaidīgā tiekšanās nebeidzas laimīgi, ja tos vada saprāts, nelaimīgi, — ja tā trūkst.

Menons. Laikam gan.

Sokrats. Bet, ja nu tikums ir dvēselē, tad tam jābūt arī derīgam, tam jābūt saprātam, jo viss, kas attiecas uz dvēseli, pats par sevi nav ne derīgs, ne kaitīgs, tas par tādu kļūst. Ja tam pievienojas saprāts, tas ir derīgs, bet kaitīgs, ja tas saistās ar neprātu. No šī iztirzājuma izriet, ka tikums, derīgs būdams, ir saprāts.

Menons. Arī es tā domāju.

XXV

Sokrats. Un arī pārējais, par ko nupat runājām, — bagātība un viss tai radniecīgais — dažreiz ir derīgs, dažreiz kaitīgs, un saprāts, ja tas dvēseli vada, visu, kas tajā, padara par derīgu, bet neprāts — par kaitīgu. Vai tad arī pareizi vadīta dvēsele nepadara visu, ko tā izlieto, par derīgu, bet nepareizi vadīta — par kaitīgu.

Menons. Tiešām tā.

Sokrats. Saprātīga dvēsele ir saprātīga vadītāja, nesaprātīga vienmēr maldās.

Menons. Tā ir.

Sokrats. Tātad par cilvēku vispārīgi varam teikt, ka viss viņam atkarīgs no dvēseles, bet dvēselē viss atkarīgs no saprāta, ja tā grib būt krietna dvēsele, un saprāts ir derīgs. Bet vai mēs arī nesakām, ka tikums ir derīgs?

Menons. Sakām gan.

Sokrats. Mēs sakām tātad, ka saprāts ir tikums. Vai nu viss, vai kāda tā daļa.

Menons. Man, Sokrat, šķiet, ka tas, ko tu saki, ir labi teikts.

Sokrats. Tātad, ja tas tā ir, tad krietni cilvēki nav krietni jau no dabas.

Menons. Domāju, ka ne.

Sokrats. Un ja tas tā būtu, ja krietni cilvēki par tādiem jau piedzimtu, tad mums būtu arī ļaudis, kas pazītu jau no dzimšanas krietnos, un mēs, atlasījuši viņu norādītos, apsargātu tos Akropolē rūpīgāk nekā zeltu, lai neviens viņus nesamaitātu un lai pieauguši viņi būtu derīgi valstij.

Menons. Tas būtu pareizi, Sokrat.

XXVI

Sokrats. Bet ko gan darīt, ja krietni ļaudis tādi nebūtu jau no dabas, bet par tādiem kļūtu mācīdamies?

Menons. Tad no mūsu pieņēmuma, man šķiet, izrietētu skaidrs un nepieciešams secinājums — ja tikums ir zināšana, tad to var iemācīt.

Sokrats. Zvēru pie Zeva, varbūt tā tas ir, bet ja nu mēs esam kļūdījušies, tā pieņemdami?

Menons. Bet nupat vēl mums likās, ka esam ļabi to iztīrājuši.

Sokrats. Taču nepietiek, ka nesen mums likās, ka esam to ļabi iztīrājuši, bet vajadzīgs, lai mēs par to būtu pārliecināti arī tagad un vēlāk, ja mūsu pieņēmumam jāpalieliek spēkā.

Menons. Bet kā tagad? Kādu apsvērumu dēļ tu neesi apmierināts, kāpēc tu šaubies, ka tikums ir zināšana?

Sokrats. Tūlīt, Menon, es to pateikšu. Es nenoliedzu, ka nebūtu pareizi teikts, ka tikumu var iemācīt, ja tas ir zināšana. Bet padomā, vai man nav pamats šaubīties, ka tas tiešām ir zināšana. Saki man, ja kaut kas, ne tikai tikums, ir iemācāms, tad vajadzīgi arī skolotāji un skolnieki.

Menons. Domāju gan.

Sokrats. Bet pieņemsim pretējo, ja nebūtu ne skolotāju, ne skolnieku, vai mēs kļūditos, apgalvodami, ka tas nav iemācāms?

Menons. Tā ir. Bet vai tu domā, ka tādu skolotāju nav?

Sokrats. Daudzas reizes esmu meklējis, daudz un velti pūlējies, neesmu arī viens pats to darījis, bet kopā ar citiem, kurus biju atzinis par sevišķi pieredzējušiem šajā ziņā. Arī tagad, Menon, ir laimīgi gadījies, ka pie mums pienāca Anīts. Iesaistīsim arī viņu meklēšanā. Tas būtu pareizi darīts. Vispirms jau šis Anīts ir bagātā un gudrā Antemiona tēvs, bet Antemions bagāts nav kļuvis kāda laimīga gadījuma dēļ, neviens bagātību viņam nav arī uzdāvinājis, kā vēl nesen Polikrata dārgumus dabūja tēbētis Ismēnijs. Nē, Antemions savu bagātību ieguvis ar gudrību un centību. Bagāts kļuvis, viņš nebija ne augstprātīgs, ne uzpūtīgs un iedomīgs, bet kārtīgs un vienkāršs pilsonis. Arī savu dēlu, pēc atēniešu vairuma domām, viņš ir ļabi audzinājis un izglītojis, un atēnieši to ir ievēlājuši

pašos augstākajos amatos. Kopā ar šādiem ļaudīm tāpēc ir vajadzīgs noskaidrot, vai ir vai nav ļaudis, kas māca tikumus, un kādi ir šie skolotāji.

XXVII

Tu, Anit, tāpēc palīdzi man un savam viesim Menonam izzināt kaut ko par šiem skolotājiem. Tikai ievēro sekojošo. Ja mēs gribētu, lai Menons kļūst par labu ārstu, pie kādiem skolotājiem tad mēs viņu sūtītu? Laikam taču pie labiem ārstiem.

Anits. Tik tiešām.

Sokrats. Bet ja mēs gribētu, lai viņš kļūst par labu seglinieku, vai tad mēs viņu nesūtītu pie segliniekiem?

Anits. Protams.

Sokrats. Un ar citiem amatiem taču tāpat?

Anits. Protams.

Sokrats. Bet tagad atkal vēlreiz atkārtosim to pašu. Sūtīdami viņu pie ārstiem, mēs taču pareizi darām, ja gribam, lai viņš kļūst par ārstu? Bet, tā darīdami, mēs taču atzīstam, ka rīkojamies saprātīgi, viņu nesūtīdami pie tiem, kas ar šo amatu nenodarbojas, bet pie tiem, kas ar to nodarbojas, kas par to ņem maksu un paziņo, ka pie viņiem var nākt un mācīties katrs, kas to grib. Vai, to ievērodami, mēs nebūtu labi darijuši?

Anits. Tā tas ir.

Sokrats. Vai tas nav tāpat ar flautas spēli un ar visu citu? Lielākā muļķība būtu, ja tie, kas gribētu kādu izmācīt par flautistu, nesūtītu viņu pie ļaudīm, kas apņēmtos šo mākslu mācīt un ņemtu par to maksu, bet uzaicinātu un uzdotu to darīt citiem, kas nemaz neteiktu, ka viņi ir flautas skolotāji, kuriem nebūtu arī neviena skolnieka, kas mācītos mākslu, kura būtu jāmācās tam, ko mēs pie viņiem sūtām. Vai tev neliekas, ka tā būtu pati lielākā neļēdzība?

Anits. Tā tas ir, zvēru pie Zeva, turklāt vēl tā ir pilnīga nezināšana.

XXVIII

Sokrats. Labi teikts. Un tagad, Anit, tu vari kopā ar mani apspriesties par savu draugu Menonu, kas jau sen man teicis, ka vēlas iegūt zināšanas un prasmi, kā labi

jāiekārto savs nams un pilsēta, kā jārūpējas par vecākiem, kā jāuzņem pie sevis krietnam un cienījamam vīram kā savī pilsoņi, tā svešzemju viesi. Paskatīsimies, kāds viņam vajadzīgs tikums, pie kā viņš mums jāsūta, lai tas būtu pareizi darīts. No nupat teiktā ir skaidrs, ka jāsūta pie tiem, kas apgalvo, ka viņi māca tikumus katram hellēnim, kas grib mācīties, un noteic arī mācības maksu.

Anits. Kas tie tādi, Sokrat?

Sokrats. Tu taču pats to zini. Atēnieši tos sauc par sofistiem.

Anits. Ak Hērakl! Nerunā tā, Sokrat. Kaut neviens no maniem tuviniekiem, no maniem mājiniekiem, draugiem, pilsoņiem vai svešzemniekiem nekļūtu tik neprātīgs, ka ietu pie viņiem, lai tiktu samaitāts, jo tie tiek pilnīgi samaitāti, kas pie viņiem iet un ar viņiem satiekas.

Sokrats. Ko tu saki, Anit? Vai tad šie vienīgjie no visiem, kas apgalvo, ka var cilvēkiem būt derīgi, tik ļoti no pārējiem atšķiras, ka nemaz tādi nav un pat samaitā visu, ko viņiem uztic, un atklāti prasa par to samaksu?

XXIX

Nekādi nevaru tev ticēt, kaut arī zinu, ka viens pats Protagors ar tādu gudrību ir nopelnījis vairāk naudas nekā Feidijs, kas radījis tik brīnišķīgus darbus. Pat kādi desmit tēlnieki tik daudz nenopelnītu. Tiros brīnumus tu stāsti. Ja tie, kas labo vecus apavus un lāpa apmetņus, atdotu tos darba devējiem sliktākā stāvoklī, nekā bija saņēmuši, tad tas pat trīsdesmit dienas nepaliktu nezināms un, ja viņi tā turpinātu, tad drīz nomirtu badā, bet [tu apgalvo, ka] Protagors vairāk nekā četrdesmit gadus krāpa visu Hellādu, un tie, kas pie viņa bija mācījušies, aizgāja mājās nederīgāki un vairāk samaitāti, nekā bija nākuši. Man šķiet, viņš nomira gadus septiņdesmit vecs, kad četrdesmit gadus bija nodarbojies ar savu amatu. Visā šajā laikā un pat līdz šai dienai viņš saglabāja savu labo slavu un cieņu, un ne tikai viņš, bet arī daudzi citi, gan tie, kas dzimuši pirms viņa, gan tie, kas dzīvo vēl tagad. Ko lai mēs tagad sakām? Kā tu domā? Vai viņi apzināti krāpj un samaitā jauniešus vai ar paši to nemaz nepamana? Vai mums būs jāatzīst par galīgi neprātīgiem tie, kurus daži tura par pašiem gudrākajiem ļaudīm?

Anits. Tik nesaprātīgi viņi nemaz nav. Daudz nesaprātīgāki ir jaunieši, kas viņiem dod naudu, vēl nesaprātīgāki šo jauniešu tuvinieki, bet galīgi nesaprātīgas ir tās valstis, kas viņiem atļauj iebraukt un neizraida katru — vien-alga, vai tas būtu svešzemnieks vai pašu pilsonis, ja tas mēģinātu sākt šādu nodarbošanos.

XXX

Sokrats. Vai kāds no sofistiem tev ir nodarījis pāri, Anit, ja tu uz viņiem tik nikns?

Anits. Zvēru pie Zeva. Ne ar vienu no viņiem man nav bijušas nekādas darīšanas, un nevienam no savējiem es arī neatļautu ar tiem kaut ko uzsākt.

Sokrats. Tātad tev ar viņiem nav nekādas pieredzes.

Anits. Un negribu ar, lai man tāda būtu.

Sokrats. Bet kā tad tu, mīļais draugs, zini, nemaz viņus nepazīdams, vai tur nav arī kaut kas labs vai tikai slikts?

Anits. Tas nav grūti. Es viņus pazīstu, vai man ir bijušas ar viņiem darīšanas vai ne.

Sokrats. Varbūt tu esi gaišreģis, Anit? Par to nebūtu jābrīnās, jo kā gan citādi tu varētu par viņiem to visu zināt, ko teici. Bet nemeklēsim taču, kas tie par ļaudīm, pie kuriem ieradies Menons kļūtu nekrietnāks — lai tie būtu kaut vai sofisti. Esi tomēr tik labs pret savu veco ģimenes draugu un pasaki viņam, pie kā viņam jāiet, lai tas būtu pūļu vērts, šajā lielajā pilsētā tikuma dēļ, par kuru nupat vēl runāju.

Anits. Bet kāpēc tu viņam pats to nepateici?

Sokrats. Es jau pateicu tos, par kuriem domāju, ka tie varētu tādi būt, bet tu saki, ka es esot sarunājis tiros niekus. Varbūt tev taisnība, bet pasaki tad no savas puses, pie kura no atēniešiem viņam jāgriežas. Saki, kuru gribi.

XXXI

Anits. Bet kāpēc tad viņam teikt tikai viena kāda cilvēka vārdu? Lai viņš iet pie kura katra krietna un godīga atēnieša, tas palīdzēs Menonam labāk par visiem sofistiem kļūt krietnākam, ja vien Menons viņam paklausīs.

Sokrats. Bet vai šie godīgie un krietnie ļaudis paši par tādiem kļuvuši? Vai neviens viņus nav mācījis? Vai var citiem mācīt to, ko pats nav mācījis?

Anits. Domāju, ka viņi ir mācījušies no vecākiem krietniem ļaudīm. Tu taču nedomā, ka šajā pilsētā nebūtu bijuši krietni ļaudis?

Sokrats. Man šķiet, Anit, ka arī tagad šeit ir krietni un valsts lietās saprātīgi ļaudis un agrāk tādu nav bijis mazāk, bet vai viņi prot kā labi skolotāji mācīt citiem savu tikumu. Tieši par to mēs tagad runājam, nevis par to, vai šeit ir vai nav krietni ļaudis, nedz arī par to, vai tādi bijuši agrāk, bet mēs jau labu laiku pūlamies noskaidrot, vai tikumu var iemācīt. To daridami, cenšamies izdibināt, vai krietni ļaudis kā tagad, tā agrāk to tikumu, kas viņus ir padarījis par krietniem, ir pratuši nodot tālāk, vai arī tas nav ne citam nododams, ne no cita saņemams. To mēs, es un Menons, jau labu laiku cenšamies izdibināt. Padomā un pasaki arī, kā tev šķiet. Vai tu nedomā, ka Temistokls ir bijis krietns vīrs?

Anits. Protams. Un turklāt krietnāks par visiem.

XXXII

Sokrats. Vai tad viņš nebija arī labs skolotājs? Ja vispār ir bijis kāds, kas varētu mācīt tikumu, vai tad viņam tādām nevajadzēja būt?

Anits. Arī es tā domāju, ja vien viņš būtu gribējis.

Sokrats. Bet kā to saprast? Vai tad viņš nebūtu gribējis, ka arī citi kļūst par labiem un krietniem ļaudīm, it sevišķi viņa dēls? Vai viņš būtu bijis nenoliecīgs un ar nodomu nemācīja to tikumu, kas viņu padarīja par krietnu cilvēku? Vai tu neesi dzirdējis, ka Temistokls savu dēlu Kleofantu ir izmācījis par lielisku jātnieku? Viņš varēja nostāvēt uz skrejoša zirga un tomēr trāpīgi sviest metamo šķēpu, varēja veikt arī daudz ko citu apbrīnas cienīgu, ko Temistokls viņam bija iemācījis. Cik tas iespējams gudram skolotājam, tik Kleofantam bija iemācīts. Vai tu neesi to dzirdējis no veciem ļaudīm?

Anits. Esmu dzirdējis.

Sokrats. Neviens tāpat nevarētu pārmett Kleofantam nepietiekamu apdāvinātību.

Anits. Laikam jau ne.

Sokrats. Bet redzi. Vai tu esi dzirdējis no jaunākiem vai vecākiem ļaudīm, ka Temistokla dēls Kleofants ir bijis tikpat gudrs un krietns vīrs kā viņa tēvs?

Anits. Neesmu.

Sokrats. Bet mēs taču nedomājam, ka Temistokls, griebdams minētās prasmes un zināšanas iemācīt savam dēlam, nebūtu gribējis, ja tikums būtu iemācāms, viņam iemācīt arī to gudrību, kas viņam pašam bija pats svarīgākais, lai dēls vismaz būtu pārāks par kaimiņiem.

Anits. Laikam taču ne, zvēru pie Zeva.

XXXIII

Sokrats. Un tā rīkojās šis lielais tikuma skolotājs, kuru arī tu esi atzinis par vienu no krietnākajiem mūsu agrākajiem valstsvīriem. Bet aplūkosim kādu citu piemēru, Aristeīdu Lisimaha dēlu. Vai tad tu neatzīsti, ka arī viņš bija krietns vīrs?

Anits. Katrā ziņā atzīstu.

Sokrats. Vai tad viņš savam dēlam Lisimaham nav devis labu izglītību, cik nu to Atēnās spēja krietnākie skolotāji, bet vai Lisimahs arī kļuva labāks par kuru katru citu atēnieti? Tu taču viņu pazini, redzēji, kāds viņš bija. Bet tagad parunāsim par Periklu, izcili gudru vīru. Tu zini, ka viņš izaudzināja divus dēlus, Paralu un Ksantipu.

Anits. Tā ir.

Sokrats. Tev arī zināms, ka viņš izmācīja tos par lieliskiem jātniekiem, un šai ziņā tie neatpalika ne no viena cita, tāpat tas bija arī mūzikā, atlētikā un citās mākslās un prasmēs. Vai tad viņš negribēja tos izaudzināt par krietniem cilvēkiem? Domāju, ka gribēja gan, bet tas, kā redzams, nebija iemācāms. Bet, lai tu nedomātu, ka to nav varējuši iemācīt tikai dažiem un turklāt pašiem nederīgākiem atēniešiem, atceries, ka Tukidīdam bija divi dēli, Melēsijs un Stefans, kuriem viņš mācīja kā visu citu, tā arī cīkstēšanos, un šai ziņā viņi pārspēja visus atēniešus. Viņu no dēliem Tukidīds bija atdevis mācībā Ksantijam, otru Endoran, bet tie šai laikā bija paši labākie cīkstoņi. Vai tad tu neatceries?

Anits. Kā tad. Esmu dzirdējis.

XXXIV

Sokrats. Tātad skaidrs, ka Tukidīds saviem dēliem lika mācīt visu, kas par naudu bija mācāms, bet, kā kļūt par krietniem cilvēkiem, to viņiem neiemācīja, kaut gan tas (ja vispār iemācāms) sevišķus izdevumus neprasija. Bet varbūt Tukidīds nebija krietns cilvēks un maz viņam bija draugu Atēnās un sabiedroto pilsētās. Nē, viņš bija no ievērojamas dzimtas un kā Atēnās, tā pie citiem hellēņiem viņam bija liela ietekme, un, ja tikums būtu iemācāms, viņš būtu atradis vai nu kādu no vietējiem, vai no svešzemniekiem, kas izmācītu viņa dēlus par labiem un krietniem cilvēkiem, ja arī viņam pašam daudzo valsts darbu dēļ nebūtu laika. Bet, mīļais Anit, kā redzams, tikums nav iemācāms.

Anits. Man liekas, Sokrat, ka tu labprāt runā ļaunu par cilvēkiem. Ja tu gribētu man paklausīt, es tev dotu padomu būt uzmanīgākam. Ja arī dažā citā pilsētā ir vieglāk darīt ļaudīm ļaunu nekā labu, tad šeit jau sevišķi.* Domāju, ka tu arī to zini.

XXXV

Sokrats. Man, Menon, šķiet, ka Anits dusmojas. Nav arī jābrīnās, jo vispirms viņš domā, ka es apmeloju šos ļaudis, un tad viņš tiem pieskaita arī sevi, bet, ja viņš zinātu, ko nozīmē apmelot, viņš vairs nedusmotos, bet tagad viņš to nezina. Bet saki man, vai arī pie mums nav labi un krietni vīri.

Menons. Noteikti ir.

Sokrats. Bet kā tagad? Vai viņi uzņemsies būt par jauniešu skolotājiem un, sevi par tādiem atzīstot, atzīs arī tikumu par iemācāmu?

Menons. Nē. Zvēru pie Zeva, Sokrat. Bet dažreiz no viņiem tu tomēr esi dzirdējis, ka tikums ir iemācāms, dažreiz, ka ne.

Sokrats. Bet vai mēs atzīsim viņus par tikuma skolotājiem, ja viņi pat šajā ziņā nav vienispriestis?

Menons. Šķiet, ka nē, Sokrat.

* Ipatnējos grieķu pilsētas apstākļos iespēja darīt ļaunu, sevišķi tiesā, pavedina to izmantot, bet tā var iegūt bīstamus ienaidniekus.

Sokrats. Bet ko tad? Varbūt sofistī būs, pēc tavām domām, tikumu skolotāji, viņi vienīgie taču sevi par tādiem pasludina?

Menons. Gorgijs, Sokrat, man visvairāk patīk tāpēc, ka no viņa tu nekad nedzirdēsi tādus solījumus, viņš smejas, ja dzird, ka citi tā dara, un domā, ka cilvēkiem jāmaca daiļrunība.

Sokrats. Tātad tu domā, ka sofistī nevar būt skolotāji.

Menons. Neuzdrošinos to teikt, Sokrat. Ar mani ir tāpat kā ar visiem citiem. Dažreiz man šķiet, ka jā, dažreiz, ka nē.

Sokrats. Bet vai tu zini, ka ne tikai tev, bet arī citiem, kas nodarbojas ar valsts lietām, dažreiz liekas, ka tikums ir iemācāms, dažreiz, ka nē? Vai tu zini, ka dzejnieks Teognīds saka gluži to pašu?

Menons. Kurā savā darbā?

XXXVI

Sokrats. Elēģijās. Tur viņš saka:

Tikai ar viņiem sēdi un dzer un patikt tiem centies,

Vienmēr kopā ar to, kuram cildens ir prāts.

Tikai no krietna tu labu ko mācīties vari,

Pašam prāta kam nav, neiedos prātu tas tev.

Šajās vārmās viņš runā par tikumu tā, it kā to varētu iemācīt.

Menons. Tā tas ir.

Sokrats. Mazliet tālāk citās vārmās viņš saka:

Gudrību paši ja prastu mēs veidot un kādam to iedot,

Krāšņu balvu tad daudz mājās mums būtu ko nest.

Krietnajam tēvam nekad nekrietns nebūtu dēls,

Labprāt viņš klausītu mācības labas — bet, māci, kā gribi, —

Nekrietns vīrs nekad par krietnu nevar mums kļūt.

Ievēro, ka šeit dzejnieks runā pilnīgi pretējo.

Menons. Tā tas ir.

Sokrats. Vai tu vari vēl minēt kaut ko līdzīgu, kad tos, kuri paši sevi sauc par skolotājiem, citi ne tikai par tādiem neatzīst, bet pat sauc par blēžiem un neprašām tieši tajā mācībā, par kuras skolotājiem tie sevi dēvē, turpretim tie, kurus atzīst par krietniem un labiem ļaudīm, dažreiz saka, ka tikums ir iemācāms, dažreiz — ka ne. Vai tu dibināti

vari saukt par skolotājiem tos, kas ir tādā apjukumā par savu lietu?

Menons. Nekādā ziņā, zvēru pie Zeva.

XXXVII

Sokrats. Ja ne sofistī tātad, ne labie un krietnie ļaudis nav šīs mācības skolotāji, tad ir skaidrs, ka citi arī nav.

Menons. Man tā šķiet.

Sokrats. Bet, ja nav skolotāju, nav arī skolnieku.

Menons. Domāju, ka tas tā ir, kā tu saki.

Sokrats. Mēs taču vienojāmies: ja nav skolotāju un nav arī skolnieku, tad šī lieta vispār nav arī iemācāma?

Menons. Vienojāmies.

Sokrats. Tikuma skolotāju tātad nekur nav?

Menons. Nav.

Sokrats. Bet, ja nav skolotāju, nav arī skolnieku?

Menons. Liekas, ka tā tas ir.

Sokrats. Tikums tātad nav iemācāms.

Menons. Šķiet, ka nē, ja mēs pareizi esam sprieduši. Tāpēc es, Sokrat, brīnos, ka vispār ir krietni cilvēki. Kā tad rodas šie labie ļaudis?

Sokrats. Baidos, Menon, ka mēs abi esam nederīgi cilvēki un ne tevi Gorgijs, ne mani Prodiķis nav pietiekami mācījuši. Vislielākā vērība jāpievērš mums sev pašiem un jānoskaidro, kas varētu kaut kādā veidā padarīt mūs krietnākus. Es to saku attieksmē pret mūsu pašreizējo iztīrājumu, jo taisni jāsmejas, ko mēs neesam pamanījuši. Proti — cilvēki rikojas pareizi un labi ne tikai tāpēc vien, ka viņi to zina. Neesam mēs arī izzinājuši, kā viņi kļūst par krietniem cilvēkiem.

Menons. Kā tad tas notiek, Sokrat?

XXXVIII

Sokrats. Šādi. Mēs pareizi vienojāmies, ka krietniem ļaudīm jābūt arī derīgiem un citādi tas nemaz nevar būt. Vai tas tā nav?

Menons. Jā.

Sokrats. Vienojāmies arī, ka viņi būs mums derīgi, ja pareizi rīkosies attieksmē pret mums. Vai tā mēs noteikti nevienojāmies?

Menons. Vienojāties.
Sokrats. Un ka nav iespējams pareizi rīkoties tam, kas nav saprātīgs, vai par to mēs, šķiet, neesam pareizi vienojušies?

Menons. Bet kā tu saproti šeit vārdu «pareizi»?

Sokrats. Paskaidrošu. Ja kāds, zinādams ceļu uz Lārisu vai kaut kur citur, ies pa to pats un vedīs arī citus, tad viņš taču vedīs labi un pareizi. Kā gan citādi?

Menons. Pilnīgi piekritu.

Sokrats. Bet vai kāds cits, pareizi spriezdams, kurp ved šis ceļš, kaut gan nav pats pa to gājis un noteikti nezina, arī nevarētu pareizi aizvest?

Menons. Varētu, protams.

Sokrats. Un ja kādam būtu pareiza pārlicība par to, par ko citam ir pareiza zināšana, viņš taču nebūs nederīgāks vadonis par šā ceļa zinātāju, ja pareiza būs viņa pārlicība.

Menons. Nekādā ziņā.

Sokrats. Attieksmē pret pareizu rīcību pareiza pārlicība nav nederīgāks vadonis par saprātu, bet tieši to mēs nupat neievērojām, iztīrādām, kāds ir tikums, un apgalvodām, ka vienīgi saprāts noteic rīcības pareizību, bet to pašu panāk arī pārlicība, ja vien tā ir pareiza.

Menons. Šķiet, ka tā.

Sokrats. Pareiza pārlicība tāpat nav mazāk derīga par zināšanu.

Menons. Dažā ziņā, Sokrat, jo tas, kas zina, vienmēr atradīs vajadzīgo, turpretim tas, kam ir pareiza pārlicība, dažreiz atradīs, dažreiz ne.

XXXIX

Sokrats. Kā tu tā vari teikt? Ka tas, kam ir pareiza pārlicība, ne vienmēr atradīs vajadzīgo, kaut arī viņa pārlicība ir pareiza.

Menons. Tā tam, šķiet, jābūt, bet, ja tas arī tā ir, es tomēr brīnos, Sokrat, kāpēc zināšanu vērtē daudz augstāk par pareizu pārlicību un kāpēc tās atzīst par divām dažādām lietām.

Sokrats. Bet vai tu arī zini, kāpēc tas tev liekas tik dīvaini? Vai tev to pateikt?

Menons. Pasaki, lūdzu.

Sokrats. Tāpēc ka tu nekad neesi padomājis par Daidala tēliem, bet varbūt tādu pie mums nemaz nav.

Menons. Bet kāpēc tu to saki?

Sokrats. Tāpēc, ka arī tie, ja nav sasieti, bēg un mūk projām, bet paliek, ja sasieti.

Menons. Kas tad?

Sokrats. Nav lielas nozīmes iegūt šos Daidala darbus, ja tie nav sasieti, tāpat tas ir ar bēguli vergu — tā kā tā viņš aizbēgs, bet sasieti šie tēli ir ļoti vērtīgi, jo tie ir ļoti skaisti. Bet kāpēc es to saku? Ar to es domāju pareizu pārliecību. Tā ir vērtīgs ieguvums visu laiku, kamēr tā ir pie mums, un līdz no tās ir labums, bet ilgi pie mums tā palikt negrib. Tā bēg projām no cilvēka dvēseles, tā kā nav no tās liela labuma, kamēr tā nav saistīta ar cēlonības saiti, bet šī saite, mīļais Menon, ir atmiņa, kā mēs par to esam jau vienojušies. Ja tā ir saistīta, tā kļūst vispirms par zināšanu un tad par paliekošu zināšanu, un tāpēc zināšana ir vērtīgāka par pareizu pārliecību. No pareizas pārliecības zināšana atšķiras tieši ar to, ka tā ir saistīta.

Menons. Zvēru pie Zeva, Sokrat. Liekas, ka tas tā ir.

XL

Sokrats. Arī es pats nerunāju kā zinātājs, bet lietoju salīdzinājumus, bet to, ka pareiza pārliecība un zināšana ir dažādas lietas, es noteikti apgalvoju bez kādiem salīdzinājumiem. Man nebūtu daudz ko teikt, tikai to, ko es zinu, un nupat teiktais būtu viena no šīm lietām.

Menons. Tev taisnība, Sokrat.

Sokrats. Bet kā tagad? Vai tad nav taisnība, ka pareiza pārliecība, no kuras mēs vadāmies kādā pasākumā, izrādās tikpat derīga kā zināšana?

Menons. Man šķiet, tu runā pareizi.

Sokrats. Tātad pareiza pārliecība mūsu darbībā nemaz nav sliktāka vai mazāk derīga par zināšanu, tāpat kā cilvēks ar šādu pārliecību nav nederīgāks par zinātāju.

Menons. Tā ir.

Sokrats. Bet mēs vienojāmies, ka krietni cilvēki ir mums derīgi.

Menons. Tā bija.

Sokrats. Tā kā krietni ļaudis — pieņemsim, ka tādi ir, — ir krietni un derīgi savām pilsētām ne tikai ar savu zināšanu, bet arī ar pareizu pārliecību, un ne viena, ne otra no šīm īpašībām — ne zināšana, ne pareiza pārliecība — nav cilvēkiem dota no dabas, nav arī iegūtas — bet varbūt tu domā, ka kāda no tām ir dota no dabas?

Menons. Es nu gan nē.

Sokrats. Tātad, ja tās nav no dabas, tad arī krietni ļaudis nav tādi no dabas.

Menons. Nekādā ziņā.

Sokrats. Tā kā tie nav tādi no dabas, tad mēs sākām iztirzāt, vai tikumu var iemācīt.

Menons. Tā tas bija.

Sokrats. Vai tad mēs neatzinām, ka var iemācīt, ja tikums ir saprāts?

Menons. Gluži pareizi.

Sokrats. Un ja var iemācīt, tad tikums ir saprāts.

Menons. Tā ir.

Sokrats. Un ja būtu skolotāji, tad varētu arī iemācīt, ja tādu nav, tad iemācīt nevar?

Menons. Tā ir.

Sokrats. Vai nevienojāmies arī, ka skolotāju nav?

Menons. Vienojāmies.

Sokrats. Tad vienojāmies, ka tikums nav iemācāms un nav arī saprāts?

Menons. Protams.

Sokrats. Bet mēs vienojāmies, ka tas ir kaut kas labs.

Menons. Jā.

Sokrats. Bet vai labs un derīgs nav tas, kas pareizi vada?

Menons. Protams.

Sokrats. Bet pareizi vada tikai pareiza pārliecība un zināšana. Cilvēks, kam tās ir, ir pareizi vadīts. Ja kas notiek gadījuma dēļ, tas cilvēka vadībā nenotiek, bet, ja kādu pareizi vada cilvēks, tad viņu vada vai nu pareiza pārliecība, vai zināšana.

Menons. Man tā šķiet.

XLI

Sokrats. Bet, ja tikums nav iemācāms, tad tas nav arī zināšana.

Menons. Šķiet, ka nē.

Sokrats. Ir divas labas un derīgas cilvēka īpašības. Viena drīz iet atkal bojā, otra ir zināšana, bet valsts dzīvi tā nevada.

Menons. Domāju, ka nē.

Sokrats. Valsti tātad vada nevis gudrība un gudri vīri, tādi kā Temistokls, par kuriem nupat runāja Anits, jo ne jau zināšana viņus padarījusi par tādiem, kādi viņi ir, un citus par tādiem pašiem padarīt viņi tāpēc nevar.

Menons. Liekas, Sokrat, ka tev taisnība.

Sokrats. Tātad, ja tā nav valstsvīru gudrība, kas vada valstis, tad atliek tikai vēl pareiza pārliecība, jo gudrības ziņā šie ļaudis ne ar ko neatšķiras no pareģiem un zīlniekiem, jo arī tie daudzreiz runā taisnību, bet paši neko nesaprot no tā, ko saka.

Menons. Liekas, ka tā ir.

Sokrats. Vai nu pareizi tātad, Menon, šos vīrus saukt par dievišķīgiem, jo, nebūdami gudri, viņi daudz veic no tā, par ko runā un ko uzsāk?

Menons. Pilnīgi piekritu.

Sokrats. Arī sievietes, Menon, krietnus vīrus sauc par dievišķīgiem, un lakonieši, tos cildinādami, tāpat viņus dēvē.

Menons. Šķiet, Sokrat, ka viņi dara pareizi, bet Anits varbūt uz tevi par šādiem vārdiem dusmojas.

XLII

Sokrats. Par to nebēdāju. Ar viņu mēs vēl parunāsim, bet, ja mēs visā mūsu sarunas laikā pareizi spriedām un pareizi runājām, tad tikums nav dots no dabas un nav arī iemācāms, tas nāk pie mums kā dievišķīga dāvana neatkarīgi no to cilvēku saprāta, pie kuriem tas nāks, ja vien neatrodas kāds no valstsvīriem, kas arī kādu citu var padarīt par valsts vīru. Ja tāds būtu, tad par viņu varētu teikt, ka viņš starp dzīvajiem būtu, kā Homērs saka, tāds pats kā Teiresijs starp mirušajiem — viņam vienīgajam ir saprāts, bet pārējie lidinājas kā ēnas. Attieksmē uz tikumu viņš būtu īsts cilvēks starp ēnām.

Menons. Tu runā lieliski, Sokrat, man šķiet.

Sokrats. No šā iztirzājuma, Menon, izriet, ka tikums ir dievišķa dāvana tiem, kam tas tiek dots. Par to mēs izziņāsim īstu skaidrību, ja nemēģināsim vispirms noskaidrot, kā cilvēki pie tikuma tiek, bet gan centīsimies izziņāt, kas savā būtībā tas ir. Bet tagad man laiks iet, bet tu, ja esi par kaut ko pārliecinājies, pārliecini arī savu viesi Anitu, lai viņš būtu iecietīgāks. Varbūt tā būs labāk atēniešiem.

DZĪRES

Sākotnēji. No tā izdarījama. Mēģinājumā. Izrādās. ka tikums ir
dievīša dāvans tieši, kam tas tiek dots. Par to mēs iz-
nāsim ļoti skaidrību, ja neapņemsim vispārīgu maskardrot,
kā cilvēki pie tikuma tiek, bet gan centīsimies iziet, kas
sava būtībā tas ir. Bet logā mēs ļoti labi, bet mēģinājumā
vai par kaut ko pārliecināties, pārbaudīt arī savu dievi
Arīn, lai viss būtu iespējams. Varbūt tā būs labāk at-
bildēt.

DZĪRES

Man šķiet, es esmu diezgan daudz pārdomājis to, ko jūs man jautājat, jo, kad pirms dažām dienām man gadījās nākt no Falēras uz Atēnām, kāds mans paziņa, mani no muguras ieraudzījis, man jokodamies jau pa gabalu sauca:

— Ai, Falēriet Apollodor, vai tu mazliet neapstātos? Es apstājos un viņu pagaidīju.

— Apollodor, — viņš tad teica, — es tevi jau kādu laiku meklēju, gribēdams pajautāt par Sokratu, Alkibiādu un citiem, kas bijuši dzīrēs pie Agatona un runājuši par Erotu. Bet ko tad īsti? Kāds, to dzirdējis no Foinika, man par to stāstīja un teica, ka arī tu visu zinot, bet neko noteiktu viņš nevarēja pateikt. Pastāsti tātad tu, jo tev visvairāk pienākas stāstīt, ko teicis tavš draugs*. Vispirms tomēr pasaki, vai tu arī pats biji tajās dzīrēs.

Teicu, ka biju.

— Liekas, ka stāstītājs pats neko lāga nav zinājis, ja tu domā, ka dzīres, par kurām tu jautā, bijušas nesen, un arī es varēju tajās piedalīties.

— Bet kā gan tas varētu būt, Glaukon? Vai tad tu nezini, ka Agatons jau daudzus gadus šeit vairs nedzīvo? Vēl nav pagājuši pat trīs [gadi], kamēr esmu gandrīz vienmēr kopā ar Sokratu un atzīmēju, ko viņš kuru katru dienu saka un dara. Pirms tam es klaiņoju, kur pagadījās, pārliecināts, gluži tāpat kā tagad tu, nelaimīgais, ka labāk jau nodarboties ar visu ko citu, tikai ne ar filozofiju.

* Sokrats.

— Nezobojies, — viņš tad teica, — bet saki, kad tad īstenībā bija šis dzīres.

Es teicu, ka mēs bijām vēl zēni, kad Agatons uzvarēja ar savu pirmo traģēdiju un dzīres bija vai nu nākamajā dienā, vai tajā, kad viņš upurēja ar saviem koristiem, lai pateiktos dieviem par uzvaru.

— Tas tiešām, — viņš teica, — bija labi sen, bet kas tev par to stāstīja? Vai pats Sokrats?

— Sokrats gan nē, zvēru pie Zeva, bet tas pats, kas par to stāstīja Foinīkam. Tas bija kāds kidatēnietis Aristodēms; mazs, vienmēr basām kājām, kas, man šķiet, dedzīgāk kā kurš katrs cits tad mīlēja Sokratu un arī bija atnācis uz dzīrēm. Vēlāk es pašam Sokratam šo un to jautāju par to, ko Aristodēms man pastāstīja, un tas apstiprināja, ka tas tiešām tā bijis.

— Tad kāpēc gan tu, Apollodor, nevarētu arī man to pastāstīt. Katrā ziņā, ejot uz pilsētu, ir laba izdevība gan stāstīt, gan klausīties.

Un tā, kopā ejot, mēs runājām par šīm dzīrēm; un es, kā jau sākumā aizrādīju, biju pārdomājis, ko teikt, un, ja tas vajadzīgs, pastāstīšu arī jums. Turklāt es tik ļoti priecājos, kad man vai nu pašam ir izdevība runāt par filozofiju, vai arī es dzirdu, ka citi to dara, neatkarīgi, vai es gūstu kādu tiešu labumu vai ne, turpretim, dzirdot citas runas, sevišķi bagātu ļaužu runas par darīšanām, es dumojos un nožēloju tos savus paziņas, kas, neko nedarīdami, iedomājas kaut ko darām. Bet varbūt arī jūs turat mani par jukušu, un es domāju, ka tas ir pareizi. Par jums es to noteikti zinu.

— Vienmēr tu, Apollodor, esi tāds savādnieks, vienmēr tu nievā kā sevi, tā citus, vienmēr tu, sākot ar sevi, visus citus, izņemot Sokratu, atzīsti par nožēlojamiem. Kāpēc tevi ir iesaukuši par jukušu, es nezinu, bet runā tu vienmēr kā jucis, vienmēr tu visiem nikni uzbrūc, tikai ne Sokratam.

— Ir taču skaidrs, mans draugs, ka, tā runādams par sevi un par jums, es šķietu jucis un ķerts.

— Nav vajadzīgs, Apollodor, tagad par to strīdēties, bet paklausī, izpildi manu lūgumu un pastāsti, par ko runāja dzīrēs.

— Uz dzīrēm bija ieradušies — bet labāk es tev stāstīšu no sākuma, mēģināšu stāstīt tā, kā man stāstīja Aristodēms.

Viņš teica, ka sastapis Sokratu. Tas bijis nomazgājies un apāvies, ko viņš darījis reti. Aristodēms jautājis, kurp viņš ejot, tā saposies. Tas atbildējis, ka pie Agatona uz dzīrēm. Vakar viņš aizbēdzis no uzvaras svinēšanas, jo viņam nepatīkot tāda burzma, bet apsolījis atnākt šodien, tāpēc arī tā saposies, lai skaists ierastos pie skaista.

— Bet tu Aristodēm, ko tu teiktu par ierašanos neaicinātam dzīrēs?

— Kā tu domā?

— Nāc vien man līdz. Tā mēs gan sagrozīsim un izkropļosim parunu, ka pie krietniem ļaudīm krietni vīri iet arī neaicināti.* Homērs, šķiet, ne tikai sagroza šo parunu, bet tieši par to ņirgājas. Agamemnons viņam ir sevišķi izcils kareivis, bet Menelājs — nožēlojams šķēpmeitis, tomēr, kad Agamemnons upurē un rīko dzīres, Menelājs tajās ierodas neaicināts. Pie krietnā nāk necienīgais.

To dzirdēdams, teicu:

— Varbūt arī es, Sokrat, ieradīšos neaicināts gudra vīra dzīrēs, turklāt tikpat necienīgs, kā to saka Homērs. Vezdams mani līdz, kā tu aizbildināsies. Es taču neteikšu, ka nāku neaicināts, teikšu, ka tu mani aicināji.

— Pa ceļam labi padomāsim, ko mums teikt. Bet tagad ejam.

Tā viņi gājuši sarunādamies, Sokrats šad un tad nogrimis pārdomās un atpālicis, teikdams Aristodēmam iet tālāk, kad tas bija apstājies viņu uzgaidīt. Pienācis pie Agatona nama, Aristodēms redzējis, ka durvis ir vaļā un stāvoklis diezgan smieklīgs. Tam pretī iznācis kāds zēns un vedis iekšā, kur bija atgūlušies viesi**, kas pašlaik gatavojās pusdienot. Viņu ieraudzījis, Agatons izsaucis:

— Aristodēm, tu esi atnācis pašā laikā, lai ar mums paēstu pusdienas. Ja tu esi ieradies citas vajadzības dēļ, tā var pagaidīt. Vakar es tevi gribēju ielūgt, bet nesaistapu. Taču kāpēc tu neatvedi līdz Sokratu?

Aristodēms atskatījies atpakaļ, bet, Sokratu nākam nekur neredzēdams, teicis, ka atnācis ar viņu kopā. Sokrats viņu aicinājis nākt šurp uz pusdienām.

— Tas bija labi, bet kur tad viņš ir?

* Sokrats jokodamies grib teikt, ka šo parunu nevar attiecināt uz viņu un Aristodēmu, jo viņi neesot krietni vīri.

** Pie galda grieķi nesēdēja, bet pusziļus gulēja.

— Viņš nupat ienāca ar mani. Es arī pats brīnos, kur viņš palicis.

— Neskaties apkārt, zēn, — teicis tad Agatons kādam vergam, — bet ej un atved man Sokratu, bet tu, Aristodēm, atgūlies blakus Ēriksimaham.

Kad Aristodēmam nomazgātas kājas, lai viņš varētu atgūties, ieradies aizsūtītais zēns ar ziņu, ka Sokrats aizgājis uz kaimiņa māju un apstājies tur pie durvīm. Viņš to saucis nākt šurp, bet Sokrats neesot nācis.

— Muļķības tu runā. Kā tad tu esi viņu saucis? Nevar viņu taču tur atstāt.

Tad iejaucies Aristodēms:

— Tā nevajag. Viņam jau tāds paradums. Lieciet viņu mierā. Dažreiz viņš apstājoties un paliekot stāvēt, kur pagadoties. Es domāju, ka viņš tūlīt būs klāt. Nevajag viņu aiztikt, lai viņš stāv.

— Tad arī darīsim tā, kā tu domā, — teicis Agatons. — Bet jūs, zēni, pacienājiet mūs pārējos. Lieciet galdā visu, kas jums ir. Nekāda uzrauga jums nav, es tādu nekad neesmu iecēlis. Domājiet, ka jūs mani un visus citus esat uzlūguši uz dzirēm. Apkalpojiet mūs tā, lai mēs jūs slavētu.

Pēc tam visi pusdienojuši, bet Sokrats arvien vēl nenācis. Agatons vairākas reizes taisījis sūtīt viņam pakal, taču Aristodēms neļāvis. Kad viņš šoreiz, ne pārāk ilgi aizkavējies, ieradies, pusdienas jau bijušas pa pusei paēstas. Agatons, kas bijis atgūlies savrup viens pats, tad teicis:

— Nāc šurp un atgūlies man blakus, Sokrat, lai es kaut ko iegūstu no tās gudrības, kas pār tevi ir nākusi pie kaimiņa durvīm. Nākusi tā noteikti ir, citādi jau tu nebūtu ne soli spēris.

Sokrats atgūlies un teicis:

— Labi jau būtu, Agaton, ja gudrība plūstu, kad mēs saskaramies, no tā, kam vairāk, uz to, kam tās mazāk, tāpat kā ūdens plūst no pilnāka trauka uz tukšāku pa vilnas diegu. Ja tā tas ir ar gudrību, tad augstu ir vērtējama mana atgultne blakus tev. Es domāju, ka pie tevis es kļūšu pilns ar lielu un skaistu gudrību. Mana gudrība ir vāja un apšaubāma, tā ir kā sapnis, tava ir spoža, tā vienmēr aug, pats tu arī esi jauns, un aizvakar šī gudrība tik spoži atmirdzēja un kļuva redzama vairāk nekā trīsdesmit tūkstošiem hellēņu.

— Tu esi zobgalis, Sokrat. Drīz vien es ar tevi visu noskaidrošu par gudrību. Par šķirējtiesnesi mēs pieaicināsim Dionīsu*, bet tagad vispirms jāēd.

Kad Sokrats un visi pārējie paēduši, [viņi] lēja upuri dieviem, nodziedāja tiem pateicību un izpildīja visu, kas paredzēts. Pēc tam sāka dzert vīnu, un Pausanijs teica šādu uzrunu:

— Nu labi, draugs, kā gan mēs vislabāk iekārtosim šo dzeršanu? Es gan atzīstos, ka no vakardienas jūtos pavīsam nelāgi. Man mazliet vajadzīga atpūta, domāju, ka lielākai daļai no jums tāpat, jūs taču vakar visi bijāt. Padomāsim, kā būtu vieglāk.

Aristofāns tad viņam atteica:

— Tu prātīgi runā, Pausanij. Gādāsim, lai mums nebūtu par grūtu, jo arī man vakar tika par daudz.

To dzirdēdams, sarunā iejaucas Eriksimahs:

— Tiešām labi teikts. Es tomēr gribētu vēl kaut ko no jums dzirdēt. Ko sacīs par dzeršanu Agatons. Cik daudz viņš var?

— Neko es vairs nevaru.

— Lieliski, — teica tad Eriksimahs. — Man, Aristodēmam, Faidram un vēl citiem ir ļoti izdevīgi, ka tagad atteicas paši krietnākie dzirotāji, jo mēs nekādi spēkavīri neesam. Par Sokratu es nerunāju, viņš var gan dzert, gan nedzert. Kā mēs nolemsim, tā viņš būs ar mieru. Tā kā, man šķiet, nav neviena no klātesošiem, kas labprāt gribētu daudz dzert, tad varbūt es nevienu neaizvainošu, teikdams par žūpību visu patiesību. Domāju, ka man kā ārstam ir pilnīgi skaidrs, cik kaitīga tā visiem, un ne pats es gribētu turpināt dzeršanu, ne arī ieteiktu to darīt citiem, sevišķi tad, kad tie vēl nav atguvušies no vakardienas dzirošanas.

— Es vienmēr esmu paradis tev paklausīt, — pārtrauca viņu Faidrs, — sevišķi tad, kad tu runā par ārstniecību, bet tagad arī pārējie tev labprāt piekritīs.

To dzirdēdami, vīri bija vienisprātis šīs dienas dzirēs nepiedzerties, bet dzert tikai laba noskaņojuma dēļ.

— Ja nu, — teica Eriksimahs, — tā nolemts, tad katrs dzers tikai tik daudz, cik atradīs par vajadzīgu; spiests neviens netiks. Es lieku priekšā atlaist nupat ienākušo flautisti. Ja viņai patik, tā var spēlēt pati sev vai

* Bez kārtīgas vīna devas tāds jautājums nav noskaidrojams.

sievietēm viņu telpās, bet mēs vadīsim laiku sarunās. Ja jūs atļaujat, es došu sarunu tematu.

Visi tam piekrita un lūdza viņu to pateikt. Eriksimahs tad arī teica:

— Sākšu es tā kā Eiripīda Melanipa.* Tie nebūs mani vārdi, ko es teikšu, bet Faidra. Faidrs man sašutis bieži ir teicis: «Tiešām nav ciešams, ka citiem dieviem dzejnieki sacerējuši himnas un apiānus, bet Erotu, tik senu un lielu dievu, nav cildinājis neviens no daudzajiem. Paraugies, ja gribi, uz pašiem labākajiem sofistiem. Savās runās viņi slavē Hēraklu un citus, piemēram, krietnais Prodiks. Par to nebūtu sevišķi ko brīnīties, bet nesen man gadījās lasīt kāda gudra cilvēka grāmatiņu, kurā bija cildināta un slavēta sāls. Cik gan tā derīga! Tu atrastu tur vēl daudz ko citu tamlīdzīgu, kam veltīts daudz pūļu un laika. Bet Erotu pienācīgi godāt vēl neviens nav iedrošinājies līdz šai dienai, un tā šis lielais dievs palicis necildināts.» Man šķiet, ka Faidram taisnība, es gribu tāpēc viņu atbalstīt un iepriecināt. Domāju arī, ka mums tieši tagad pienākas godāt šo dievu. Ja jūs tam piekrītat, mums būs jauka saruna. Katram no mums, man liekas, jāteic no labās rokas uz kreiso pēc iespējas skaistāks slavinājums Erotam. Jāsāk Faidram, jo viņš atgūlies pirmais un sarunu ierosināja.

— Neviens, Eriksimah, — teica tad Sokrats, — nebalsoš pret. Es jau neko neiebildīšu, jo vienmēr taču apgalvoju, ka tikai mīlestībā ko sajēdzu. Nebūs pret ne Agatons, ne Pausanijs, Aristofans jau pavisam ne, jo viņam vienmēr ir darīšana ar Dionīsu un Afrodīti, tāpat arī visi pārējie, kurus šeit redzu. Mums tomēr, kas atgūlušies beidzamajās vietās, stāvoklis nav tik labs, bet, ja iepriekšējie būs pietiekami labi runājuši, tad jau mums neko daudz neprasis. Nu tad ar dieva palīgu lai sāk Faidrs un cildina Erotu.

Visi bija ar mieru un, tāpat kā Sokrats, mudināja Faidru runāt. Ko katrs teica, ne Aristodēms īsti atceras, ne arī es visu, ko viņš man stāstīja. Kas man kādā runā likās visvairāk ievērojams, to es jums pastāstīšu.

* Eiripīda traģēdija «Gudrā Melanipa» nav saglabājusies. Traģēdijas varone Melanipa, kā redzams, ir teikusi, ka tie nav viņas vārdi, ko viņa saka, bet kāda cita vai citas.

Pirmais, kā jau teicu, runājis Faidrs. Sācis viņš ar to, ka Erots esot liels dievs. Viņu aprīnojot kā dievi, tā cilvēki. Aprīnojot par visu, bet it sevišķi viņa izcelsmes dēļ, jo būt pašam vecākajam no dieviem esot liels gods, teicis Faidrs. Neviens rakstnieks, neviens dzejnieks neminot viņa vecākus, tādu it kā nav, bet Hēsiods saka, ka vispirms bijis Haoss, tad

Zeme plašā, dzīvībai visai pamats tā drošais,
Vēlāk tad Erots.

Pēc Haosa tātad radušies šie divi — Zeme un Erots, bet Parmenīds saka:

Pirmais no visiem dieviem mums radīts ir Erots. Hēsiodam piekūr arī Akusilājs, un tātad vairāki apgalvo, ka Erots ir vecākais no dieviem un, būdams pats vecākais, viņš mums devis skaistākās veltes. Es vismaz nezinu skaistākas dāvanas pašā jaunības plaukumā kā mīlētājam uzticamu un krietnu draugu, bet iemīļotajam tādu pašu mīlētāju. Kas ļaudīm, kuri grib dzīvot pilnvērtīgu dzīvi, jāatzīst par pašu svarīgāko, to viņiem nevar īsti dot ne dižciltība, ne augsts stāvoklis, ne bagātība, ne arī kaut kas cits — bet vienīgi tikai mīla. Ko gan tā dod? Tā liek mums kaunēties no nekrietnā un dedzīgāk tiekties pēc krietnā. Ja kāda valsts, kāds pilsonis tā nedara, nekas skaists un dižens netiks panākts. Es tāpēc apgalvoju — ja jauneklis, kas mīl, izdarījis ko nekrietnu, un tas kļuvis zināms, vai arī aiz mazdūšības nav stājies pretī nekrietnam uzbrukumam, tad mazāk viņu sāpinās, ja to viņam pārmetis tēvs vai kāds paziņa, vai vispār kāds cits — tikai ne viņa mīļotais. Mēs redzam, ka arī tas tāpat ir sevišķi apkaunots, ja viņa nekrietnību redz, kas viņu mīl. Ja būtu iespējams, ka valstī un karaspēkā būtu tikai mīlētāji un tie, kurus viņi mīl, tad nevarētu būt labāk pārvaldītas valsts, jo viņi vairītos no visa nekrietnā, un, ejot kopā kaujā, viņi uzvarētu, kā mēdz teikt, pat visu pasauli, kaut arī to būtu ļoti maz. Jauneklis, kas mīl, nekad nepieļaus, ka tieši viņa mīļotais, kura dēļ viņš vienmēr ir gatavs mirt, redzēs viņu atstājam ierindu un noņemam vairogu. Neviens taču nebūs tik nekrietns, ka pat Erots viņam tad neiedvestu drosmi stāties pretī pašam drošsirdīgākajam. Homērs tieši saka, ka dažiem varoņiem drosmi iedvesis dievs. Mīlētājiem šādu drosmi dod Erots.

Mirt par kādu var tikai tie, kas mīl, un ne tikai vīri, bet arī sievietes. Drošu liecību visiem hellēņiem par to dod Pelija meita Alkestīda, kas vienīgā gribēja mirt par savu vīru, kaut gan vēl dzīvi bija viņa tēvs un māte; daudz pārāka par tiem savā mīlā bija Alkestīda, kas parādīja, ka Pelija vecāki tādi ir vārda pēc. Ne tikai cilvēki, bet arī dievi Alkestīdas uzpurēšanos atzina par tik cildenu, ka viņas dvēselei dievi atļāva atgriezties atpakaļ no Aīda. Šāda labvēlība parādīta tikai dažiem no daudzajiem, kas veikuši skaistus un krietnus darbus. Tā dievi godināja viņas varonību, viņas pašaieliedzīgo mīlu.

Orfeju viņi izraidīja no Aīda nekā nepanākušu; parādīja viņam tikai sievas ēnu, sievu pašu, kuras dēļ viņš bija nācis, nedeva. Orfejs, dziedonis būdams, licies tiem glēvs, jo neiedrošinājies kā Alkestīda mirt mīlas dēļ, bet ar viltību nonācis dzīvs Aīdā. Dievi tāpēc arī viņu sodījuši un likuši saplosīt sievietēm.* Tetīdas dēlam Ahillejam viņi turpretim parādījuši lielu godu, un viņš aizvests uz Svētlaimīgo salām. No mātes viņš bija dabūjis zināt, ka drīz mirs, ja nogalinās Hektoru, bet, atgriezies mājās, nodzīvos ilgu mūžu, ja to nedarīs. Ahillejs drosmīgi izvēlējies atriebt savu draugu Patroklu. Viņš nemira par viņu, bet drīz pēc viņa. Dievi tāpēc arī Ahilleju sevišķi mīlēja, un liels bija viņa gods, jo tik ļoti viņš bija uzticams savam draugam Patroklam.

Aishils runā niekus, teikdams, ka Ahillejs bijis Patrokla mīlētājs,** jo Ahillejs bija skaistāks ne tikai par Patroklu, bet arī par visiem citiem varoņiem, kas cīnījās pie Trojas. Bija viņš arī jaunāks par Patroklu, un Homērs saka, ka viņam bārda vēl nav augusi. Tiešām dievi augstu vērtē uzticību un uzpurēšanos mīlestībā, bet vairāk viņi aprīno un bagātīgāk atalgo iemīlotā pieķeršanos savam draugam nekā mīlētāja uzticību un pieķeršanos savam iemīlotajam. Mīlētājs ir Erota iedvesmots, Erota pārņemts. Tāpēc arī dievi, aizvezdami Ahilleju uz Svētlaimīgo salām, tam parādījuši lielāku godu nekā Alkestīdai.

Es tātad apgalvoju — Erots ir vecākais no dieviem, ir visvairāk godājams un pats varenākais. Visiem, kas tie-

* Orfeju pēc kāda mazāk pazīstama mīta varianta saplosījušas trakojošas bakhantes.

** Homēra laikā nebija tādu attiecību starp mīlētājiem un iemīlotiem kā klasiskajā Grieķijā. Šajā ziņā Aishils un Platons maldās.

cas pēc cildenā, augstā un labā, viņš dod svētlaimi, gan dzīviem vēl esot, gan pēc nāves.

To teicis Faidrs. Pēc Faidra runājuši vēl daži citi, bet viņš Aristodēms lāga neatceroties. Tos tāpēc izlaidis un sācis atstāstīt Pausanija runu, bet tas teicis:

— Man šķiet, Faidr, ka mēs neesam īsti izpratuši savu uzdevumu, tā vispārīgi aicinādami cildināt Erotu. Viss būtu jauki, ja būtu tikai viens Erots, bet viņu ir vairāki, tāpēc vispirms būtu jāpasaka, kurš tad jāslavē. Mēģināšu šo kļūdu labot un vispirms pateikšu, kuru Erotu slavīnāsim un tad viņu cildināsim tā, kā dievu cildināt pienākas.

Mēs visi taču zinām, ka Afrodīte nav domājama bez Erotā. Ja būtu tikai viena Afrodīte, būtu arī viens Erots, bet viņu ir divas, tātad jābūt diviem Erotiem. Kādas ir šīs divas dieves? Vecākā ir Urāna meita, mātes viņai nav. To mēs saucam par debesu Afrodīti. Jaunākai tēvs ir Zevs, māte Diāna. To sauc par vulgāro, bet tad arī Erotu, kas viņu pavada un viņai kalpo, sauksim par vulgāro, bet otro par debesu Erotu. Jācildina tomēr ir visi dievi. Es pacentīšos noteikt, ko katrs no abiem Erotiem ieguvis par savu tiesu. Katra darbība pati par sevi nav ne laba, ne ļauna, ne skaista, ne neglīta. Arī tas, ko mēs pašlaik darām — dzeram, dziedam, sarunājamies, — nav pats par sevi nekas skaists, bet darbības norisē, tajā veidā, kā tas notiek, rodas skaistums vai neglītums. Ir skaists, ko dara skaisti un pareizi, ir neglīts, ko dara neglīti. Tāpat tas ir ar milu un Erotu. Ne jau katrs Erots ir skaists, ne jau katru vajag cildināt, bet tikai to, kas mudina skaisti mīlēt. Vulgārās Afrodītes Erots tiešām arī pats ir vulgārs. Tas dara visu, kas pagadās, viņš tāpēc arī patīk neciliem ļaudīm, kuriem ir vienalga ko mīlēt, sievietes vai zēnus, un viņi vairāk tos mīl miesas, nevis dvēseles dēļ, turklāt vēl pašus muļķīgākos. Viņi domā tikai par iekāres apmierināšanu un nedomā, vai tas ir skaisti vai ne. Kā viņiem gadās, tā viņi arī dara — dažreiz labi, dažreiz pavisam pretēji. Tas viņiem ir no daudz jaunākās dieves, kuras izcelsmē ir kā vīrišķais, tā sievišķais pirmsākums. Debesu Afrodītes mīlai nav nekā kopēja ar dievišķību, tai ir tikai vīrišķais pirmsākums, tā vērsta pret zēniem, tā ir senāka, bez pārmērības un apvaldīta, tiecas pēc spēka un gudrības. Bet arī starp tiem, kas mīl zēnus, varam saskatīt tos, kurus vada tikai debesu Erots, jo viņš mīl gudros un

saprātīgos, bet saprātīgi un gudri zēni kļūst tad, kad viņiem sāk bārda augt. Kas tad tos iemilējuši, tie vienmēr dzīvos ar viņiem kopā, nekad tos nepiekrāps, izmantodami viņu pieredzes trūkumu, nekad nemeklēs sev citu iemīloto. Vajadzētu arī likumu, kas aizliedz izvēlēties pārāk jaunu iemīloto, lai velti netiktu izšķiestas pūles un spēki, jo nevar taču paredzēt, vai viņš būs fiziski un garīgi krietns vai nekrietns. Krietni ļaudis šādus likumus dod sev paši, bet vulgārus milētājus vajag piespiest to darīt, jo mēs, cik nu tas ir iespējams, aizliedzam viņiem arī pavest brīvas sievietes.*

Pret šiem vulgāriem ļaudīm ir radies tāds sašutums, ka daži iedrošinās teikt — esot kauns izpildīt milētāju vēlēšanos. To viņi saka par vulgāriem milētājiem, jo redz viņu nekaunību un rupjību, bet vai tad var dibināti nosodīt un pat pelt to, ko dara godprātīgi un taisnīgi. Atzinumus par šādu mīlu citās pilsētās saprast nav grūti, jo tie ir vienkārši un nepārprotami. Pie mums un Lakedaimonā tas ir sarežģīti. Elidā un Boiotijā, kur ļaudis neprot gudri runāt, ir pieņemts, ka izdabāt milētājam ir labi, un neviens, ne jauns, ne vecs, neteiks, ka tas ir nekrietni. Domāju, ka tur ir ņēmuši vērā vietējo iedzīvotāju neprasmi labi runāt: tiem tiešām būtu grūti iemīlotos pārliecināt.

Jonijā turpretim un daudzās citās zemēs, kur valda barbari, izdabāt milētājiem ir kauns. Barbariem šāda mīla ir nekrietnība tirānijas dēļ, tāpat kā filozofija un aizraušanās ar atlētiku. Tirāniem, protams, nav izdevīgi, ja padotajiem ļaudīm rodas cildens gars vai cieša draudzība un kopības apziņa, bet to rada kā daudzi citi apstākļi, tā arī Erots. Par to mūsu tirāni** paši pārliecinājās no personīgas pieredzes. Aristogeitona mīla un Harmodija lielā uzticēšanās viņam sagrāva tirānu varu. Kur atzīst par netikumu atdoties milētājam, šādi uzskati radušies valdītāju savtības un pavalstnieku glēvuma dēļ, pamatā tiem zemiskums, bet, kur šādu parašu bez ierunām atzīst par skaistu, ļaudīm nav pietiekamas garīgās enerģijas, tie pārāk ātri ar visu samierinās. Mūsu parašas ir daudz cildenākas, bet, kā jau teicu, nav viegli tās izprast.

Tā, piemēram, ir vispār atzīts, ka labāk mīlēt atklāti, nevis slepeni, turklāt pašus krietnākos un godprātīgākos,

* Neprecētas sievietes, Atēnu pilsones.

** Atēnu tirāni Hippijs un Hiparhs.

pat tad, ja viņi nebūtu tik skaisti. Mīlētāju arī visi dedzīgi mudina, neko peļamu viņa rīcībā neredz, jauki, ja viņam ir panākumi, kauns, ja viņš cieš neveiksmi. Pēc mūsu parašām, mīlētāju slavē pat tad, kad viņš, vēlēdamies iegūt iemīloto, izmēģina gandrīz visu, arī to, kas citos gadījumos tiktu atzīts par peļamu un nosodāmu. Ja kāds naudas, sabiedriska atbalsta vai cita kā dēļ rīkotos tā, kā to dara mīlētāji, tas ir, neatlaidīgi un pazemīgi lūgtos, zvērētu pie visa, kas augsts un svēts, dienu un nakti stāvētu pie durvīm un labprātīgi uzņemtu tādas verga darbus, kādus nedara neviens vergs, tad laba par viņu neteiktu ne draugi, ne ienaidnieki. Ienaidnieki viņu vainotu zemiskos glaimos un pašcieņas trūkumā, draugi par viņu kaunētos un mēģinātu vest pie prāta; bet, ja tā dara mīlētājs, viņam visu piedod, viņam neko nepārmet, it kā viņš darītu kaut ko sevišķi skaistu. Visvairāk tomēr pārsteidz, ka pēc vispārēja atzinuma vienīgi viņam dievi piedod zvēresta laušanu, jo mīlā zvērests neesot zvērests. Kā dievi, tā cilvēki tātad mīlētājam dod pilnīgu brīvību. Tādas nu ir mūsu parašas. Varētu tātad secināt, ka šajā valstī atzīst mīlu un labvēlību pret mīlētāju par kaut ko izcili skaistu.

Bet tomēr tēvi liek pieskatīt savus dēlus un neļauj tiem sarunāties ar mīlētājiem, un viena vecuma biedri un draugi viņus rāj, ja redz tā kaut ko notiekam, un vecāki ļaudis to atļauj un neapsauc par tādu rāšanos nevietā. To zinot, varētu arī nodomāt, ka šeit šāda mila vislielākais kauns. Stāvoklis, domājams, ir šāds, un tas ir sarežģīts, kā jau sākumā teikts. Mila nav ne pati par sevi skaista, ne pati par sevi kauns. Ja kaut ko dara skaisti, tas ir skaists, ja kaut ko dara zemiski, tas ir zemisks. Nekrietni ir zemiski izdabāt nekrietnam, cildeni — cildenam. Zemisks ir vulgārais mīlētājs, jo viņš nav pastāvīgs. Viņš arī nemīl pastāvīgi. Kad nozied ķermeņa skaistums, ko viņš mīl, viņš aizlido un pazūd, kaunēdamies par saviem neskaitāmajiem solījumiem, bet mīlētājs, kas mīl cildenu raksturu, paliek visu dzīvi, jo viņš mīl to, kas nezūd. Šos mīlētājus mēs labi un nopietni pārbaudām, tāpēc arī prasām, lai mīlētāji būtu neatlaidīgi, bet iemīlotie no tiem šķietami vairītos, un šajā cīņā tiek pārbaudīts, kāds īsti ir mīlētājs, kāds ir iemīlotais. Tāpēc arī par negodu atzīst pārāk vieglu un ātru padošanos, jo labākais pārbaudītājs ir laiks, tāpat arī negods ir atdoties naudas vai

sabiedriskas ietekmes dēļ, kaut arī iemīļotais būtu smagā stāvoklī un nevarētu noraidīt ne naudu, ne atbalstu. Paliekošs un ilgstošs tas taču nav, un cildena draudzība tā nevar rasties. Iemīļotam tāpēc, pēc mūsu parašām, ir tikai viena iespēja nevainojami rīkoties un paklausīt milētājam — milētāju neviens nevaino glaimošanā un verdziskā padevībā, tāpat arī iemīļotajam ir atļauts viens labprātīgas verdzības veids — verdzība pilnveidošanās dēļ. Mēs esam atzinuši, ka šī labprātīgā verdzība nav ne kauns, ne glaimošana, ja to uzņemamies, lai kļūtu labāki vai gudrāki, vai cita kāda augsta mērķa dēļ. Diviem noteikumiem jāsakrīt: tam veidam, kā mīl jaunieti, ar to, kā jaunietis mīl gudrību un visu krietno un cēlo. Ja tie sakrīt, ir jauki, ka milētājs iegūst mīloto, un iemīļotais atdodas milētājam, kam ir atļauta katra verdzība, jo katra tad ir cildena. Arī jaunietim ir skaisti kalpot tam, kas dara viņu gudrāku un labāku, kas grib viņu iegūt, lai audzinātu, lai darītu krietnāku un cildenāku. Iemīļotais drikst izdabāt milētājam tikai tad, ja abi šie noteikumi sakrīt, citādi nekad, bet tad arī kļūdieties nav negods, tāpat kā nav negods būt piekrāptam. Visos citos gadījumos kauns un negods ir tāds pats. Būtu arī negods, ja kāds, atdevies milētājam pārliecībā, ka tas bagāts, neko neiegūtu, jo izrādījies, ka milētājs ir nabags. Viņš taču pierādījis, ka naudas dēļ ir ar mieru vergot visiem, lai tie prasītu ko prasīdami. Tas ir nekrietni. Skaista tomēr ir kļūdišanās, ja kļūdās, pakļaudamies kādam, pārliecībā, ka tas ir krietns cilvēks, lai tā arī pats kļūtu labāks, bet vēlāk kļūst skaidrs, ka viņš ir bezgodis un draudzībai ar viņu nav nekādas vērtības. Ir taču pierādīts, ka izdabāt vienmēr un visur ir labi ar nolūku pašam kļūt krietnākam un labākam. Bet kas gan par to ir skaistāks?

Tas ir debesu Afrodītes Erots. Ļoti godājams un ļoti cildināms valstij un pilsoņiem. Labākiem un krietnākiem viņa dēļ jācenšas būt milētājiem un mīlotiem. Visi citi Eroti ir vulgārās Afrodītes Eroti. Ar to es, Faidr, bez īpašas sagatavošanās papildīnu no tevis par Erotu teikto.

Kad Pausanijs beidzis runāt, turpināt vajadzējis Aristofanam, bet viņu varbūt pārēšanās vai arī cita iemesla dēļ mocījušas žagas, un, runāt nevarēdams, viņš teicis savam kaimiņam ārstam Eriksimaham:

— Eriksimah, būtu taisnīgi, ja tu man dotu kādu līdzekli pret žagām vai runātu manā vietā; pa to laiku tās varbūt pāries.

Eriksimahs atbildējis:

— Es palīdzēšu tev abējādi: runāšu tavā vietā, bet tu manā, kad žagas pāries. Kamēr es runāšu, tu laiku pa laikam aizmuri pēc iespējas ilgāku laiku elpu. Ja arī tad tās nepāries, skalo kaklu, bet, ja tās ir sevišķi stipras, pakutini ar kaut ko degunā un šķaudi. Ja tu tā darīsi reizes divas, pāries pašas stiprākās.

— Es tā darīšu, sāk tik runāt, — teicis Aristofans.

Eriksimahs tad sācis tā:

— Pausanijs runāja labi, bet īsti nepabeidza, un, šķiet, ka man vajadzētu to izdarīt — vismaz mēģināt. Labi bija aizrādīts, ka ir divu veidu Eroti. Erots nav tikai tieksme mīlēt un iegūt skaistus jaunekļus, tas ir vērsts arī pret daudz ko citu, tas ir visos dzīvniekos, visos stādos, visā dabā. Man liekas, esmu viņu saskatījis savā ārstniecības mākslā. Tas ir liels un apbrīnojams, tas ietver visu — kā cilvēcīgo, tā dievišķo. Sākšu ar ārstniecību, lai cildinātu šo mākslu. Ķermeņiem būtībā ir abi šie Eroti. Ir vispār atzīts, ka vesela un slima ķermeņa būtība nav viena un tā pati, tās nav arī līdzīgas, bet līdzīgs tiecas pēc līdzīga un to mīl, tātad veseram ķermenim ir viens Erots, slimam — cits. Pausanijs nupat arī teica, ka izpildīt krietnā vēlēšanos ir labi, bet darīt pa prātam nekrietnam — negods un kauns. Tāpat tas ir ar ķermeņiem. Palīdzēt veselajam un labajam kādā ķermenī ir labi un tas jādara — tā ir ārstniecības būtība, bet veicināt ļauno un slimīgo ir nekrietnība. Pret slimību ārstam ir jācīnās, ja viņš grib būt ārsts. Isi izsakoties, ārstam jāzina, kurp ķermenis tiecas, kas tam ir par daudz, kas par maz. Ārsts, kas to prot saskatīt, kas ķermenī prot atšķirt labo tieksmi no ļaunās, ir lielisks ārsts, bet īsts mākslinieks ir tas, kas prot arī pārveidot un vienu tieksmi un Erotu aizvietot ar otru, un, ja vajadzīgā Erotā nav, to ievest, bet kaitīgo padzīt. Viņam jābūt arī pašus naidīgākos pirmsākumus ķermenī padarīt par draugiem un radīt viņos savstarpēju mīlestību, bet krasākie pretstati ir arī lielākie ienaidnieki. Tādi ir aukstais un karstais, rūgtais un saldaiss, sausais un mitraiss un citi līdzīgi. Ārstniecības tēvs Asklēpijs radījis starp tiem mīlestību un vienprātību un izveidojis

mūsu mākslu. Tā saka šeit klātesošie dzejnieki, un es viņiem piekrišu.

Ārstniecībā, es tātad saku, viss atkarīgs no Erotā. Un katrs, kas mazliet padomājis par mūziku, teiks, ka tur ir tāpat. Varbūt tā domā arī Hērakleits, kaut gan viņš izsakās diezgan nenoteikti. Kaut kādai vienībai izirstot*, atkal rodoties zināma vienotība, un šāda vienotība esot lirā. Nebūtu tomēr nekādas jēgas apgalvot, ka vienotībā nav vienības un ka tā sastāv no nesaskaņām, bet Hērakleits varbūt gribēja teikt, ka no sākotnēji nevienotā, no augstām un zemām skaņām mūzikas māksla, nevienoto saskaņojot, rada vienotību. Tiešas vienības starp augstu un zemu skaņu nav. Vienotība ir saskaņa, bet saskaņa nevar rasties no nevienotā, kamēr tas pastāv nevienots.

Arī ritms ir radies no sākumā pretrunīgā ātrā un lēnā, kas vēlāk tiek saskaņots un sakārtots.** Visos tādos gadījumos saskaņu rada mūzikas māksla, kas, tāpat kā ārstniecība, rada mīlestību un vienprātību. Mūzikas māksla tātad ir zināšana par skaņu un ritmu tieksmi uz saskaņu, uz vienotību, uz Erotu. Šajā skaņu un ritmu izkārtojumā nav grūti saskatīt Erotu, un šeit viņu nav divi. Kad ar skaņām un ritmiem jārikojas cilvēkiem, vai nu sacerot mūziku, vai arī pareizi atskaņojot jau sacerēto (šo prasmī sauc par muzikālo izglītību), tad tas nav viegli un vajadzīgs labs mākslinieks.

Mēs atkal nonākam pie jau reiz teiktā. Krietna cilvēka vēlmes jāizpilda, lai viņš kļūtu vēl krietnāks, un viņa mīlestība jāzaglabā, jo tā ir skaistais debesu mūzas Erots. Ar vulgāro Polihimnijas Erotu jābūt uzmanīgam, ja mēs vispār viņu gribam pazīt. Viņš var patikt un iepriecināt, bet arī asi mudināt uz baudkāri un izlaidību.

Arī mūsu ārstniecības mākslā ir svarīgi, nekaitējot veselībai, lietderīgi izmantot baudu, ko dod pavāra māksla. Kā mūzikā, tā ārstniecībā, tāpat arī citur, cik vien tas iespējams, jāievēro abi Eroti — viņi ir visos cilvēku pasākumos. Abi Eroti ir tajos gadalaiku pamatos, par kuriem es jau runāju; kur saprātīgi jaucas siltais ar auksto, sau-

* Nepārtrauktai viena augstuma skaņai sadaloties augstos un zemos toņos.

** Platons šeit runā par antīko pantmēru, kur īsiem un gariem balsieniem jābūt noteiktā sakārtojumā. Isos viņš sauc par ātriem, garos par lēniem.

sais ar mitro, tur rodas saskaņa, gads ir auglīgs un veselīgs kā cilvēkiem, tā dzīvniekiem un stādiem. Nevienam nenotiek nekas ļauns. Bet, kad gadalaikus pakļāvis vulgārais Erots, daudz tiek iznīcināts, daudz nodarīts ļauna, plosās sērgas, slimī ir dzīvnieki un stādi, sējumus noposta krusa un salnas. Rodas šīs nelaimes no vulgārā Erotā neapvaldītām iekārēm. Piebildīšu, ka zinātni par zvaigžņu kustību un gadalaiku miju sauc par astronomiju; tā ir zinātne par Erotu.

Vēl mums ir arī dažāda upurēšana, kas pieder pie pareģu mākslas un nodibina saikni starp cilvēkiem un dieviem. Tās uzdevumi ir sargāt mīlu un dziedināt slimos, jo katra nekrietnība un bezdievība rodas, ja nepilda debesu Erotā gribu, ja viņu negodā un vienmēr neparāda viņam pienācīgo cieņu, bet godā un cienī otru Erotu, paklausa viņu kā attieksmē pret dieviem, tā pret vecākiem, kā dzīvajiem, tā mirušajiem. Pareģu mākslas pienākums tāpēc ir vērot Erotus un dziedināt nevēlamas milas tiekšmes, jo šī māksla rada cilvēku un dievu draudzību, tā zina, kāda mīla ir dievišķa, kāda nekrietna. Tik liela, labāk sakot, tik neaprobežota ir Erotā vara. Bet Erots, kas cilvēkus un dievus* mudina uz labo, uz taisnīgo, kas māca ievērot mērenību, ir varenāks, viņš dara mūs laimīgus, viņš rada draudzību ne tikai starp mums, bet arī starp mums un dieviem, kas par mums daudz varenāki.

Varbūt arī es, Erotu cildinādams, daudz vēl neesmu pateicis, taču tas nav darīts ar nodomu, un tavš uzdevums, Aristofan, ir teikto papildināt un, ja tu esi nodomājis šo dievu citādi cildināt, tad dari to, jo žagoties tu vairs nežagoties.

Tad runājis Aristofans:

— Žagas tiešām pilnīgi pārgājušas, bet tikai tad, kad sāku šķaudīt. Es brīnos, ka nieka žagam bija vajadzīga tik stipra šķaudišana, tā tiešām bija spēcīga.

— Ai, dārgais draugs, — viņu pārtrauca Eriksimahs, — uzmanies, ko tu dari. Tev jārunā, bet tu dzen jokus un man tevi jāpieskata, lai visa mūsu runāšana nekļūtu par joku, kaut gan tu vari runāt arī gluži nopietni.

— Kas taisnība, tas taisnība, — smējās Aristofans, — un neņem vērā, ko es teicu. Bet pieskatīt mani nevajag. Es

* Neaizmirsīsim, ka grieķu dievi nekādā ziņā nav cildenas ētikas paraugi.

nebaidos, ka pateikšu kaut ko smieklīgu, tas būtu pat ieguvums un atbildstu manai mūzai, baidos pateikt kaut ko muļķīgi pliekānu.

— Vai tu domā, Aristofan, tik viegli tikt no manis vaļā. Saņemies un runā tā, ka varētu uzņemties par saviem vārdiem arī atbildību. Varbūt tad, ja atradīšu par iespējamu, es no atbildības tevi atbrīvošu.

— Es, Eriksimah, — teica tad Aristofans, — esmu domājis runāt pavisam citādi nekā tu un Pausānijs. Man šķiet, ka cilvēki nepavisam nav vēl saskatījuši Erota varu. Ja tas būtu noticis, viņi pašus krāšņākos tempļus un altārus tam būtu cēlušī, pašus bagātīgākos upurus būtu nesuši. Bet tagad nekas tāds nenotiek par godu viņam, pašam varenākajam dievam, kas taču vairāk par visiem mīl cilvēkus. Viņš tiem palīdz, tos dziedina. Liela laime būtu visam cilvēku dzimumam, ja tā kaites būtu dziedētas. Es mēģināšu jums pastāstīt par viņa varu, un jūs mācīsīt citus. Bet vispirms jums jāpazīst cilvēka daba un cilvēka sāpes.

Cilvēku daba senāk nebija tāda kā tagad, tā bija pavisam citāda. Sākumā bija trīs cilvēku dzimumi, nevis divi kā tagad — vīriešu un sievietes. Šim trešajam bija divu pārējo pazīmes. No tā tagad palicis tikai vārds, pats viss izzudis. Vīrsieva* bija tam vārds, izskatā tas bija pa daļai vīrietis, pa daļai sieviete, šis vārds saglabājies tikai kā lamu vārds. Katrs cilvēks bija it kā no divām daļām, no diviem cilvēkiem salikts, tas bija apaļīgs, mugura un sāni saplūda kopā, rokas bija četras, tikpat daudz arī kāju, sejas divas, pilnīgi vienādas uz apaļā kakla. Abām sejām, kas skatījās katra uz savu pusi, bija kopēja galva ar četrām ausīm, dzimumorgāni bija divi. Visu pārējo katrs var iedomāties pēc teiktā. Gāja viņš taisns, tāpat kā ejam tagad, neizšķīra priekšpusi un mugurpusi, gāja, kā pagadijās, uz vienu vai otru pusi. Kad viņš gribēja skriet, viņš kūleņoja un, balstīdamies pārmaiņus uz saviem astoņiem locekļiem, griezās kā ritenis. Uz priekšu tika ātri.

Trīs dzimumi bija tāpēc, ka vīriešu dzimuma pirmsākums bija no Saules, sievietes no Zemes, bet no Mēness tā dzimuma pirmsākums, kurā ir kaut kas no Saules un

* Androgins. Sal. *Andrejs* (vīrišķīgais) un *ginekologs*. Par androginu Platona laikā sauca glēvu, izlutinātu vīrieti (bāba).

Zemes, jo arī pašam Mēnesim ir kopība ar Sauli un Zemi. Cilvēki bija apaļi un viņu gaita — griešanās, tā viņi atgādināja savus vecākus.* Viņu spēks bija liels un varens, viņi nebaidījās stāties pretī pat dieviem. Tas, ko Homērs saka par Efialtu un Otu, tiek stāstīts arī par viņiem, arī viņi mēģinājuši uzkāpt debesīs un uzbrukt dieviem.

Zeus un citi dievi tāpēc apspriedās un bija nezināšanās, kas darāms. Vai tad viņi varēja ar zibeņiem iznīcināt visu cilvēku dzimumu tāpat, kā tas kādreiz bija darīts ar gigantiem, bet tad nebūtu vairs, kas viņus godātu, nebūtu vairs arī upuru? Bet nevarēja taču ļaut viņu noziedzībām vaļū! Tad Zeus pēc ilgas apdomāšanās izsauca:

— Man šķiet, ka atradu līdzekli, kā saglabāt cilvēkus un darīt galu viņu nekrietnībai, viņi jāpadara vājāki, katrs jāsgriež divās daļās. Tā viņi kļūs vāji un mums noderīgāki, jo viņu būs divreiz vairāk. Viņi ies taisni uz divām kājām. Ja arī tad nebeigsies viņu nekrietnības un viņi negribēs dzīvot mierā, es viņus vēlreiz pārgriezīšu uz pusēm. Lai viņi tad lec uz vienas kājas.

To teicis, viņš pārgriezta cilvēkus uz pusēm, kā uz pusēm griež olas, un pavēlēja Apollonam pagriezt seju un pusi no kakla uz griezuma pusi, lai cilvēks, to redzot, nebūtu tik augstprātīgs. Sagrieztās vietas Apollonam bija jāsadziedē. Pagriezis sejas, Apollons savilka ādu no visām pusēm vienā vietā kā maku (šo vietu tagad sauc par vēderu), bet vidū atstāto caurumu (nabu) aizsēja. Daudzās krunkas viņš nogludināja un skaisti izveidoja krūtis, lietodams tādu pašu rīku, kādu lieto kurpnieki, gludinot uz liesas ādu. Dažas uz vēdera un ap nabu viņš tomēr atstāja atmiņai par agrāko stāvokli.

Kad cilvēki bija sagriezti divās daļās, katra puse stādās pie sev atbilstošās otrās, tās cieši apkampās un sakļāvās, dedzīgi vēlēdamās atkal saaukt, tās mira badā, tās negribēja šķirties un neko neuzsāka vienas pašas. Kad viena puse nomira, otra, viena palikusi, meklēja sev citu, vienu palikušu, un viņas apkampās un sakļāvās, nevērodamas, vai atrastā puse bija sievietes vai vīrieša puse, un tā aizgāja bojā. Zeus tad apžēlojās un atrada citu līdzekli — pārlika viņu kaunumu priekšpusē; līdz šim tas

* Jau V gs. p. m. ē. Grieķijā izglītoti ļaudis bija atzinuši, ka Zeme, Saule un Mēness ir lodes.

bija mugurpusē, un viņi apaugļoja zemi kā cikādes un dzima no zemes, bet tagad, ja vīrieši apaugļoja sievietes, radās bērni un turpinājās cilvēku dzimums. Turpretim, ja vīrietis sagājās ar vīieti, tika remdētas viņu iekāres, viņi varēja nomierināties, pievērsties darbam un rūpēties par citām savas dzīves vajadzībām. No šī laika cilvēkiem ir iedzimis citam pret citu mīla, kas cenšas atjaunot viņu agrāko dabu, no diviem radīt atkal vienu un dziedināt nodarīto ļaunumu.

Katrs no mums ir pazišanās zīmes* puse, mēs esam sagriezti, no viena radušies divi, un katrs meklē savu otro pusi. Vīrieši, kas ir puses no agrākā androgina, mīl sievietes, un lielākā daļa izvirtuļu ir no viņiem cēlušies, un tādas pašas sievišķas izcelsmes sievietes mīl vīriešus un tāpat ir izvirtules. Bet sievietes, kas ir agrākās sievietes puses, vīriešus daudz neievēro, tās vairāk pievēršas sievietēm, un no tām izcēlušās lezbieces. Turpretim vīrieši, agrāko vīriešu puses, tiecas pēc vīriešiem, un, vēl zēni būdami, tie kā vīrieša daļa mīl vīriešus un labprāt guļ ar tiem apkampušies. Tie ir krietnākie no zēniem un jauniešiem, vīrišķīgākie pēc savas dabas. Kas viņus sauc par nekaunām, tie viņus apmelo. Tā nav nekaunība, tā ir drosme un vīrišķība, jo viņi mīl tos, kas viņiem līdzīgi. Drošs pierādījums ir tas, ka tikai šie zēni, sasnieguši vīra gadus, pievēršas sabiedriskai darbībai, mīl zēnus un jauniešus un pēc viņu dabas maz tiem rūp laulības dzīve un bērni, bet apprecēties viņus spiež likums, kaut gan viņi labprāt dzīvotu neprecējušies ar saviem draugiem un iemīļotiem, jo viņi mīl sev radniecīgo.

Ja kādam gadās nejauši satikt savu otro pusi, tad viņus abus pārņem tāda mīlestība, tāda draudzība un tuvības sajūta, ka viņi negrib šķirties pat uz īsu brīdi un, nodzīvojuši kopā visu dzīvi, nevar pat lāga pateikt, ko viņi grib viens no otra. Nevar taču teikt, ka tikai fiziskās iekāres dēļ viņi tik dedzīgi vēlas būt kopā. Nē — viņu dvēseles vēlas kaut ko citu. Ko īsti, nevar pateikt ne viens, ne otrs. Tā ir mīkla, par to viņiem ir tikai tumša nojauta.

* Pazišanās zīme starp viesi un viesturi (lat. *tessera hospitalis*) ir kādas lietas (gredzena, plāksnītes utt.) nolauztā daļa; abu pušu lūzuma vietai jāsakrīt; ar to pierāda nodibinātās draudzības attiecības; pazišanās zīmi mantoja bērni.

Ja pie viņiem, kad viņi tā kopā guļ, pienāktu Hēfaists* ar saviem amata rīkiem un jautātu:

— Ko jūs, draugi, īsti gribat, kas ar jums lai notiek?

Un ja viņi abi stomītos un nezinātu, ko atbildēt, un tas atkal jautātu:

— Varbūt jūs vēlaties palikt tā kā tagad un nešķirties ne dienu, ne nakti. Ja tas tā, es labprāt jūs saliedētu un sakausētu, un jūs abi kļūtu par vienu un, kamēr vien jūs dzīvotu, jūs dzīvotu kā viens, un, kad jūs nomirtu, Aidā divu vietā būtu viens, jo jūs mirtu kopā. Padomājiet, vai jūs tiešām to gribat, vai jūs būtu ar mieru?

Esmu pārliecināts — neviens tad neatteiktos, neviens neteiktu, ka viņš vēlētos kaut ko citu, bet abi noteikti apgalvotu, ka tieši to viņi vienmēr gribējuši — saplūst ar mīloto, no diviem kļūt par vienu. Cēlonis tam mūsu agrākā daba, kad mēs nebijām šķirti, kad bijām kaut kas vienots un nedalāms. Šis ilgas pēc vienības ir Erots. Bet tagad mūsu noziedzības dēļ dievs mūs ir izšķīris. Jābaidās, ka mūs atkal sacirtīs divās daļās, ja nebūsim godbijīgi pret dieviem, un mēs staigāsim apkārt kā attēli uz kapa stēlām** vai kā pazišanās zīmes. Katrs tāpēc lai atgādina citiem, ka dievi jāgodā, lai mūs atkal nesacirstu un lai Erots būtu mūsu vadonis un ceļvedis uz vienotību un nedalāmību. Lai neviens nepretojas Erotam. Pretojas viņam tikai tas, kas dievus nīst. Ja mēs kļūsim Erotā draugi un ar viņu dzīvosim mierā, mēs satiksim un iegūsim savus īstākos draugus un iemiļotos. Tik reti tas tagad kādam izdodas! Lai nezobojas Eriksimahs, ka es domāju par Pausaniju un Agatonu. Varbūt viņi tiešām sasnieguši to, par ko tika runāts, un viņiem abiem ir vīrišķa daba, taču runāju es vispārīgi par vīriešiem un sievietēm. Domāju, ka cilvēku dzimums kļūs laimīgs, ja sasniegs pilnību mīlestībā un katrs atradīs savu mīloto vai draugu un atgūs savu seno dabu.

Ja tas ir pats labākais, tad pašreiz par labāko jāatzīst tas, kas šim pašam labākajam ir vistuvāk, tas nozīmē — jāatrod draugs vai iemiļotais, kas mums visvairāk atbilst, un, ja gribam cildināt dievu, kas mums to devis, jācildina Erots, jo Erots mums tagad visvairāk palīdz un dod

* Dievs-kalējs.

* Uz kapa stēlām sejas attēlo sānskatā.

drošāku cerību, ka mēs, ja vien godāsim dievus, atgūsim savu seno dabu, tiksim dziedināti un būsīm laimīgi.

To, Eriksimah, es gribēju teikt par Erotu, un mana runa nav tāda kā tava. Lūdzu tevi par to nezoboties. Mums jānoklausās, ko teiks arī pārējie, labāk sakot, abi atlikušie, Agatons un Sokrats.

— Nezobošos, — teica Eriksimahs, — jo man tava runa patika, un, ja es nezinātu, cik lieliski par milu prot runāt Sokrats un Agatons, es baidītos, ka viņiem vairs nebūs ko teikt, jo teikts ir tik daudz un dažādi, bet tā es tomēr esmu drošs.

— Lieliski tu, Eriksimah, cīnījies, — teica tad Sokrats, — bet, ja tu būtu tādā stāvoklī kā es, labāk gan būtu jāsaka, kādā es laikam būšu pēc Agatona runas, tu tiešām izbītos — gluži tāpat kā tagad es.

— Sokrat, tu gribi mani apvārdot, — izsaucās Agatons, — lai es nobītos, domādams, ka visa šī publika ļoti grib mani dzirdēt, jo es esot brīnišķīgs runātājs.

— Man būtu ļoti vāja atmiņa, Agaton, — viņam atbildēja Sokrats, — ja es iedomātos, ka tu esi nobijies no šiem dažiem vīriem, jo es taču redzēju, cik drosmīgi un pašpārliecināti tu ar aktieriem pirms izrādes iznāci uz skatuves tik daudzu skatītāju priekšā, cik mierīgi, nepavisam nebūdams nobijies, tu uz viņiem raudzījies.

— Bet vai tad tiešām, Sokrat, — iebilda Agatons, — tu, domādams par manu iznākšanu uz skatuves, neesi pārliecināts, ka daži lietpratīgi cilvēki ir prātīgam vīram bīstamāki soģi nekā nesaprātīgais pūlis.

— Agaton, — atbildēja Sokrats, — es tiešām darītu aplam, tik muļķīgi par tevi spriezdams, jo labi zinu, ka tu, sastapis dažas personas, kuras atzīsti par gudrām, viņu atzinumu ievērotu vairāk nekā lielo pūli. Mēs tomēr tādi gudrie neesam, arī mēs bijām teātrī, arī mēs bijām daļa no lielā pūļa. Ja tev būtu gadījies būt gudru cilvēku sabiedrībā, tev laikam būtu kauns, apzinoties, ka tu rīkojies nekrietni. Vai tad ne?

— Tev taisnība.

— Bet no lielā pūļa tu nekaunētos, ja domātu, ka rīkojies nekrietni?

Tagad sarunā iejaucās Faidrs:

— Dārgais draugs, ja tu turpināsi atbildēt Sokratam, viņam būs vienalga, kas šeit notiek, reiz viņš būs dabūjis sarunu biedru, turklāt vēl tik skaistu. Jūsu sarunu es lab-

prāt noklausītos, bet man jāparūpējas par Erola cildināšanu un jāpanāk, lai katrs no mums runātu. Ja būsim visi dievu cildinājuši, varēsim arī patērzēt.

— Labi teikts, Faidr, — izsaucās Agatons, — varu tūlīt sākt. Parunāt ar Sokratu vienmēr būs laiks. Vēlētos tomēr vispirms pateikt, kā man jārūnā, un tad runāt.

Man šķiet, ka visi, kas pirms manis runājuši, nav viscildinājuši Erotu, bet dāvanas, ko viņš tiem devis, un neviens neteica, kāds tad īsti bijis pats dāvinātājs. Ir taču tikai viens īsti pareizs cildinājuma veids — vispirms jāpasaka, kāds ir šis dievs, par ko mēs runājam, tad — ko viņš mums devis. Mēs tātad darīsim pareizi, cildinādami vispirms Erotu un viņu raksturodami, pēc tam runāsim par viņa dāvanām.

Es noteikti apgalvoju — no visiem svētlaimīgajiem dieviem Erots, ja drīkstētu tā izteikties, ir pats svētlaimīgākais un cildenākais, jo viņš ir pats skaistākais. Kāpēc es tā saku? Vispirms, Faidr, viņš ir pats jaunākais. Labākais pierādījums ir viņš pats, bēgšus bēgdams no vecuma. Jābēg ātri, jo vecums nāk ātrāk nekā vajadzīgs. Pēc savas būtības Erots to nīst un nelaiž ne tuvumā, vienmēr viņš ir kopā ar jauniešiem. Patiess ir sensenais izteiciens: līdzīgs tiecas pēc līdzīga. Es, Faidram daudzos gadījumos piekrīzdams, tomēr nepiekrītu, ka Erots ir vecāks par Kronu un Iapetu. Es saku — Erots ir pats jaunākais dievs, viņš ir mūžīgi jauns. Tās senās drausmas dievu pasaulē, par kurām stāsta Hēsiods un Parmenīds (ja viņiem vispār taisnība), ir izraisījis liktenis, nevis Erots. Dievi nebūtu viens otru saistījuši un kastrējuši, nebūtu izdarījuši arī citas daudzas varmācības, ja pie viņiem būtu bijis Erots. Miers un draudzība būtu bijuši, kā tagad, kad viņš valda pār dieviem. Viņš tātad ir jauns un ne tikai jauns, bet arī maigs un liegs. Ir vajadzīgs tāds dzejnieks kā Homērs, lai izteiktu šī dieva maigumu, bet Homērs saka, ka Āte bijusi maiga dieviete un soļi viņai liegi un klusi:

... Liegas šai dievei ir kājas, un zemi tās neskar,

Augstu pār cilvēku galvām ejot, tā tuvojas klusi.

Man šķiet, ka Homērs ļoti jauki teicis par dieves soļiem: viņa neiet pa cietzemi, bet viegli aizslīd augstu pār cilvēku galvām. To pašu mēs teiksim arī par Erotu. Arī Erots neiet pa zemi, neiet arī pa cilvēku galvām, tās taču

nemaz nav mīkstas, bet viņš iet un mājo pašā maigākajā, pašā liegākajā, kas vien ir pasaulē. Dievu un cilvēku sirdīs un dvēselēs viņš ir izvēlējis sev mājokli, bet ne jau kurā katrā dvēselē. Viņš atstāj dvēseli, kas ir skarba un nejutīga, viņš apmetas liegajā un maigajā, bet tam pašam vajag būt liegam un maigam, kas par savu mājokli izvēlas šādas dvēseles.

Erots tātad ir pats maigākais un liegākais, turklāt vēl viņš ir arī lokans un vijīgs. Ja viņš tāds nebūtu, viņš nevarētu ielavīties katrā dvēselē, nevarētu nepamanīts tajā parādīties un nepamanīts no tās izzust. Viņš nevar būt stīvs un neveikls, viņa vijīgais augums ir samērīgs, par to visi ir pilnīgi vienisprātis. Neglītums un Erots nav savienojami. Viņš ir vienmēr starp ziediem un arī pats ir ziedošs. Kur nav nekā ziedoša, kur nezied ne dvēsele, ne miesa, tur Erots neapmetas. Viņš dzīvo tikai tur, kur viss zied un smaržo.

Pietiek stāstīt par šī dieva skaistumu, kaut gan daudz kas vēl paliek nepateikts. Tagad man jārunā par viņa krietno raksturu. Šeit svarīgākais ir tas, ka Erots ir taisnīgs pret visiem, kā pret cilvēkiem, tā pret dieviem, tāpat arī cilvēki un dievi ir taisnīgi pret Erotu. Ja Erots arī cieš, tad ne jau varmācības dēļ. Varmācība Erotu neskar. Ne pret vienu viņš nav varmācīgs, viņam vienmēr un visur kalpo tikai labprātīgi, bet labprātīga pakļaušanās ir taisnīga, saka likumi, šie īstie valsts valdnieki. Taisnīgs tātad ir Erots, turklāt vēl ļoti savaldīgs, bet savaldība, kā visi atzīst, ir spēja valdīt pār iekārēm un kaislībām, un par Erotu neviena iekāre nav stiprāka, bet, ja tās ir vājākas, tad Erots pār viņām valda, un, valdīdams pār iekārēm un kaislībām, viņš ir sevišķi pieticīgs. Un vīrišķībā ar Erotu pat Arejs nevar mēroties, jo nevis Arejs uzveic Erotu, bet Erots Areju, un, kas ir uzveicis drosmīgāko no drosmīgajiem, ir pats visdrosmīgākais.

Par Erotu taisnīgumu, pieticīgumu un vīrišķību ir jau teikts, jārunā vēl par viņa gudrību. Pacentišos, cik tas manos spēkos, arī ar šo uzdevumu tikt galā. Vispirms jau es gribētu cildināt savu mākslu, tāpat kā to darīja Eriksimahs ar savējo. Tik gudrs dzejnieks ir Erots, ka var arī citus par dzejniekiem padarīt; par dzejnieku kļūst katrs, arī tāds, kas pirms tam nemaz nebija mūsu draugs, ja viņu skar Erots. Tas mums ir pierādījums, ka Erots ir labs liet-

pratējs visās mūzu mākslās*, jo tāds, kam nav ne prasmes, ne dāvanu, arī citiem neko nevar ne dot, ne iemācīt. Kas gan apstrīdēs, ka viss dzīvais top un aug pēc Erola ieceeres? Vai tad mēs arī nezinām, ka mākslām un amatiem nebūtu spožuma, ja tos nemācītu Erols, ka viss, ko viņš neskartu, grimtu tumsā? Šaušanu ar loku, ārstniecību un pareģošanu atrada Apollons, kad viņu iedvesmoja mīlestība. Viņš tād bija Erola mācekļis, tāpat arī mūzas savās mākslās, Hēfaists kalēja prasmē, Atēna aušanā, Zevs cilvēku un dievu vadībā. Tā dievu dzīvē radās saskaņa, kad radās Erols, tas ir mīlestība, jo Erols mīl skaisto un neglītajā nav Erola. Pirms tam, kā es jau sākumā teicu, dievu pasaulē notika drausmīgas lietas, jo valdīja, kā stāsta, nepieciešamība, bet kad piedzima Erols, tā bija liela laime cilvēkiem un dieviem.

— Tāpēc, Faidr, pats būdams labākais un skaistākais, Erols bija visa labā un skaistā avots pārējiem. Man rodas vēlēšanās dzejā pateikt, ka viņš dāvina

Cilvēkiem klusumu, mieru un jūrai bezvēja laiku;

Skumjas un bēdas ko māc, miegu tiem, atpūtu saldu.

Erolam netiek nesabiedriskums, viņš mīl draudzību un tuvību, viņš aicina mūs uz sanāksmēm, ir vadītājs svētkos, dejās un upuru svinībās, viņš gādā par laipnību, neieredz rupjību, dāvina labvēlību, nepieļauj naidu, krietniem viņš draudzīgs, gudrie viņu apbrīno, dievi viņu mīl, nelaimē pēc viņa ilgojas, laimīgiem viņš ir klāt. Viņš ir krāšņuma, maiguma, dailes tēvs. Pēc viņa tvīkst un salkst, pēc viņa alkst un slāpst. Viņš rūpējas par krietnajiem, neieredz nekrietnos. Grūtā briesmu brīdī, mokās, ciešanās, neizteicamās ilgās viņš ir mūsu balsts, palīgs un glābējs, viņš ir visu dievu un cilvēku rota, krietnākais un labākais vadonis, un katram vajag viņam sekot, katram cildināt skaistām dziesmām to, kura dziesmas valdzina visus.

Tāda ir mana, Faidr, šim dievam veltīta runa. Es tajā apvienoju, cik tas nu bija manos spēkos, jokus ar labu daļu nopietnības.

* Dzejnieks, drāmas autors, raksta, piemēram, ne tikai lirisko partiju tekstu, bet arī mūziku. Dzejniekam jābūt arī komponistam un turklāt jāiestudē arī dejas.

Pēc Agatona runas visi klātesošie viņam skaļi izteikuši savu piekrišanu, teica Aristodēms. Šī jauneklā runa darot godu viņam pašam un esot atbilstošs Erotā cildinājums. Tad Sokrats, paskatījies uz Eriksimahu, teicis:

— Vai tu vēl tagad domā, ka manas bažas bijušas vel-tīgas un es neesmu nekāds pareģis, teikdams, ka Agatons teiks lielisku runu un es nonākšu smagā stāvoklī.

— Vienu lietu, — teica Eriksimahs, — tu esi paredzējis, teikdams, ka Agatons labi runās, bet nekādi nevaru ticēt, ka tu nonāksi smagā stāvoklī.

— Bet kā tad, mīlais draugs, — teica Sokrats, — es nenonākšu grūtībās, tāpat arī kurš katrs cits, kuram nāktos runāt pēc tādas saturā bagātas un krāšņas runas. Viss tajā jau nebija vienādi apbrīnojams. Bet kurš gan nebija pārsteigts par beigu daļas skaistumu un spēku? Kad es sapratu, ka nevarēšu neko labu pateikt, kas kaut cik būtu salīdzināms ar Agatona runu, es aiz kauna būtu aizbēdzis, ja būtu bijis kurp bēgt. Agatona runa man atgādināja Gorgiju*, un, atcerēdamies Homēru, es tiešām izbijos, ka Agatons, savu runu beidzot, uzlaidīs manai runai varenā runātāja Gorgija galvu, un pats es kļūšu par mēmu akmeni.

Tad es sapratu, cik smieklīgs esmu bijis, piekrīzdams kopā ar jums cildināt Erotu, turklāt vēl teikdams, ka esmu liels lietpratējs mīlestības lietās, kaut gan es nemaz nezināju, kā tad īsti kāds jāslavē. Savā vientiesībā es domāju, ka jārūnā taisnība par katru cildināmo un ar to pietiek. No visa tā tad jāizvēlas tas labākais un jāizklāsta vispiemērotākā veidā. Biju arī pilnīgi pārliecināts, ka runāšu labi, jo zinu taču, kā īsti katrs jāslavē, bet tagad man šķiet, ka labai cildinājuma runai nemaz tādai nav jābūt. Par cildināmo jāstāsta pēc iespējas plašāk un pēc iespējas krāšņāk, nav svarīgi, vai viņam piedēvētās īpašības ir vai nav, var taču arī melot. Šķiet, bija arī norunāts, ka katrs no mums tikai liksies slavējam Erotu, bet nebija teikts, ka tas īstenībā arī jādara. Tāpēc arī jūs, vārdus netaupīdami,

* Gorgijs (483—375) — Grieķijā plaši pazīstams sofists un orators. Agatona runas beigās Platons parodē Gorgija stilu, viņa skānīgo vārdu sablīvējumu ar diezgan nenoteiktu saturu. Agatona runas nobeiguma slavinājums ir, protams, zobošanās. Gorgija vārds Platonam atgādina Aīda briesmoni Gorgonu, kuras galvu ieraugot katrs kļūst par akmeni. Par Gorgonu stāsta Homērs Odisejā.

tos visus attiecinājāt uz Erotu. Erots, jūs teicāt, ir tāds un tāds, Erots ir veicis to un to. Bija jāparāda, ka Erots ir pats skaistākais, pats krietnākais, bet tas viss derēja tikai nezinātājiem, zinātājiem nekādā ziņā. Tā radās skaists un svinīgs cildinājums. Bet es taču nezināju šo runas veidu un nezinādams jums piekritu slavināt Erotu, kad pienāks mana kārtā. Mana mēle piekrita, pats es nepiekritu, bet tomēr lai notiek. Taču es necildināšu jau minētajā veidā, es to nevarētu, nekādā ziņā ne. Patiesību tomēr, ja jūs gribat, labprāt teikšu, bet tā, kā es to saprotu, nevis tā, kā jūs runājāt, citādi es kļūtu smieklīgs. Ja vispār, Faidr, ir vajadzīga atklāta valoda, klausieties patiesību par Erotu un turklāt tādā veidā un tādiem vārdiem, kādi man nāks prātā.

Faidrs piekrita, un visi pārējie lūdza runāt tā, kā viņš atrastu par vajadzīgu.

— Tad vēl, Faidr, atļauj man pāra jautājumus Agatonam, lai es sāktu runāt, ar viņu sapraties.

— Es atļauju, runā.

Pēc tam Sokrats esot tā sācis:

— Man šķiet, mīlais draugs, ka tu esi labi sācis runu, teikdams, ka vispirms ir jāpasaka, kas īsti ir Erots, un tad jāpastāsta par viņa darbiem. Tāds sākums man ļoti patīk. Ja nu tu vispār par Erotu runāji skaisti un cildeni un raksturoji, kāds viņš ir, tad pasaki, lūdzu, vēl, vai Erots ir mila, kas vērsta pret kaut ko, vai ne. Tas ir tas pats, it kā es jautātu: ja kāds vispār ir tēvs, tad viņš taču ir kāda tēvs. Ja tu gribētu pareizi atbildēt, tu man teiktu: tēvs ir kādas meitas vai dēla tēvs. Vai ne?

— Tieši tā, — teica Agatons.

— Vai tad par māti nav jāsaka tas pats?

— Arī tam es piekritu.

— Lūdzu tomēr, atbildi man mazliet plašāk, lai būtu labāk saprotams, ko es gribu noskaidrot. Bet brālis? Ja viņš tiešām ir brālis, tad viņš ir kādam brālis. Vai ne?

— Protams.

— Brālis kādam brālim vai māsa?

— Piekritu.

— Bet tagad, — teica Sokrats, — pacenties atbildēt uz manu jautājumu par Erotu. Vai Erots ir mila, kas vērsta pret kaut ko, vai ne?

— Tā noteikti ir pret kaut ko vērsta.

— Atceries labi, ko tu man esi teicis, — teica Sokrats, — un saki vēl, vai Erots tiecas pēc tā, ko viņš mīl, vai netiecas.

— Pat ļoti, — teica Agatons.

— Vai Erotam ir tas, pēc kā viņš tiecas un ko viņš mīl, kad viņš tiecas un mīl?

— Laikam taču viņam tā nav.

— Padomā labi, — teica Sokrats, — vai tas nav pilnīgi neapstrīdams, ka mēs tiecamies pēc tā, kā mums nav, un netiecamies pēc tā, kas mums ir. Es, Agaton, esmu noteikti pārliecināts, ka citādi tas nemaz nevar būt, bet kā tev šķiet?

— Arī es tā domāju.

— Labi teikts. Bet vai tad kāds garš vīrs gribētu būt garš un stiprais gribētu būt stiprs?

— Mēs taču vienojāmies, ka tas nav iespējams. Nevar taču kāds vēlēties, lai viņš kļūtu par to, kas viņš jau ir.

— Bet, ja kāds, būdams stiprs, grib tāds kļūt, — teica Sokrats, — vai būdams ātrs, grib kļūt ātrs, vai, būdams vesels, būt vesels — tad varētu domāt, ka pēc tā tiecas tie, kas tādi jau ir, vai kuriem tas ir, pēc kā viņi tiecas. Es tā saku, lai nebūtu nekāda pārpratuma. Padomāsīm labi, Agaton. Kas viņiem šajā brīdī ir, tas viņiem ir, un tur nekas nav grozāms, bet kas gan tad pēc tā vēl tiektos. Bet, ja kāds saka — es esmu vesels un gribu būt vesels, esmu bagāts un gribu tāds būt, tas ir, es vēlos to, kas man jau ir, tad mēs viņam teiktu: Tu, mans draugs, esi ieguvis bagātību, esi vesels un spēcīgs, tu gribi, protams, arī nākotnē tāds būt, jo pašlaik tev tas viss ir, vai tu to gribi vai negribi. Padomā vien, ja tu saki — es tiecos pēc tā, kas man jau ir, tu taču ar to saki: es vēlos, lai tas, kas man ir, būtu man arī turpmāk.

Tam Agatons piekrita, un Sokrats tad teica:

— Mēs tātad tiecamies pēc tā, kā mums nav un kas mums nepieder, kad cenšamies saglabāt nākotnei to, ko mīlam un kas mums ir.

— Noteikti.

— Bet katrs, kas tiecas pēc tā, kas īstenībā vēl nemaz nav, kas viņam nepieder, kas viņš pats vēl nav, kā viņam trūkst, tiecas pēc kuras katras vēlēšanās un mīlas nepieciešama objekta.

— Pareizi.

— Bet tagad, — teica Sokrats, — paskatīsimies, ko mēs esam saskaņojuši. Mīla tātad ir vienmēr vērsta pret kaut ko, turklāt pret kaut ko, kā mums trūkst.

— Tā ir, — teica Agatons.

— Bet tagad atceries, ko tu teici savā runā. Pret ko ir vērsta mīla, pret ko vērsts Erots? Es tev to atgādināšu, ja tu vēlies. Domāju, ka tu izteicies aptuveni šādi: mīla pret visu skaisto padarīja jaukus dievu darbus un dzīvi, pret nekrietno taču neviens nejūt mīlu. Vai tu tā neteici?

— Teicu, — atbildēja Agatons.

— Tu pareizi runā, draugs, — turpināja Sokrats.

— Bet, ja tas tā, tad Erots ir mīla pret visu skaisto, pret nekrietno un nejauko taču ne?

— Piekritu.

— Bet vai tad mēs nevienojāmies, ka mīl to, pēc kā tiecas un kas trūkst?

— Tā tas bija.

— Tātad Erotam trūkst skaistuma, viņam tā nav.

— Tā tas iznāk.

— Bet kas tad? Tu taču neteiksi, ka skaists ir tas, kam trūkst skaistuma?

— To gan ne.

— Bet vai tad var piekrist, ka Erots ir skaists?

— Baidos, Sokrat, ka, toreiz runājot, man viss ir sajucis.

— Bet tu taču lieliski runāji, Agaton. Bet vēl tikai viens mazs jautājums. Vai labais nav arī skaists?

— Man vismaz tā liekas.

— Bet, ja nu Erotam trūkst skaistuma, bet labais ir skaists, tad viņam trūkst arī labā un krietnā.

— Ar tevi, Sokrat, es nevaru strīdēties. Nu tad lai ir tā, kā tu saki.

— Tu, mīļais draugs, nevari strīdēties ar patiesību, bet Sokratu atspēkot nemaz nav grūti. Tevi, Agaton, es tagad likšu mierā, bet mēģināšu, cik tas nu manos spēkos, pastāstīt, ko es par Erotu dzirdēju no mantinejietes Diotīmas, kas šajā jautājumā un vēl daudzos citos bija ļoti gudra. Tā bija Diotīma, kas deva atēniešiem labu padomu, kad viņi upurēja, lai novērstu no Atēnām mēri, un atēnieši tad panāca, ka mēris izcēlās desmit gadus vēlāk. Viņa mani pamācīja par Erotu. Es ņemšu arī vērā savu vienošanos ar Agatonu un sāku.

Tu, Agaton, jau paskaidroji, ka vispirms jāpasaka, kas ir Erots, tad viņš jāraksturo un tad jāpastāsta par viņa darbiem. Man šķiet, ka visvieglāk tas būtu izdarāms, ja es rīkotos tāpat, kā to darīja Diotīma, mani izjautādama. Viņai es teicu gandrīz to pašu, ko tagad man Agatons. Erots esot liels dievs, viņš esot skaists. Viņa pierādīja, ka es maldos, gandrīz ar tiem pašiem vārdiem, ar kuriem es atspēkoju Agatonu. Erots neesot skaists, kā es apgalvoju, viņš neesot arī labs. Tad es izsaucos:

— Kō tu saki, Diotīma! Erots tādad ir neglīts un nekrietns.

— Nezaimo, — viņa teica. — Vai tad tu domā, ka tam, kas nav skaists, jābūt tūlīt arī neglītam, un tam, kas nav labs — nekrietnam?

— Protams.

— Un tas, kas nav gudrs, ir muļķis. Vai tad tu nesa-
proti, ka ir kaut kas vidējs starp gudrību un muļķību.

— Un tas būtu?

— Ja kāds izteic pareizu spriedumu, bet nemāk to pa-
matot, vai tad tā ir zināšana? Kā tu domā? Bet arī muļ-
ķība tā nav, ja kādam gadās pateikt patiesību. Tāds pa-
reizs izteiciens ir kaut kas vidējs starp sapratīgumu un
muļķību.

— Manuprāt, tev taisnība.

— Tādā gadījumā nav nepieciešams, ka tas, kas nav
skaists, būtu neglīts vai tas, kas nav labs, būtu nekrietns.
Tas varētu būt arī kaut kas vidējs. Tā tas ir arī ar Erotu.
Ja tu atzīsti, ka viņš nav labs un nav skaists, tad neva-
jag jau tūlīt domāt, ka viņš ir nekrietns un neglīts. Viņš
var būt arī kaut kur vidū.

— Bet tomēr, — es teicu, — ir vispār atzīts, ka Erots
ir liels dievs.

— No visiem nesapratīgajiem vai no visiem sapratīga-
jiem?

— Kā no vieniem, tā no otriem.

Tad Diotīma sāka smieties:

— Bet kā viņu, Sokrat, visi var atzīt par lielu dievu?
Vai pat tie, kas viņu vispār par dievu neatzīst?

— Bet kas viņi ir, šie neatzinēji?

— Viens esi tu, otrs — es.

— Kā tu to vari teikt? — es jautāju.

— Pilnīgi noteikti, — teica Diotīma. — Saki jel man,
vai tad tu nedomā, ka visi dievi ir svētlaimīgi un skaisti?

Vai tu iedrošināsies apgalvot, ka no viņiem kāds nav svētlaimīgs un skaists?

— Zvēru pie Zeva, es to nesaku.

— Bet vai tu nesaki, ka svētlaimīgi ir tie, kas sasnieguši visu labo un skaisto?

— Saku gan.

— Bet tu taču piekriti, ka Erots tiecas pēc tā, kā viņam nav, pēc labā un skaistā.

— Piekritu.

— Bet kas viņš par dievu, ja viņam nav labā un skaistā?

— Tad jau viņš laikam nav dievs.

— Redzi nu, — Diotīma teica, — arī tu neatzīsti Erotu par dievu.

— Bet vai tad viņš ir mirstīgais?

— Nekādā ziņā.

— Bet kas tad?

— Es jau teicu: kaut kas vidējs starp mirstīgo un nemirstīgo.

— Kā to saprast, Diotīma?

— Liels dēmons, Sokrat, bet dēmons ir starp mirstīgo un dievu.

— Kāds viņa uzdevums?

— Viņš ir vidutājs un sūtnis, viņš nogādā dieviem cilvēku lūgšanas un upurus, bet cilvēkiem dievu pavēles un gandarījumu par upuriem, viņš ir vidū, viņš aizpilda tukšumu un saista. Tā kļūst iespējama pareģošana, rodas orākuli, rodas upurēšanas un upuru māka, burvestība un burvju vārdi. Dievi ar cilvēkiem tieši nesaskaras, bet ar dēmona starpniecību rodas starp tiem sakari, viņš ir vidutājs to sarunās gan miegā, gan nomodā. Kam šajās lietās ir dziļa gudrība, tas ir viedīgs cilvēks, bet amatnieks ir tas, kas lietpratīgs tikai dažādās mākslās un mākās. Šādu dēmonu ir daudz, un viņi ir dažādi. Viens no viņiem ir Erots.

— Bet kas viņa tēvs, kas viņa māte, — es jautāju.

— Pārāk ilgi par to jāstāsta, bet tomēr es tev teikšu. Kad piedzima Afrodīte, dievi dzīroja. Dzīroja arī Metīdas* dēls Pors! Kad viņi bija beiguši, atnāca Nabadzība un apstājās pie durvīm lūgt dāvanas, jo šajās dzīrēs visa

* Metīda — gudriniece. Pors — izdomātājs, izgudrotājs, kas ticis pie bagātības ar savu veiklību un apķēribu.

bija papildnam. No nektāra apreibušais Pors (viņa tad vēl nebija) iegāja Zevas dārzā, atgūlās un aizmīga, bet Nabadzībai ienāca prātā, ka viņas trūkumam būtu līdzēts, ja viņa dabūtu bērnu no Pora. Viņa atgūlās tam blakus un ieņēma Erotu, un Erots ir Afrodītes pavadonis un kalps, jo ieņemts viņas dzimšanas dienā. Viņš pēc savas dabas ir iemīlējis skaistumā, jo Afrodīte ir skaista, un, tā kā Erots ir Pora un Nabadzības dēls, viņam ir lemts šāds liktenis. Vispirms jau viņš vienmēr ir nabags un nemaz nav maigs un skaists, kā lielākā daļa domā, bet izkaltis un nekopts, vienmēr basām kājām, vienmēr bez pajumta. Guļ viņš neapsedzies uz kailas zemes, pie durvīm, zem klajas debess, vienmēr vislielākajā trūkumā, kā jau Nabadzības dēls, bet, būdams arī sava tēva dēls, viņš viltīgi iekāro skaisto un labo, viņš ir drosmīgs un enerģisks, vienmēr gatavs cīņai, lielisks mednieks, kas vienmēr izgudro kādu jaunu viltību. Sāvu rīcību viņš vienmēr cenšas saprātīgi pamatot, un bezgala daudz viņam ir nodomu un plānu. Visu dzīvi viņš nododas filozofijai, prot burt, gatavot dažādas zāles un ir nepārspējams sofists. Viņš nav nemirstīgs, bet nav arī mirstīgs. Dažreiz vienā un tai pašā dienā viņš gan uzzied krāšņā dzīvības pilnībā, gan mirst un tad atkal atgūst dzīvību, jo viņam ir tēva daba. Viss, ko viņš iegūst, iet atkal zudumā, un tā viņš nekad nav nabags, bet nekad arī bagāts. Viņš ir vidū starp gudrību un muļķību, un redz, kāpēc. Neviens dievs nenododas filozofijai un necenšas kļūt gudrs. Viņš jau tāds ir. Vispār, kas ir gudrs, tam nav vajadzīgs būt filozofam. Arī nevēlas nenodarbojas ar filozofiju un necenšas kļūt gudri. Muļķība tieši tāpēc ir liels ļaunums, ka cilvēks, nebūdams ne krietns, ne labs, ne sapratīgs, pats ar sevi ir pilnīgi mierā, jo nedomā, ka viņam kaut kas trūktu, pēc kā būtu jācenšas.

— Bet kas tad, Diotīma, ir filozofi, ja viņi nav ne gudrie, ne nevēlas?

— Katram bērnam tas ir skaidrs, — viņa man atbildēja, — ka filozofi ir vidū starp nevēlamiem un gudrajiem. Arī Erots ir starp tiem, jo gudrība ir kaut kas ļoti skaists un Erots mīl visu skaisto. Erotam tāpat jābūt filozofam, bet filozofs ir vidū starp gudro un nevēlamiem. To nosaka jau viņa izcelsme, jo viņa tēvs ir gudrs un izdarīgs, bet viņa māte nav ne gudra, ne izveicīga. Tāda, mīļais Sokrat, ir šī dē-

mona daba. Par tavu aplamo spriedumu tomēr nav ko brīnīties.

Spriežot pēc taviem vārdiem, tu domāji, man šķiet, ka Erots ir tas, ko mīl, nevis tas, kas mīl, un tāpēc, manu prāt, viņš tev likās sevišķi skaists. Tas, ko mīlam, ir tiešām skaists un valdzinošs, ir pati pilnība un lielākā laime, bet tam, kas mīl, ir gluži citāda daba, un par viņu es jau stāstīju.

— Labi, Diotīma, tu runā ļoti pareizi, bet, ja Erots ir tāds, kāds labums no viņa cilvēkiem?

— To, Sokrat, es tūlīt mēģināšu tev izskaidrot. Tāda nu ir, kā es teicu, Erota izcelsme, tāds ir viņš pats, un tu jau pats saki, ka viņš ir pret visu skaisto vērsta mīla. Bet, ja nu kāds mums jautātu: bet kāpēc gan, Sokrat un Diotīma, Erots tiecas uz skaisto, tad es viņam savukārt jautātu skaidri un noteikti: ko īsti mīl tas, kas mīl skaisto? Ko grib viņš?

Un es atbildēju Diotīmai:

— Viņš grib to iegūt.

— Bet šāda atbilde vēl jāpaskaidro. Ko, Sokrat, ieguvis tas, kas ieguvis skaisto?

Es viņai teicu, ka nevaru tūlīt atbildēt.

— Bet ja nu es, Sokrat, jautātu citādi un teiktu: ko grib tas, kas mīl labo?

— Viņš grib to iegūt.

— Un kas būs tam, kas ieguvis labo?

— Tagad atbildēt ir vieglāk, — es teicu, — viņš būs laimīgs.

— Pareizi, — teica Diotīma, — laimīgie ir laimīgi tāpēc, ka ieguvuši labo, un mums nav vairs jājautā, kāpēc viņi grib būt laimīgi. Šķiet, to jautāt nav jēgas.

— Labi teikts, — es sacīju.

— Vai šāda vēlēšanās un šāda mīla ir kopējas visiem un vai visi vienmēr vēlas iegūt sev labo? Vai tu tā nedomā?

— Jā, tās ir visiem kopējas.

— Bet kāpēc tad, Sokrat, mēs par visiem nesakām, ka viņi mīl, ja jau visi vienmēr mīl vienu un to pašu, bet par dažiem to sakām, par dažiem ne.

— Par to es arī pats brīnos.

— Nebrīnies, — teica Diotīma. — Paņemdami kādu daļu no mīlas jēdziena, mēs šo daļu saucam par milu, bet visam, kas atlicis, dodam dažādus vārdus.

— Kā tad īsti, — es jautāju.

— Teikšu šādu piemēru. Tu taču zini, ka radīšana ir ļoti plašs jēdziens. Ja mēs to, kā vēl nav, kaut kādā veidā padarām par esošu, tad mēs to radām, un visi, kas strādā kādā mākslas vai amata nozarē, ir radītāji [poiētēs], bet ne jau visus tā sauc.

— Pareizi, — es teicu.

— Tas pats sakāms par mīlu. Vispār katra tiekšanās pēc labā un pēc laimes ir liela viltus pilna mīla, bet ļaudis cenšas labo un laimi sasniegt dažādā veidā: dažs grib to panākt, iegūstot daudz naudas, citi — piedaloties sacensībās, vēl citi — nodarbojoties ar filozofiju, bet to gan par mīlu mēs nesaucam, un par nevienu no šiem daudzajiem mēs nesakām, ka viņš ir iemilējies. Tikai uz tiem, kas visiem spēkiem cenšas sasniegt zināmo mīlas veidu, attiecina vispārējos vārdus — mīla, mīlēt un iemilējies.

— Domāju, ka tev taisnība.

— Bet runā arī, — turpināja Diotīma, — ka mīl tie, kas meklē savu otro pusi, bet es saku, ka mīla nav ne uz pusi, ne uz veselo, mans draugs, ja tas nav saistīts ar labo, jo ļaudis labprāt liek nogriezt sev kājas un rokas, ja viņiem tās liekas nederam. Ne jau tāpēc viņi kaut ko augsti vērtē, ka tas ir viņu, ja vien viņi visu savējo nesauc par labu un radniecīgu un visu svešo par nederīgu. Tas taču nozīmē, ka cilvēki mīl tikai labo. Vai tu tā nedomā?

— Zvēru pie Zeva, tas tiešām ir tā.

— Vai tad mēs nevaram īsi teikt, ka cilvēki mīl labo?

— Varam.

— Labi. Bet vai nevajadzētu piebilst, — jautāja Diotīma, — ka viņi vēlas, lai labais viņiem būtu?

— Tas jāpiebilst.

— Un ne tikai būtu, bet lai vienmēr būtu.

— Jāpasaka arī tas.

— Tātad, īsi sakot, mīla ir vēlēšanās vienmēr saglabāt labo?

— Tas ir pavisam pareizi.

— Ja nu cilvēki vienmēr mīl labo, — teica Diotīma, — tad kas mums jādara, kā jārikojas, lai mūsu centību un pūles sauktu par mīlu? Kādi mums tad jāveic darbi? Vai tu vari to teikt?

— Es nebūtu tad, Diotīma, apbrīnojis tavu gudrību, nebūtu nācis pie tevis to izzināt.

— Nu tad es tev to teikšu: jābūt radītājam kā miesas, tā dvēseles skaistumam.

— Tu runā kā orākuls. Es to nesaprotu. Man vajadzīgs iztulkojums.

— Es teikšu skaidrāk. Visiem cilvēkiem pienāk reiz grūtniecības laiks kā attieksmē uz miesu, tā uz dvēseli, un, kad ir pienācis īstais laiks, mūsu daba grib dzemdēt, bet tā nevar dzemdēt nejaukā, tā var dzemdēt tikai skaistumā. Vīrieša un sievietes savienošanās ir dzemdēšana*, tā ir dievišķīga, jo mirstīgajā tad ir nemirstība — grūtniecība un dzimšana. Tās nevar notikt nesaskanīgajā, jo nesaskanīgums un neglītums ir pretstats visam dievišķīgam, bet skaistums ar to ir vienots. Skaistums ir dzemdību Moira un Eileitija. Tāpēc arī, kad dzemdētājiem un dzemdētājam tuvojas skaistums, tie kļūst jautri un priecīgi, tie dzemdē un rada dzīvību, bet, kad nāk kaut kas nejauks, tie kļūst drūmi un skumji, tie novēršas, noslēdzas sevī, aiztur augli un cieš. Tāpēc arī tie, kas ir stāvoklī un kam klāt jau dzemdību stunda, tik dedzīgi ilgostas pēc skaistā, pēc atbrīvošanās, jo mīla, Sokrat, nav tiekšanās pēc skaistuma, kā tu domā.

— Bet kas tad tā ir?

— Tā ir tiekšanās dzemdēt skaistumā.

— Pieņemsim, — es teicu.

— Tā tas tiešām ir.

— Bet kāpēc šī tieksme dzemdēt?

— Tāpēc, ka mirstīgajam dzemdēt nozīmē iegūt nemirstību, un mēs vienojāmies, ka labais mums jāiegūst uz visiem laikiem. Tātad vajadzīga nemirstība, bet cenšanās panākt, lai mums vienmēr būtu labais, ir Erots. No tā izriet, ka cenšanās pēc nemirstības ir Erots.

To visu viņa man mācīja, kad mēs sarunājāmies par mīlu, un kādreiz jautāja:

— Kā tu domā, Sokrat, kāpēc šī mīla un šī tiekšanās? Vai tu neesi ievērojis, cik dīvaini satraukta ir visa dzīvā radība, visi, kas iet un kas lido, kad tos pārņem vēlēšanās radīt, visi ir it kā mīlas slimi. Vispirms tā ir kopošanās kaisle, tad rūpes par bērnu barošanu, kuru dēļ paši vājākie dodas ciņā ar pašiem stiprākajiem, dodas pat nāvē. Bērnu dēļ viņi pacieš badu, pacieš visas mokas. Varētu

* Dzemdēšana šeit jāsaprot kā ieņemšana.

teikt, ka cilvēki to dara apzinīgi, bet vai tu vari pateikt, kāpēc tik stipra ir dzīvnieku mīla?

Es atkal teicu, ka nezinu.

Tad Diotīma:

— Vai tu domā, to nesaprazdams, kādreiz kļūt par lielu mīlas pazinēju?

— Bet es taču, Diotīma, nupat teicu, ka nāku pie tevis, apzinādamies, ka man vajadzīgs skolotājs. Tāpēc pasaki, kāpēc tas tā. Pastāsti arī kaut ko citu par milu.

— Ja tu piekriti tam par mīlas dabu, par ko mēs jau vairākas reizes esam vienojušies, tad tev nav jābrīnās. Mēs taču bijām vienis prātis, ka mirstīgā daba cenšas, kā vien varēdama, būt mūžīga un nemirstīga, bet viņa var to panākt, tikai dzemdēdama, tikai atstādama kaut ko jaunu vecā vietā. Par katru, kas dzīvo, saka, ka tas saglabā savu būtību. Tā cilvēku no bērna gadiem līdz vecumam atzīst par to pašu personu, kaut gan viņš nepavisam nav tāds pats, arī sauc viņu tajā pašā vārdā. Viņš vienmēr gan kaut ko iegūst, gan zaudē — matus, miesu, kaulus, asinis un vispār visu ķermeni un ne tikai ķermeni, citāda top arī dvēsele, nepaliek viņam nekad tās pašas parašas, tā pati daba, tie paši uzskati, vēlēšanās, baudas, sāpes, bažas — vienmēr kaut kas rodas no jauna, vienmēr kaut kas iet bojā.

Vēl dīvaināks stāvoklis ir ar mūsu zināšanām. Ne jau tāpēc, ka rodas jaunas un bojā iet agrākās un šajā ziņā mēs neesam tie paši, dīvaini ir tas, ka ar katru atziņu notiek tas pats. Mēs taču tāpēc vingrināties, ka mūsu zināšanas aiziet, aizmirstāna ir zināšanu beigas. Vingrināšanās glābj zināšanas, aizejošo vietā tā dod mums par tām atmiņu, kas šķiet tām pilnīgi līdzīga. Tā tiek saglabāts viss mirstīgais, bet tas nepaliek gluži tāds pats, kā tas ir ar dievišķo. Tas, kas ir novecojis un aiziet, atstāj savā vietā jaunu, sev līdzīgu. Tā, Sokrat, mirstīgais ir saistīts ar nemirstīgo gan attieksmē uz ķermeni, gan citādi. Tikai tā tas ir iespējams.

Nav taču brīnums, ka visa dzīvā radība gādā par tiem un mīl tos, kas no tās ir cēlušies. Nemirstības dēļ ir visa šī centība un mīla.

— Labi, visgudrā Diotīma, — es teicu, — bet vai tas tiešām tā ir?

Un viņa turpināja kā pats gudrākais sofists.

— Sokrat, ja tu padomāsi par cilvēku godkāribu, tu brīnīsies par šo neprātu, ja neatcerēsies, ko es teicu. Tik dedzīgi viņi vēlas kļūt ievērojami, tik dedzīgi vēlas gūt nekad nevīstošu slavu. Vairāk nekā savu bērnu dēļ viņi slavas dēļ ir ar mieru doties briesmās, izšķiest savu naudu, uzņemties vislielākās grūtības. Tās dēļ viņi ir gatavi pat mirt. Vai tad tu domā, ka citādi Alkestīda būtu devusies nāvē Admita un Ahillejs Patrokla dēļ? Vai citādi jūsu Kodrs būtu miris par savu delu ķēniņa varu, ja viņi nedomātu tā iegūt nemirstīgu slavu, ko viņi tiešām ir guvuši? Tikai tādēļ, viņa teica, tikai šīs nemirstīgās slavas dēļ un goda dēļ cilvēki ir gatavi uz visu un, jo krietnāki viņi ir, jo vairāk viņi mīl nemirstību.

Tie, kuru miesa grib dzemdēt, pievēršas sievietēm, ar tām viņi rod savu Erotu. Viņi domā, ka, radīdami bērnus, viņi iegūs sev nemirstību un laimi, atstādami uz visiem laikiem par sevi cildenu piemiņu.

Bet kā ar dvēseli, ir taču arī tādi, kuru dvēsele dedzīgāk grib dzemdēt nekā miesa un dzemdēt tieši to, ko pieņākas dzemdēt dvēselei — saprātu un visu krietno. Tādi ir visi dzejnieki un no amatniekiem tie, kurus sauc par atradējiem*, bet pati cildenākā un skaistākā māksla ir prasme vadīt valsti un mājas dzīvi; šo prasmi mēs saucam par taisnīgumu un savaldību vai mērenību. Ja kāds ir jau no jaunības dievišķa gara pārņemts, tas, briedumu sasniedzis, grib dzemdēt un radīt un meklē visur skaistumu, kur tas varētu notikt. Tas nekad nedzemdēs neglītajā. Sastapis skaistu un cildenu dvēseli, viņš piecājas, bet gaviļēdams viņš sveic skaistu dvēseli skaistā miesā. Tūlīt viņš atrod vārdu par krietno un cildeno, par to, kādam jābūt krietnam vīram, kādam jābūt visas dzīves uzdevumam un tūlīt sāk arī savu draugu tam audzināt. Būdams vienmēr kopā ar skaisto, viņš dzemdē to, kas sen jau viņā bija nobriedis. Viņš vienmēr domā par draugu, gan tā klātbūtnē, gan būdams tālu, viņi abi audzē to, kas ir dzimis, viņi ir savstarpēji ciešāk saistījušies nekā ar tēvu un māti, viņu draudzība ir pastāvīgāka, jo viņu bērni ir skaistāki un nemirstīgāki. Katrs sev labāk vēlētos šādus gara bērnus nekā parastos miesīgos.

* Tēlnieki, gleznotāji.

Paraugies uz Homēru vai Hēsiodu, pacenties sekot viņu un citu ievērojamu dzejnieku priekšzīmei. Kādus viņi ir atstājuši sev pēcnācējus, kas viņiem sagādājuši nemirstīgu slavu un nekad neizsīkstošu piemiņu, arī paši tādi būdami? Paraugies, ja ir patika, kādus dēlus ir atstājis Likurgs Lakedaimonā — pašas Lakedaimonas un visas Hellādas glābējus. Mēs godājam Solonu viņa izdoto likumu dēļ. Citās, kā hellēņu, tā barbaru valstīs godā citus ievērojamus vīrus, kas veikuši daudzus un dažus darbus, padarījuši krietnākus un labākus savus pilsoņus. Daudziem šādiem izciliem vīriem viņu gara bērnu dēļ ir celti altāri un tempļi, bet neviens nav celts parasto mirstīgo bērnu dēļ.

Šādā milā, Sokrat, varētu varbūt arī tevi iesvētīt, bet es nezinu, vai tu būtu, ja mēs uzmanīgāk pavērotu, arī tās augstākās un cildenākās atziņas cienīgs, kuras dēļ viss teiktais ir tikai sagatavošana. Es tomēr pacentīšos, cik varēdama, arī par to pastāstīt. Pamēģini mani saprast, ja vari.

Ja kāds grib tieši šo augstāko atziņu sasniegt, tam jau jaunībā jāpievēršas skaistiem ķermeņiem, un, ja viņš ir labi vadīts, jācenšas vienu no tiem iemīlēt un radīt tajā jaukas domas. Pēc tam viņš ievēros, ka viena šāda ķermeņa skaistums ir kā brālis cita ķermeņa skaistumam, un, ja viņš cenšas izprast skaistuma būtību, tad lielākā neēdzība būtu domāt, ka visos ķermeņos nav viens un tas pats skaistums. To sapratis, viņš secinās, ka jāmīl ir visu skaistu ķermeņu skaistums, viņš atzīs par neievērojamu un niecīgu viena vienīgā daili. Pēc tam viņš sapratis, ka dvēseles skaistums ir augstāk vērtējams par miesas skaistumu, un, ja viņš sastaps kādu ar skaistu un cildenu dvēseli, viņš to iemīlēs, kaut arī tas nebūtu valdzinošs skaists, par to rūpēsies, meklēs un teiks tam vārdus, kas jauniesūs dara labākus, lai viņš ieraudzītu un pazītu skaisto dzīvē un likumos, lai atzītu, ka visur ir viens un tas pats skaistums un ka ķermeņa skaistums nemaz nav tik svarīgs. Tad viņš mācīs to pazīt zinātnes un saskatīt tajās skaisto un, tā daudzveidībā raudzīdamies, viņš nebūs vairs nožēlojams vergs, kas, iemīlējies vienā kādā zēnā vai pieaugušajā, vai iekārtā, kļuvis sīkumains. Pagriezies pret plašo daļuma jūru un tajā raudzīdamies, viņš radīs daudz skaistu un krāšņu vārdu un, dedzīgi tiekdamiem pēc gudrības, daudz jauku domu, līdz, uzkrājis spēkus un

kļuvīs vērīgs, viņš saskatīs vienīgo īsto zinātni — zinātni par skaisto.

Bet tagad klausies un esi pēc iespējas uzmanīgāks.

Kas līdz šejieni ir vadīts atziņā par mīlu un, pareizā secībā skatīdams skaisto, nonācis jau līdz ceļa beigām, tas piepeši ieraudzīs brīnišķīgo skaistumu tā būtībā. To pašu, Sokrat, kura dēļ bija veiktas visas iepriekšējās grūtības. Vispirms tas ir vienmēr, tas nerodas un nezūd, tas netop ne lielāks, ne mazāks, tas nav ne šeit skaists, ne citur neglīts, ne šoreiz skaists, ne citreiz neglīts, nedz arī šai ziņā skaists, citā neglīts, neliekas tas arī dažiem skaists, citiem neglīts. Neparādīsies viņam skaistums kā daļa seja vai rokas vai kā kaut kas cits ķermenisks, nedz arī kā vārdi vai zinātne. Nesaskatīs viņš to ne kādā dzīvā radībā, ne zemē, ne debesīs, ne kaut kur citur, tas ir pats sevi, vienmēr viens un tas pats, un visam, kas ir skaists, ir ar to sakars. Viss skaistais tomēr rodas un iet bojā, bet skaistums pats nekļūst ne lielāks, ne mazāks, un nekas to neietekmē.

Ja kāds no atsevišķām skaistuma izpausmēm nonāk līdz cildenai zēnu mīlestībai un pēc tam sāk skatīt augstāko daili, tas ir gandrīz jau pie mērķa, jo tā ir vai nu pašam jāiet, vai jātiek vestam pie milas. Šīs mūžīgās un augstākās dailes dēļ viņš atsevišķās skaistuma izpausmes izlieto kā pakāpienus. No vienas šādas viņš nonāk pie divām, no divām pie visiem skaistiem ķermeņiem, no skaistiem ķermeņiem pie skaistā dzīvē un parašās, no tā pie skaistām mācībām un zinātnēm, no tām pie īstās zinātnes un dailes, un tikai pēc tam viņš saprot, kas īstenībā ir daile. Tad, dārgais draugs, cilvēkam, kas saskatījis dailes būtību, visu dzīvi jādziļo, tikai tai pievērstoties, tikai tajā gremdējoties.

Ja tu būsi to redzējis, teica man mantinejiete, nevērtīgs tev liksies zelts, skaistas drānas, skaisti jaunieši un zēni, kas tevi pārsteidza un savaldzināja, kuros tu vienmēr gribēji raudzīties, ar kuriem, ja tas būtu iespējams, vienmēr gribēji būt kopā, aizmirsdams tāpat kā daudzi citi gan ēdienu, gan dzērienu. Bet kas gan tad notiktu, ja tu būtu skatījis vistīrāko daili un tikai to bez cilvēku ķermeņa un miesas, bez cilvēku rotām un krāšņuma, skatījis tikai šo mūžīgo dievišķo daili. Vai tu vēl domātu, ka šī dzīve ir nicināma, ja vari uz dievišķo raudzīties un tajā kavēties? Vai tu nebūtu pārliecināts, ka, tikai vērojot

tā, kā tas vajadzīgs, skaisto, var radīt nevis patiesā ēnu, bet pašu patieso, jo tu vairs neesi pievērsies ēnai, bet īstenībai. Bet, ja tu esi radījis patieso, ja tu esi to lolojis, tad tevi milēs dievi, un, ja kāds cilvēks iegūs nemirstību, tad to iegūsi arī tu.

To man, Faidr un jūs pārējie, teica Diotima. Viņa mani pārliecināja, un es, viņas pārliecināts, cenšos pārliecināt arī citus, ka grūti būs atrast cilvēku dabai labāku palīgu par Erotu šajā ceļā uz mūžīgo daili. Tāpēc es arī saku, ka visiem jāgodā Erots. Arī es pats godāju mīlu un pilnīgi tai nododos, aicinu to darīt arī pārējos un tagad un vienmēr cildinu Erotu varu un vīrišķību, cik vien tas manos spēkos. Šo manu runu, Faidr, ja tev tik, vari dēvēt par Erotu slavinājumu, ja ne, sauc to, kā ienāk prātā.

Kad Sokrats bija beidzis, visi viņu slavēja. Aristofans gribēja vēl kaut ko piebilst, jo Sokrats bija atsaucies uz kādu vietu viņa runā. Piepeši pie nama durvīm sāka stipri klauvēt, bija dzirdama flauta un piedzērušu klaigas.

— Puiši, — izsaucās Agatons, — paskatieties taču. Ja atnācis kāds paziņa, sauciet viņu iekšā, ja kāds svešs, sakiet, ka te vairs nedzer un visi aizgājuši gulēt.

Un tad bija dzirdama arī stipri iedzērušā Alkibiāda balss, kurš skaļi sauca, kur Agatons, un lika sevi pie tā vest. Flautiste un daži Alkibiāda pavadoņi to balstīja, un viņš iestājās durvīs ar kuplu efeju un vijolišu vainagu galvā, ko rotāja daudzas lentes.

— Sveicināti, jūs vīri! Vai jūs pieņemsit savā pulkā mani, pamatīgi piedzērušos, vai arī mums būs jāiet tālāk, kad būsīm vainagojuši Agatonu, jo tieši tāpēc esam nākuši. Vakar es nevarēju ierasties, tagad es esmu klāt, un galva man ir vienās lentēs, lai ar šīm lentēm no manas galvas rotātu, domājams, paša skaistākā un gudrākā galvu. Bet varbūt jūs smiesities par mani, jo esmu piedzēries? Varat arī smieties, bet es tomēr labi zinu, ka man taisnība. Sakiet tāpēc tūlīt, vai es varu iet iekšā vai ne, vai jūs dzersit ar mani vai ne.

Visi trokšņaini piekrita, aicināja nākt iekšā un viņiem piebiedroties, aicināja arī pats Agatons.

Un Alkibiāds ienāca, balstīts no saviem pavadoņiem, raisīja sev nost lentes, lai tās apsietu Agatonam. Lentes aizklāja viņam acis, viņš nemaz nepamanīja Sokratu un apsēdās blakus Agatonam, tā kā viņa vieta bija starp Sokratu un Agatonu. Sokratam nācās pavirzīties mazliet

sāņus. Apsveicinājies ar Agatonu, Alkibiāds apsēja viņam lentes.

— Novelciet, zēni, Alkibiādam sandales, lai viņš ir trešais ar mums.

— Tas man īsti pa prātam, bet kas tad ir otrais?

Pagriezies viņš ieraudzīja Sokratu, pietrūkās kājās un izsaucās:

— Ai, Hērakl, bet kas tad tas? Tas taču tu, Sokrat. Tu atkal esi ierīkojis šeit slēpni un parādies piepeši tur, kur tevi vismazāk gaida. Bet kāpēc tu šeit? Kāpēc tieši blakus Agatonam, nevis Aristofanam vai kādam citam, kas labprāt smejas un prot smīdināt? Kā tas gadījās, ka tu esi blakus pašam skaistākajam no visiem, kas šeit?

Tad Sokrats:

— Agaton, tu taču man palīdzēsi. Tu redzi, šī cilvēka mīlestība kļuvusi man par grūtu nastu. No tā laika, kad viņš mani iemilēja, es nevaru ne paskatīties, ne parunāt ar kādu skaistu jaunekli, tūlīt jau viņš ir neprātīgi greizsirdīgs, tūlīt gatavs nezin ko darīt, sāk mani bārt un grib gandrīz vai piekaut. Tā tik vien skaties, ka viņš arī tagad kaut ko neizdara. Pacenties mūs samierināt un, ja viņš kļūs varmācīgs, palīdzi man, jo es baidos no viņa neprāta un pārlietu dedzīgās milas.

— Starp mani un tevi, — teica Alkibiāds, — nekad nevar būt miers, bet par taviem izteicieniem tu vēlāk tiksī sodīts. Bet tagad, Agaton, atdod man dažas no savām lentēm, lai greznotu arī šo dīvaino galvu un viņš neteiktu, ka tev es esmu tās apsējis, bet viņam ne, kaut gan viņš ar savām runām ir visus uzvarējis un ne tikai vakar, kā tu, bet vienmēr.

Tad, paņēmis dažas lentes un apsējis tās Sokratam, Alkibiāds iekārtojās savā vietā un teica:

— Labi, mani draugi, bet, liekas, jūs vēl esat skaidrā. Tā tas neiet. Jāiedzer. Tas norunāts. Par rīkotāju es ieceļu pats sevi līdz tam laikam, kamēr jūs nebūsit pietiekoši dzēruši. Bet tu, Agaton, liec atnest pašu lielāko kausu. Vairāk nekā nevajag. Dod šurp, zēn, trauku vīna atdzesināšanai.

Un viņš parādīja trauku, kurā varēja saiet astoņi parastie kausi. To pielējis, viņš pirmais arī izdzēra, tad lika Sokratam atkal ieliet un dzert.

— Ar Sokratu, draugi, nekādi joki neiznāk. Cik viņam liek, tik viņš izdzer un nemaz neapreibst.

Kad zēns bija ielējis un Sokrats izdzēris, Eriksimahs izsaucās:

— Ko mēs, Alkibiād, darām? Dzerot savus kausus, mēs nesakām ne vārda, nedziedam arī. Tikai dzeram, it kā būtu briesmīgi izslāpuši.

Tad Alkibiāds:

— Eriksimah, krietnā tēva krietnais dēls, esi sveicināts!

— Esi sveicināts arī tu, Alkibiād. Bet ko mēs darīsim? Tikai to, ko tu liksi. Mums taču tev jāklausa.

Krietns un prātīgs ārsts par daudziem derīgāks ļaudīm. Pavēli, lai notiek, kā tu gribi. Pirms tavas ierašanās mēs bijām nolēmuši, ka katrs pēc kārtas runās par Erotu un to cildinās, cik labi vien varēdams. Mēs visi jau esam runājuši, tu vēl ne, arī dzēris tu neesi. Pēc taisnības tev tagad pienākas runāt. Kad būsi runājis, dod uzdevumu Sokratam, kādu vien gribi, tas savukārt savam kaimiņam un tā tālāk.

— Eriksimah, — teica tad Alkibiāds, — runā tu labi, bet nebūtu taču taisnīgi, ka piedzērušais dod uzdevumu nedzērušam, un tad vēl, mīlais draugs, vai tu tiešam tici tam, ko Sokrats nupat teica? Vai tad tu nezini, ka viss ir tieši otrādi, nekā viņš saka. Ja es viņa klātbūtnē sāksu slavēt kādu dievu vai cilvēku, viņš tūlīt palaidīs rokas.

— Vai tu nevarētu labāk pievaldīt muti, — teica Sokrats.

— Zvēru pie Poseidona, tavā klātbūtnē es nevienu neslavēšu, par tevi nav ko runāt.

— Nu tad, — Alkibiādu pārtrauca Eriksimahs, — slavē pašu Sokratu, tā būs drošāk.

— Kā tu vari tā teikt? — izsaucās Alkibiāds. — Vai tad tu, Eriksimah, domā, ka man visu jūsu acu priekšā vajadzētu šim vīram uzbrukt un viņam atriebties?

— Kas gan tev prātā? Vai tu, mani cildinādams, gribi par mani ņirgāties, — jautāja savukārt Alkibiādam Sokrats.

— Teikšu patiesību, — tas atbildēja, — ja tu to atļauj.

— Patiesību teikt ne tikai atļauju, bet pat prasu no tevis.

— Tad es saku, bet tu dari tā. Ja es nerunāšu patiesību, tūlīt mani pārtrauc, ja tu gribi, un saki, ka es meloju. Apzināti es nemelošu. Bet, ja es kaut ko lāga neatcerēšos, nebrīnies. Nav jau viegli izstāstīt sakarīgi pēc

kārtas visas tavas dīvainības. Ņemiet vērā arī stāvokli, kādā es pašlaik atrodos.

Sokratu, jūs vīri, es mēģināšu slavēt ar salīdzināšanu. Viņš varbūt domās, ka es gribu viņu izsmiet, bet salīdzināšana notiks patiesības, nevis smieklu dēļ. Es apgalvoju, ka visvairāk viņš līdzīgs tiem silēniem, kas sēž tēlnieku darbnīcās un kurus tēlnieki attēlo ar stabuli vai flautu rokās. Šie tēli ir atverami, un tajos atrodas dievu statujīņas. Un tad es vēl teikšu, ka Sokrats ir līdzīgs satīram Marsijam. Tu, Sokrat, arī pats neapstrīdēsi, ka pēc izskata esi satīriem ļoti līdzīgs. Es tūlīt pastāstīšu, ka ne tikai pēc izskata. Vai tu esi varmācīgs vai ne? Ja tu liegsies, es atrādīšu lieciniekus. Vai tu nespēlē flautu? Daudz brīnišķīgāk par Marsiju. Marsijs valdzināja cilvēkus ar savu flautu un savu lūpu mākslu. Vēl tagad tā valdzina tie, kas spēlē viņa melodijas. Tās nospēlēja Olimps, viņš mācījies no Marsija. Mūs aizgrābj šīs melodijas, vai nu tās spēlē labs flautists, vai viduvēja flautiste, jo tās ir dievišķīgas. Marsijam tu, Sokrat, neesi līdzīgs tikai ar to, ka tu ar kailiem vārdiem panāc to pašu, ko viņš ar flautu. Kad mēs klausāmies kādu ļoti labu runātāju, viņa vārdi (ja tā varētu izteikties) mūs nemaz neskar, bet, ja dzirdam tevi vai arī tikai tavu runu atstāstījumu, vienīga, vai stāstītājs būtu vīrs, jauneklis vai sieviete, mēs esam pārsteigti un satraukti arī tad, ja atstāstījums nebūtu sevišķi labs.

Ja es nebaidītos, mani draugi, ka jūs mani atzīsit par galīgi piedzērušos, es pateiktu un apzvērētu, ko pats kā agrāk, tā tagad pārdzīvoju, viņu klausoties. Mana sirds sit daudz straujāk kā koribantam un man plūst asaras. Ar daudziem citiem notiek tas pats. Esmu dzirdējis arī Periklu un citus labus runātājus, esmu atzinis viņu daiļrunību, bet neko tādu neesmu pārdzīvojis: manu dvēseli viņi nesaviļņoja, tā nebija sašutusi par savu verga dzīvi, bet šis Marsijs tā mani bieži sev pakļāva, ka biju pārliecināts, ka nevaru vairs tā dzīvot, kā dzīvoju. Tu taču neteiksi, Sokrat, ka tas nav tiesa.

Arī tagad es zinu, ka ar mani notiks tas pats, ja sākšu viņā klausīties. Viņš mani piespiedīs atzīt, ka pats sevi es atstāju novārtā un nodarbojos ar atēniešiem, kaut gan kļūdu un trūkumu man tik daudz. Es turu sev tāpēc ausis ciet un bēgtin bēgu, lai nedzirdētu šo sirēnu, citādi es vecs kļūtu, viņam blakus sēdēdams un viņā klausīdamies.

Viņš ir vienīgais cilvēks, no kura man ir kauns, ko gan neviens no manis nedomātu. Es labi zinu, ka nevaru viņa apgalvojumus atspēkot, nevaru teikt, ka man nav jādara tas, ko viņš liek man darīt. Zinu arī, ka, no viņa aizgājis, kļūstu atkarīgs no lielā pūļa piekrišanas un slavinājuma. Tāpēc es no viņa izvairošos un bēgu un mans kauns, kad viņu satieku, jo esmu taču viņam piekritis, un bieži vien es labprāt redzētu, ka viņa vispār vairs nav. Ja tas tomēr notiktu, es būtu ļoti nelaimīgs, nezinādams, ko man bez viņa iesākt.

No šī satīra flautas spēles tā bija jācieš kā man, tā daudziem citiem. Klausieties tāpēc, cik ļoti viņš līdzīgs silēniem, ar kuriem es viņu salīdzināju, un cik dēmonisks ir viņa spēks. Ziniet, ka neviens no jums viņu nepazīst. Es esmu sācis un parādīšu, kas viņš īsti ir. Redziet — Sokrats ir iemilējies visos skaistos jaunekļos, vienmēr grib būt viņu sabiedrībā, vienmēr par viņiem jūsmo. Un tad atkal — neko viņš nezina, neko nesaprot. Tāda taču ir viņa parastā izturēšanās. Vai viņš nav līdzīgs silēnam? Pat ļoti. Tāds ir viņa ārējais veidols, īsts silēna tēls. Bet, ja viņu atveram, dzīru viesi, vai viņš nav pārpilnām pilns ar gudru savaldību. Viņam ir vienalga, vai kāds ir skaists vai ne. Pat iedomāties neviens nevarētu, cik nenozīmīgi tas Sokratam, tāpat tas ir ar bagātību un kuru katru izcilību, ko par augstu laimi atzīst lielais pūlis. Visas šīs izcilības Sokratam ir bez vērts, mēs paši vieglprātīgi. Viņš dzīvo jokodamies un ironizēdams par mums. Es nezinu, vai kāds viņu ir redzējis nopietnu un atklātu, saskatījis viņā dievu tēlus. Kādreiz es tos redzēju. Tie bija tik dievišķīgi, tik zeltaini mirdzoši, tik brīnišķīgi skaisti, ka es tūlīt nolēmu, ka man jādara viss, ko Sokrats man liks darīt. Domāju, ka viņu valdzina mans skaistums, ka tā ir liela un brīnišķīga mana laime un, viņam pakļaudamies, es dzirdēšu visu, ko viņš pats ziņa. Tik neprātīgi iedomīgs es biju. Par to pārliecināts, es atlaidu savu pavadoni. Bez tā es ar Sokratu vēl nekad nebiju saticies, tagad es paliku ar viņu viēnatnē.

Gribu jums pastāstīt visu, kā tas bija. Klausieties uzmanīgi, un tu, Sokrat, aizrādi, ja kaut kas nebūs pareizi. Tātad es paliku ar viņu divatā un domāju, ka viņš tūlīt sāks ar mani runāt tā, kā draugi runā ar tiem, kurus mīl. Es priecājos, bet nekas tāds nenotika. Viņš runāja ar mani kā parasti, palika ar mani kopā visu dienu un tad

aizgāja. Tad es viņu uzaicināju kopā trenēties,* un mēs trenējāmieš, jo domāju, ka tā kaut ko panākšu. Mēs bieži arī cīkstējāmieš un bijām tikai divi vien. Ko gan man vēl teikt? Neko es neparācu. Tad es nolēmu, ka ar šo vīru jārikojas enerģiskāk un nav jāliekas mierā, pirms nebūšu izzinājis, kādas tās lietas. Un es viņu lūdzu paēst ar mani vakariņas. Tā es kā iemilējies ar viltu viņu lencu. Sākumā viņš nebija ar mieru, bet tad es viņu pārliecināju. Pirmo reizi pie manis ieradās un vakariņas paēdis, viņš taisījās iet mājās un bija kauns viņu atrunāt. Otrreiz viņu ataicinājis, es pēc vakariņām ar viņu tērzejēju līdz vēlai naktij, un, kad viņš gribēja iet, es teicu, ka ir jau vēls un gandrīz vai piespiedu viņu palikt. Kā bija vakariņojis, tā viņš arī palika uz savas atgultnes, blakus manējai. Un visā namā mēs bijām vienīgie gulētāji.

Par to, kas līdz tam bija noticis, es varētu stāstīt kura katram, par to, kas notika vēlāk, jūs nedzirdētu ne vārda, ja viņa nebūtu patiesības. Turklāt, man šķiet, nebūtu taisnīgi noklusēt Sokrata cildeno izturēšanos tam, kas apņēmies viņu slavēt. Man ir gadījusies tāda pati nelaime kā tam, ko sakodusi odze. Sakostais (tā mēdz stāstīt) gribot runāt tikai ar tiem, kas arī sakosti, jo vienīgi tie varot viņu saprast, just viņam līdz un piedot visu, ko viņš dara un runā savās sāpēs. Arī es esmu sakosts vis-sāpīgāk un visvārgākajā vietā, man savainota sirds un dvēsele — varat saukt tās arī citādi, ja jums tīk. Sakodusas mani filozofu runas, kas niknākas par visām odzēm. Ja tās iekožas krietna jaunekļa dvēselē, tās liek viņam darīt un teikt itin visu, ko grib. Es redzu tevi šeit, Faidr un Agaton, tevi, Eriksimah, Pausanij, Aristodēm un Aristofan, (Sokratu pašu jau nav ko minēt) un vēl daudzus citus. Jūs visus ir pārņēmis filozofijas neprāts un reibums. Tāpēc klausieties visi. Jūs būsit saudzīgi pret to, kas toreiz tika darīts un runāts, bet jūs, kalpi un visi neiesvētītie, visi laucinieciski rupjie, aiztaisiet ciet savu ausu lielos vārtus.

Kad nu uguns, mani draugi, bija nodzēsta un kalpi aizgājuši, man likās, ka viltība un izlikšanās jāizbeidz un jārunā atklāti.

* Grieķijā trenējās un sacentās pilnīgi kaili, bet sievietēm sacentības (arī olimpiskajās) noskatīties nebija atļauts.

— Sokrat, vai tu guli? — es tad jautāju.

— Nē, — viņš atbildēja.

— Vai tu zini, ko es domāju?

— Nu ko tad?

— Man šķiet, — es teicu, — ka tu esi vienīgais, manis cienīgais milētājs un tikai kavējies man to atzīties. Ko es par to teikšu? Domāju, ka ir pilnīgs neprāts tev neatdoties. Es taču neatteiktu tev, ja tev vai kādam citam manam draugam būtu vajadzīga mana nauda vai manta, bet visvairāk taču es vēlētos kļūt labāks un krietnāks, un šajā ziņā neviens vairāk par tevi man palīdzēt nevar. Vairāk man būtu jākaunas no visiem saprātīgajiem, ja es tev neizdabātu, nekā no daudzajiem nesaprātīgajiem, ja es to darītu.

To dzirdēdams, Sokrats man atbildēja ar savu parasto ironiju:

— Man, dārgais Alkibiād, šķiet, ka tu esi ļoti prātīgs, ja tikai tas tiešām ir taisnība, ko tu par mani saki, un manī ir spēki, kas var tevi padarīt krietnāku un labāku, un, ja tu redzi manī brīnišķīgu skaistumu, kas nemaz nelīdzinās tavai glītajai ārienei. Ja tu to atzīsti, gribi būt man tuvs un mainīt skaistumu pret skaistumu, tad man tas nemaz nav izdevīgi. Par šķitumu tu centies iegūt īstu skaistumu, par varu — zeltu, bet, mīļais draugs, esi uzmanīgāks — varbūt man nav nekādas vērtības. Saprāta redze kļūst skaidrāka, kad acis kļūst tumšākas, bet tev tas vēl tālu.

Tad es viņam atbildēju:

— Tā es domāju, esmu pateicis visu, ko gribēju, bet tu izlem, kā būtu labāk mums abiem.

— Tas ir prātīgi, — viņš teica, — un turpmāk apspriedīsimies un darīsim, ko atzīsim par labāko kā šajā ziņā, tā vienmēr.

To no viņa dzirdējis un tā viņam atbildējis, biju pārliecināts, ka mani vārdi viņu ievainojuši kā bultas. Tad piecēlos un, nenogaidījis, ko viņš teiks, apsedzu viņu ar šo savu himatiju — bija taču ziema —, atgūlos zem viņa apnēsātā apmetņa, apkampu abām rokām šo tiešām apbrīnojamo un dievišķīgo cilvēku, un tā mēs nogulējām visu to nakti. Un tu taču atkal neteiksi, Sokrat, ka es nerunāju taisnību.

Bet Sokrats, kļuvis par uzvarētāju, pēc šī gadījuma mainīja pret mani savu izturēšanos. Viņš neievēroja manu

jaunību un skaistumu, nicīgi par to smējās, bet es taču domāju, ka tā kaut ko nozīmē, tiesneši, jo jūs tiešām esat šeit tiesneši pār Sokrata augstprātību. Zvēru pie visiem dieviem un dievietēm, ka, nogulējis nakti ar Sokratu, es piecēlos tāds pats, it kā būtu gulējis ar tēvu vai vecāko brāli.

Kā gan es varēju pēc tam justies? Jutos pazemots, bet arī apbrīnoju Sokratu, apbrīnoju viņa savaldību, jo biju sastapis cilvēku, kādu nekad nebiju cerējis sastapt — tik gudru, tik savaldīgu. Nevarēju uz viņu dusmoties, nevarēju atteikties no viņa sabiedrības, nezināju, kā panākt ar viņu tuvību. Es labi zināju, ka ar naudu to sasniegt ir grūtāk, nekā ievainot Ajantu ar zobenu. Kad es gribēju viņu pakļaut ar savu labāko paņēmieni, viņš izslidēja man no rokām, un es biju neziņā: viņš mani bija pakļāvis, kā neviens vairāk kādu pakļaut nevar.

Tas notika agrāk, un tad mēs abi kopā devāmies karagājienā uz Potīdaju un arī pusdienojām kopā. Grūtības viņš panesa ne tikai vieglāk par mani, bet arī par kuru katru citu. Kad bija nogriezta pārtikas piegāde un nācās badoties, kā tas karā gadās, viņš to prata labāk par visiem. Kad pārtikas bija diezgan, viņš vienīgais to nekad nepēla. Kad bija nepieciešams, viņš dzēra vairāk par visiem, kaut gan dzert viņam nepatika, un neviens nekad neredzēja Sokratu piedzērušos, par ko visi ļoti brīnījās. Man šķiet, ka arī tagad uz apstiprinājumu nebūs jāgaida.

Apbrīnojama bija viņa salcietība, un ziemas tur ir bargas. Kādreiz, kad bija sevišķi auksts un neviens vai nu vispār negāja laukā, vai izgāja ārkārtīgi satuntuļojies un aptinis kājas ar voloku vai jērādām, Sokrats arī tādā salā staigāja basām kājām pa ledu tajā pašā himatijā kā parasti. Kareivji skatījās un domāja, ka viņš par tiem nīrgājas.

Bet pietiek par to.

Klausieties tomēr vēl, ko šajā karā «pacieta, panesa vīrs šis krietnais». Kādreiz agri no rīta viņš apstājās, domās iegrimis, un, neatrazdams atrisinājuma, palika stāvam un turpināja neatlaidīgi domāt. Pienāca pusdienas, kareivji to ievēroja, brīnījās un cits citam teica, ka Sokrats tā stāvot un domājot jau no paša rīta. Tad, vakaram jau metoties, daži, pusdienas paēduši, iznesa ārā savas segas, lai gulēt būtu vēsāk, jo laiks bija karsts, un turpināja novērot Sokratu — vai viņš tā stāvēšot visu

nakti, un Sokrats stāvēja, līdz ausa gaisma, un lēca saule. Pielūdzis sauli, viņš tad aizgāja.

Varbūt jūs gribat zināt par kaujām. Arī par tām man jāpastāsta visa taisnība. Kaujā, par kuru stratēģi man piešķīra drošsirdības balvu, tas bija Sokrats, kas man izglāba dzīvību. Viņš nepameta mani ievainotu, bet aiznesa no kaujas lauka kā mani pašu, tā manus ieročus. Es, Sokrat, tad prasīju, lai balvu par drošsirdību piešķir tev. Par to tu taču mani nepelsi, neteiksi arī, ka es meļoju. Taču stratēģi vairāk ievēroja manu izcilību un apbalvoja mani, un tu pats, Sokrat, neatlaidīgi prasīji nevis sev apbalvojumu, bet man.

Vajadzēja jums, mani draugi, redzēt Sokratu, kad mēs bēgām no Dēlijas. Es toreiz biju jāšus, viņš pilnā kājnīka bruņojumā. Atkāpās Sokrats kopā ar Lahētu, bet mūsu kareivji bēga kurp nu katrs. Man gadās viņus ieraudzīt, es saucu tiem nezaudēt drosmi, saucu, ka viņus nepametišu. Tad Sokrats, man liekas, bija vēl lieliskāks kā pie Potīdajas. Mans stāvoklis nebija tik bīstams, jo biju jāšus. Ar Lahētu Sokratu nemaz nevarēja salīdzināt — tik sapratīgas drosmes paraugs viņš bija. Man, Aristofan, šķīta, izteikšos ar taviem vārdiem, ka «viņš gāja stingriem, mierīgiem soļiem, skatīdamies gan pa labi, gan pa kreisi, gan uz savējiem, gan uz ienaidniekiem». Jau iztālēm bija skaidrs, ka šis vīrs nikni cīnīsies, ja viņam uzbruks. Un tāpēc viņš pats un Lahēts gāja netraucēti. Karā ienaidnieki pat nemēģina uzbrukt tiem, kas tik droši, bet vajā izklaidus bēgošos.

Sokratu cildinot, varētu vēl teikt daudz apbrīnojama, taču arī par kādu citu var teikt daudz laba; bet vislielākās apbrīnas cienīgs ir tas, ka viņam neviens nav līdzināms — ne no senajiem, ne no tagadējiem ļaudīm. Ar Ahilleju varētu salīdzināt Brasīdu un dažus citus, ar Periklu Nestoru un Antēnoru, varbūt vēl dažus citus. Vienmēr taču var atrast, ar ko salīdzināt. Bet šis Sokrats, kā viņš pats, tā viņa vārdi, ir tik neparasti, ka, meklē cik meklēdams, neko neatradīsi ne senatnē, ne tagad, kas kaut mazliet viņam līdzinātos — vismaz neviena cilvēka. Varētu salīdzināt viņu pašu un viņa runas ar silēniem un satīriem, kā es to arī daru. Es piemirsu sākumā pateikt, ka viņa runas ir tik ļoti līdzīgas atveramiem silēniem. Ja kāds gribētu paklausīties Sokratu, tad sākumā viņa runas tam liktos ļoti smieklīgas. Tās viņu ietin kā

nekaunīga satīra āda. Viņš runā par nastu nesējiem ēzeļiem, par kalējiem, segliniekiem un ādmiņiem, šķiet, ka viņš vienmēr atkārtu vienu un to pašu un par viņa vārdiem varētu smieties katrs nemācīts un nesaprātīgs cilvēks, bet, ja paraugās dziļāk un sāk tos saprast, tad atrod to īsto jēgu, saskata to dievišķīgumu, saskata tajos visa labā un krietnā attēlu. Tik ļoti daudz tajos ir ietverts, īstenībā pat viss, uz ko savs skatiens jāvērs katram, kas cenšas pēc labā un skaistā.

Par to, draugi, es cildinu Sokratu, iepīdams arī to, par ko es viņu peļu, un pastāstīdams, kā viņš mani aizvainoja. Un ne tikai mani, bet arī Harmīdu, Eitidēmu un vēl daudzus citus. Viņš tos visus piekrāpa, mīlētāja vietā drīzāk jau kļūdams par mīļoto. Tāpēc es tevi, Agaton, brīdinu — neļaujies no viņa piekrāpties, mācies no mūsu nelaimēm, esi uzmanīgs, neesi tāds vientiesis, kas nāk pie prāta tikai pēc nelaimes. Par tādu taču ir sakāmvārds.

Kad Alkibiāds beidza runāt, visi smējās par viņa vaļsirdīgo valodu, jo likās, ka viņš vēl arvien ir iemīlējies Sokratā.

— Es, Alkibiād, domāju, — teica Sokrats, — ka tu esi pilnīgi skaidrs, citādi jau tu tik veikli nemēģinātu izlocīties, lai neatklātos, kāpēc tu visu to saki. Tikai pašās beigās tu, it kā garām ejot, par to ieminējies, it kā visas tavas runas nolūks nebūtu sanaidot mani ar Agatonu. Tu domā, ka man jāmīl tikai tevi un nevienu citu, un Agatons jāmīl tikai tev un nevienam citam. Tas tev, Alkibiād, neizdevās. Tava satīra un silēna viltība ir nākusi gaismā. Bet, mans draugs Agaton, tas nedrīkst notikt. Sargies, ka mani ar tevi neviens nesanaido.

— Tev, Sokrat, laikam gan taisnība, — teica tad Agatons. — Redzi, ka viņš ir atgūlies starp tevi un mani, lai mūs izšķirtu. To nevar pieļaut. Es iešu un atgulšos tev blakus.

— Ļoti labi, — tā Sokrats, — atgūlies šeit pie manis.

— Ai Zev, — iesaucās Alkibiāds, — kas man viss no šī cilvēka nav jāpacieš. Viņš domā, ka viņam vienmēr jāpatur virsroka. Bet, ja tas ir iespējams, tu dīvainais, ļauj Agatonam atgulties starp mums.

— Bet tas nav iespējams, — teica Sokrats, — tu esi mani cildinājis, man tad jācildina mans kaimiņš pa labi. Ja Agatons būs starp mums, viņam atkal būs mani jāslavē.

Bet atļauj, dārgais draugs, un neņem ļaunā, ja es cildināšu šo jaunekli, jo ļoti man patiktos to darīt.

— Ai, ai! — izsaucās tad Agatons, — nekādā ziņā, Alkibiād, es nevaru palikt šeit, man noteikti jāmaina vieta, lai Sokrats varētu mani slavēt.

— Šeit viss notiek kā parasti, — nopūtās Alkibiāds, — ja klāt ir Sokrats, tad nevienam citam nekāda prieka nebūs par skaistajiem jaunekļiem. Paskatieties, cik pārliecinoši un veikli viņš panāca, ka Agatons tagad ir viņa kaimiņš.

Agatons tagad piecēlās, lai atgultos blakus Sokratam, un piepeši pie durvīm, kuras, kādam izejot, bija palikušas vaļā, pienāca jautru dzirotāju bars, neko nekavēdamies, devās iekšā un novietojās blakus viesiem. Troksnis bija liels, kārtības vairs nekādas, visiem bija jādzer bez sāta un mēra. Eriksimahs, Faidrs un daži citi, tā stāsta Aristodēms, aizgājuši, Aristodēms pats aizmidzis un labu laiku gulējis, jo bijis jau ļoti vēls. Atmodies viņš jau gaišā dienā, kad dziedājuši gaiļi. Citi vai nu gulējuši, vai bijuši jau projām. Nomodā vēl bijuši Agatons, Aristofans un Sokrats, kas dzēruši no liela kausa, nododot to vienmēr tālāk kaimiņam pa labi, un Sokrats ar viņiem sarunājies. Par ko viņi runājuši, Aristodēms lāga neatceras. Sākumu viņš nav dzirdējis, jo snaudis. Svarīgākais bijis tas, ka Sokrats panācis viņu piekrišanu savai domai, ka vienam un tam pašam rakstniekam jāprot rakstīt kā komēdijas, tā traģēdijas. Agatons un Aristofans tā īsti Sokrata apsvērumiem sekot nav varējuši, jo bieži aizsnaudušies, līdz beidzot Aristofans apgūlies pavisam, tad arī, jau gaišā dienā, Agatons. Sokrats atstājis viņus guļam un izgājis ārā. Aristodēms, kā parasti, tam sekojis. Aizgājis un Likeju, Sokrats nomazgājies, pavadījis visu dienu kā parasti un pret vakaru devies uz māju atpūties.

TULKOTĀJA PIEZĪMES

Iss Platona dzīves, filozofijas un mūsu izdevumā ievietoto dialogu apskats jau sniegts šās grāmatas sākumā un vēlreiz atgriezties pie tā nav vajadzības.

Seit gribētu aprādīt tikai dažus tādus aspektus, kas, šķiet, īpaši interesēs latviešu lasītāju un palīdzēs viņam labāk iedziļināties mūsu tulkojuma saturā.

Pirmām kārtām jārunā par tiem izteiksmes līdzekļiem, kuri bija Platona rīcībā. Viņš gan ir rakstījis filozofiski dziļi, tajā laikā bieži vien neparasti, un tamdēļ doma dažkārt nav viegli izprotama, taču tā nav autora stila vai sengrieķu valodas vaina — sarežģītas ir pašas problēmas. Platona dialogi ir ievērojami grieķu daiļprozas sacerējumi; cits jautājums ir par to, vai Platons vispār varēja visu izteikt tā, kā vēlējās. Tā, piemēram, viņš samērā daudz rakstījis par mūziku un mēs arī no citiem avotiem zinām, ka seno grieķu dzīvē tai bijusi liela nozīme. Taču līdz mūsdienām viņu skaņdarbi nav nonākuši, jo senie grieķi, vispār būdami ļoti augstu attīstīti un muzikāli, nelietoja nošu rakstu. Līdz ar to atsevišķi Platona pārspriedumi mums nav īsti skaidri un pietiekami pārlicinoši — ko līdzētu kādam runāt, piemēram, par tēlotāju mākslu, ja nebūtu skatāmu objektu.

Tomēr tulkotājs šo nepilnību izjūt mazāk — to, kā nav, nevajag pārtulkot. Vislielākās grūtības Platona darbu tulkošanā sagādā tas, ka gandrīz divarpustūkstošos gadu, kas aizritējuši kopš Platona laikiem, ir mainījusies pati dzīve un līdz ar to mainījies arī dzīves parādību apzīmējumu — jēdzienu saturs, turklāt latviešu valodā vēl šobaltdien nav pilnīgi precīzas ētikas terminoloģijas. Tā, piemēram, vārdu *aretē*, kas mūsu izdevumā ievietotajos

dialogos ir viens no galvenajiem jēdzieniem, tulkoju kā «tikums». Taču Platona *aretē* neietvēra tikai mūsdienu fikuma izpratni; tad to lietoja jebkādas izcilības, talanta, prasmes apzīmēšanai un grieķu ievērojamam politiskajam darbiniekam Temistoklam gan bija *aretē*, taču viņš pats diezvai varēja noderēt par cildenas tikumības paraugu.

Sengrieķu valodā svarīgs termins bija *sofrosinē*, ko latviešu ētikā varētu tulkot kā «mērenība», «sātība». Tomēr šie vārdi mums pilnībā neasociējas ar *sofrosinē* saturu helēņu izpratnē — ar viņu raksturīgo principu «nekā par daudz», kas nozīmēja **harmoniju dzīvē**. Tāpēc šo vārdu tulkoju kā «savaldība», bet, protams, lasītājam ir jāņem vērā šā termiņa lietojums oriģinālā.

Aplūkosim vēl vienu terminu — «mūzika». Sis apzīmējums veidojies no vārda «mūza», un senie grieķi tā dēvēja gan mūziku tagadējā nozīmē, gan arī daiļliteratūru, deju, kaut ko no zinātnēm (bija taču, piemēram, arī astronomijas mūza). Stingri vērtējot, grieķu «mūzikai» gandrīz vai atbilst mūsu «izglītība».

Jāpiebilst arī tas, ka senajiem grieķiem bija samērā daudz tādu specifisku apzīmējumu (piemēram, agora, polisa utt.), ko latviešu valodā iespējams tikai izskaidrot, ne pārtulkot, un kuri netiek tulkoti arī pārējo tautu valodās. Minētais, protams, neietekmē tulkojuma saturu, taču līdz ar to mainās (pat būtiski) tulkojuma noskaņa — Platona dialogu centrālā persona Sokrats runā vienkāršā valodā, bet mūsu atveidojumā viņš lieto «gudrus» svešvārdus, ko ne jau katrs spēs saprast tūliņ un bez iepriekšējām zināšanām (atcerēsīties, ka Sokrats savus sarunu biedrus sapina pretrunās nevis ar domas neskaidrību un neizprotamību, bet gan ar tās dziļumu). Šajā sakarībā tulkotājam nereti jāpiestāj un jāpadomā: kā Platons būtu izteicies, ja viņš būtu labi pratis latviski?

Jau šie piemēri vien mums rāda, ka Platona dialogu (un sengrieķu domātāju darbu vispār) atveidošana latviešu valodā ir saistīta ar lielām grūtībām un pilnīgi adekvāta tulkojuma radīšana šimbrīžam vēl nav iespējama — tādu rezultātu varēs sasniegt nākotnē, kad būs iedibinātas atiecīgas tulkošanas tradīcijas un precizēta, bagātināta un padarīta viennozīmīga ētikas terminoloģija.

Gustavs Lukstiņš

**DAŽU TEKSTĀ SASTOPAMO ĪPAŠVĀRDU, JĒDZIENU
UN IZTEIKUMU SKAIDROJUMS**

Agatons — traģēdiju rakstnieks Atēnās V gs. beigās p. m. ē.; politiski tuvs oligarhiem; vairākās Aristofana komēdijās Agatons ir kāds no personāžiem; 408. gadā Agatons atstāj Atēnas un armetas Maķedonijas valdnieka galmā.

Aīds jeb *Plūtons* — pazemes valstības dievs, Zeva un Poseidona brālis, arī pati pazemes valstība.

Ajants (latīn. arī *Aiaks*) — drošsirdīgākais no grieķiem cīņās pie Trojas.

Akropole — Atēnu kremlis, kur glabājās valsts kase.

Akusilājs — V gs. p. m. ē. mitogrāfs un ģeoneoloģiju saslādītājs.

Aleuadi — ievērojama aristokrātu dzimta Tesālījā.

Anits — viens no demokrātu vadoņiem, kas padzina 30 tirānus; vēlāk pats redzamākais apsūdzības cēljs pret Sokratu; viņš Sokrata mācībā saskatīja savas šauri konservatīvās ideoloģijas bistamāko ienaidnieci; viņš kvēli neieredzēja sofistus un bija pārliecināts, ka Sokrats ir pats jaunākais no sofistiem.

Antēnors — ar savu gudrību un apdomību pazīstams trojietis.

Arejs — kara dievs, iekārojis Afroditi.

Aristeids (530—467 p. m. ē.) — Atēnu valstsvīrs, Grieķijā plaši pazīstams kā krietns, nevainojami godīgs un neuzpērkams cilvēks; viņš bija guvis pavārdu «Taisnais».

Aristofans (ap 446—385 p. m. ē.) — ievērojamākais atēniešu komēdiju rakstnieks.

Aristogeitons un *Harmodijs* — 514. gadā nogalināja Atēnu tirāna Hipija brāli Hiparhu.

Arkādija — novads Peloponēsas vidienē.

Asklēpijs — Apollona dēls, dziedniecības dievs.

«atbilde kā no traģēdijas» — svinīgi krāšņa, retoriski cildena; tāds, piemēram, bija Empedokla stils.

Āte — Apstulbums, Apjukums; kā dieve.

Boiotija — ievērojams novads Vidusgriekijā; galvenā pilsēta Tēbas.

Brasids — spartiešu karavadonis, kuru pēc nāves godāja kā heroju.

Daidala tēli — Daidals esot pratis veidot tēlus, kas kustējušies kā dzīvi cilvēki.

devība — grieķu pilsētā svarīgs tikums; bagāts cilvēks, kas labprātīgi neuzņēmās izdevumus vispārības labā, varēja pie gadījuma sagaidīt bargāku sodu tiesā; viņu bieži iesūdzēja arī tāpēc, lai izspiestu naudu; grieķu tiesā (hēliajā) ļoti svarīga bija apsūdzētā vispārējā reputācija, un devība bija nozīmīgs faktors, kas veidoja šo reputāciju.

Dione — Urāna (debesu dieva) un Gajas (zemes dieves) meita.

Dioniss jeb *Bakhs* — Zeva dēls, vinkopības un vīna darināšanas dievs.

Diotima — iespējams, ka šī viedīgā Mantinejas (pilsēta Arkādijā) pareģotāja nav fikcija, bet savā laikā labi zināma persona, kurai Platons piedēvē savas domas; Mantineja bija pazīstama ar saviem pareģotājiem.

Elida — novads Peloponēsas rietumos.

Empedokls — filozofs, Gorgija skolotājs; viņš mācīja, ka no katra ķermeņa izplūst noteikts starojums; jutekļi uztver šo starojumu un mēs tā izzinām ķermeņus.

Eriksimahs — ārsts, plaši pazīstamā ārsta Akūmena dēls; ieteica mērenību ēšanā un dzeršanā.

Erots — mīlas dievs, no nemirstīgajiem dieviem pats skaistākais; viens no kosmogoniskajiem pamatfaktoriem; tas izsaka visā dabā valdošo polaritāti un neremdināmas ilgas pēc šīs polaritātes pārvarēšanas. Jaunekļa un zēna savstarpējā mīlā Platons redz ideālu ceļojumu pēc gudrības un īstas dzīves izpratnes, jo vīrišķīgais princips viņam pilnīgi aizēno sievišķīgo principu; neizglītotā grieķu sievietē, pēc viņa domām, var sniegt tikai juteklisku baudu, tās uzdevums ir dzemdēt bērņus. Kā šādu mīlu vērtēja sievietes, par to Platons klusē. Pamācīgi ir salīdzināt šo grieķisko mīlu ar bruņinieku sirdsdāmas kultu, ar mūžīgās sievišķības cildinājumu, kas neprasa fizisko tuvību.

Faidrs — viņam veltīts Platona dialogs «Faidrs»; dedzīgs daiļrunas un filozofijas cienītājs.

Falēra — vecā Atēnu osta; Atēnu priekšpilsēta.

Gorgijs (ap 483—375 p. m. ē.) — no Sicīlijas pilsētas Leonīnām; ievērojams sofists; no 427. gada daiļrunas skolotājs Atēnās.

Harmīds — Sokrata klausītājs, kritiis cīņā pret 30 tirāniem.

Hējaists — uguns un kalējmākslas dievs; Zeva un Hēras dēls; Afrodītes vīrs.

Hēsiods (ap 800 p. m. ē.) — ievērojamākais episks dzejnieks pēc Homēra; sarakstījis vairākus epus; pazīstamākie — «Dienas un darbi», «Teogonija».

horeiti — traģēdijas vai komēdijas koristi; parasti kāds bagāts pilsonis uzņēmās kora komplektēšanu un apmācību (horēģiju).

Japets — sens mītisks varonis, Prometeja tēvs.

Ismēnijs (ap 410. p. m. ē.) — demokrātu partijas vadonis Tēbas; viņš centās noorganizēt savienību (Tēbas, Korinta, Argosa) pret Spartu, kas, uzvarējusi Peloponēsas karā, bija kļuvusi Grieķijā par hegemonu; Ismēnija rīcībā bija ļoti lielas naudas summas, ko deva Persija, kuras interesēs bija vāja, politiskajā ziņā sadrumstalota Grieķija.

Jonija — novads Mazāzijas rietumu piekrastē.

Kodrs — Atēnu ķēniņš, kas labprātīgi gājis bojā dzimtenes dēļ; pēc viņa nāves atēnieši likvidēja ķēniņa varu.

koribants — Mazāzijas dieves Kībeles priesteris.

kotila — šķidrums mērs, aptuveni 1/4 litra.

Kritijs — dzejnieks, orators, valstsvīrs; kas pārstāvēja radikālo oligarhiju starp trīsdesmit tirāniem; ieguvis nežēlīga un cietsirdīga cilvēka slavu.

Krons (latīņu *Saturns*) — Zeva tēvs; viņa laiku dēvē par zelta laikmetu.

Lahēts — ar savu drošsirdību pazīstams atēniešu karavadonis, kritiis 418. gadā; viņam veltīts Platona dialogs «Lahēts».

lakedaimonieši jeb *spartieši* — lakedaimonieši nopostīja Arkādijas pilsētu Mantineju (385. gadā p. m. ē.) un aizveda tās iedzīvotājus uz dažādām vietām; vēlāk viņiem tomēr bija iespējams atgriezties un atjaunot savu pilsētu (317. gadā).

Lārisa — Tesālijas galvenā pilsēta.

Likeja — Atēnu priekšpilsēta ar plaši pazīstamu gimnasiu; no tās vārdā mūsdienu termins «licejs».

Likurgs — Likurgam piedēvē Spartas iekārtas nodibināšanu: «likurga bērni» ir viņa likumi.

Marsijs — Bakha pavadonis; muzikālā sacensībā viņu uzvarējis Apollons un licis tam nodirāt ādu.

Melanipa — Eiripīda traģēdijas «Gudrā Melanipa» varone; no šīs traģēdijas saglabājušies tikai fragmenti.

Mētīda — gudrība, gudrs padoms, gudrs nodoms; kā dieve.

mistērijas — Dēmetras (zemkopības dieves) noslēpumainas svinības Atikas pilsētiņā Eleisīnā; Sokrats (t. i., Platons) jokodamies

salīdzina savu mācību ar Dēmetras priesteru mācību, jo arī viņš atklāj svarīgas patiesības, ko ļaudis līdz tam nav zinājuši, kas bijušas it kā noslēpums.

Moira — likteņa dieve.

Nepieciešamība jeb *Nenovēršamība* — likteņa dieve.

Nestors — vecākais no grieķu vadoņiem pie Trojas, ievērojams ar savu gudrību un daiļrunību.

«no vienas lietas taisīt daudz» — paruna.

Olimps — Marsija skolnieks flautas spēlētājs, kas pirmais sācis mācīt harmoniju.

Orfejs — mītisks trāķiešu dziedonis, nimfas Eiridikes vīrs.

Parmenids — viens no redzamākiem eleātu skolas pārstāvjiem V gs. pirmajā pusē p. m. ē.

Patrokls — Ahilleja draugs, kritis cīņā ar Hektoru.

Penija — nabadzība, trūkums; kā dieve.

Pindars (ap 522–442 p. m. ē.) — ievērojamākais grieķu lirikis; Platona citētā vārsmā par krāsu aizgūta no kāda Pindara darba, kas nav uzglabājies; ķermeņa krāsa esot liesma, kas izplūstot no tā.

Polihimnija — lirikas mūza.

Polikrata dārgumi — Polikrats, Samas salas tirāns ap 535. gadu p. m. ē. bija kļuvis par pasakaini bagāta cilvēka simbolu.

Pors — iegūšana, ienākums; kā dievs.

Potidaja — pilsēta Halkidikē.

Prodiks — sofist, kas daudz nodarbojās ar sinonīmu.

satīri — Dionīsa jeb Bakha pavadoņi; puscilvēki, pusāži.

Silēns — Bakha audzinātais un pastāvīgais pavadonis; tēlots kā jautrs, iereibis vecs vīrs.

Svētlaimīgo salas — salas tālos rietumos, kur pēc nāves nonākot tie, kas izpelnījušies dievu sevišķu labvēlību.

Teiresijs — mītisks, akls Tēbu pareģis; Odisejs ar viņu esot sarunājies pazemes valstībā.

Teognids (ap 500 p. m. ē.) — elēģiju dzejnieks no Megarām; aristokrāts, ilgāku laiku dzīvojis kā trimdinieks.

Tesālīja — Ziemeļgrieķijas austrumu daļa; Platons tekstā ironizē par tesāliešu gudrību, jo viņi bija pazīstami kā labi jātnieki.

«triju dzimumu cilvēki» — Aristofana stāsts par triju dzimumu cilvēkiem ir viens no tā saucamajiem Platona mītiem, kas jāsaprot alegoriski vai simboliski; kaut gan kaut ko līdzīgu rodam arī pie Empedokla, kurš stāsta par radījumiem ar divām sejm; tādiem radījumiem jāiet bojā, jo tajos nav mērķtiecības. Platona dialogos mums jāšķiro loģiski pierādāmais no mīta, kam pierādījums nav vajadzīgs, bet kas tomēr kaut kā paskaidro autora domu, jo ir loģiski konstru-

ēts, ir dzejiska ilustrācija. Seit mīts ilustrē dažādus mīlas veidus (vīrietim pret vīrieti, sievietei pret sievieti, vīrietim pret sievieti).

Tukidīds — Perikla politiskais pretinieks, kas Periklam pārmeta izšķērdību, celtniecību un egoistisku Dēlas savienības līdzekļu izlietošanu Atēnu labā; šo Tukidīdu nevajag samainīt ar lielo vēsturnieku.

Urānija — astronomijas mūza.

«zināšana ir atcerēšanās» — kad cilvēks piedzimstot, viņš zaudējot to pieredzi, kas viņa dvēselei bijusi agrāk, un tad pamazām atjaunojot agrākās zināšanas, sākot tās atcerēties; tā ir anamnēze; anamnēze neesot parastā atmiņa, jo neesot saistīta ar jutekļu darbību, tā esot tīri garīgs akts. Pirms Sokrata grieķu filozofija anamnēzi nemin, tā, šķiet, pieder Platona jaunradei. Pēc Platona domām, patiesība mājo cilvēka dvēselē (salīdz. ar Augustīnu — *in interiore homine habitat veritas* — patiesība mājo dziļi cilvēkā).

G. Lukstiņš

SATURS

Izziņas un ētikas problēmu risinājums Platona dialogos «Menons» un «Dzīres»	5
Menons	17
Dzīres	59
Tulkotāja piezīmes	109
Dažu tekstā sastopamo īpašvārdu, jēdzienu un izteikumu skaidrojums	111

SĒRIJA „AVOTS”

Pagātnes izcilo domātāju darbu sērijas «Avots» pamatuzdevums ir sniegt latviešu lasītājam šo domātāju galvenos darbus un galvenās viņu darbu idejas, kas nozīmīgas arī mūsdienās (gan no zinātnes vēstures, gan arī no mūsdienu zinātnes nozaru problemātikas risināšanas aspektiem).

Jau iznākuši šādi darbi:

G. J. Cēzars. Piezīmes par gallu karu

Dž. Loks. Eseja par cilvēka sapratni

R. Dekarts. Pārruna par metodi

D. Didro. Domas par dabas interpretāciju. Matērijas un kustības filozofiskie principi

G. Mendelis. Pētījumi par augu hibrīdiem

Voltērs. Zadīgs jeb liktenis. Mikromegs. Kāndids

Izdošanai tiek gatavoti Platona, T. Kampanellas, G. V. F. Hēgeļa, M. Monteņa, L. Feierbaha atsevišķi darbi.

Платон

МЕНОН. ПИР

«Звайгзне»

Рига 1980

На латышском языке

Перевод с древнегреческого Густава Лукстыньша

Platons
MENONS
DZIRES

I z d e v u m s

Vāku zīm. *A. Grīnbergs*. Redaktors *N. Antēns*. Māksl.
redaktore *A. Lubgāne*. Tehn. redaktore *B. Briede*.
Korektore *Z. Sepkova*.

ИВ № 1057.

Nodota salikšanai 08.10.79. Parakstīta iespiešanai
14.01.80. Formāts 84×108/32. Tipogr. papīrs № 1.
Literatūras garnitūra. Augstspiedums. 3,75 fiz.
iespiēdl., 6,30 uzsk. iespiēdl., 6,00 izdevn. l. Metiens
12 000 eks. Pasūt. Nr. 2369-BI. Cena 55 kap. Izdev-
niecība «Zvaigzne», 226261, Rīgā-PDP, Gorkija ielā 105.
Izdevn. Nr. 5219/SP-78. Iespiesta Latvijas PSR Valsts
izdevniecību, poligrāfijas un grāmatu tirdzniecības
lietu komitejas tipogrāfijā «Cīņa», 226011, Rīgā-PDP,
Blaumaņa ielā 38/40.

PI 305 **Platons.**

Menons. Dzīres. (No sengr. tulk. Gustavs Lukstiņš.) R.: Zvaigzne, 1980. 116 lpp.

Izcilā pagātnes domātāja Platona dialogiem «Menons» un «Dzīres» ir liela filozofiska, kultūrvēsturiska, kā arī literāra vērtība. «Menonā» lielākoties risinātas izziņas un loģikas problēmas, parādītas sokrātiskās metodes — ironija un majeutika. Dialogā «Dzīres» tēlotas Atēnu vergturu sabiedrības augstāko aprindu sadzīves ainas, risinātas ētikas problēmas, parādīta robeža starp mitoloģisko un teorētisko pieeju pasaules problemātikai.

Grāmata paredzēta skolotājiem, studentiem, kā arī visiem interesentiem, kas vēlas padziļināt savas zināšanas filozofijā un antīkās senatnes vēstures jomā.

Tulkojums no izdevniecības «Teeobnera» (Vācijā) 1911. gada sengrieķu valodas izdevuma.

Grāmata iznāk sērijā «Avots».

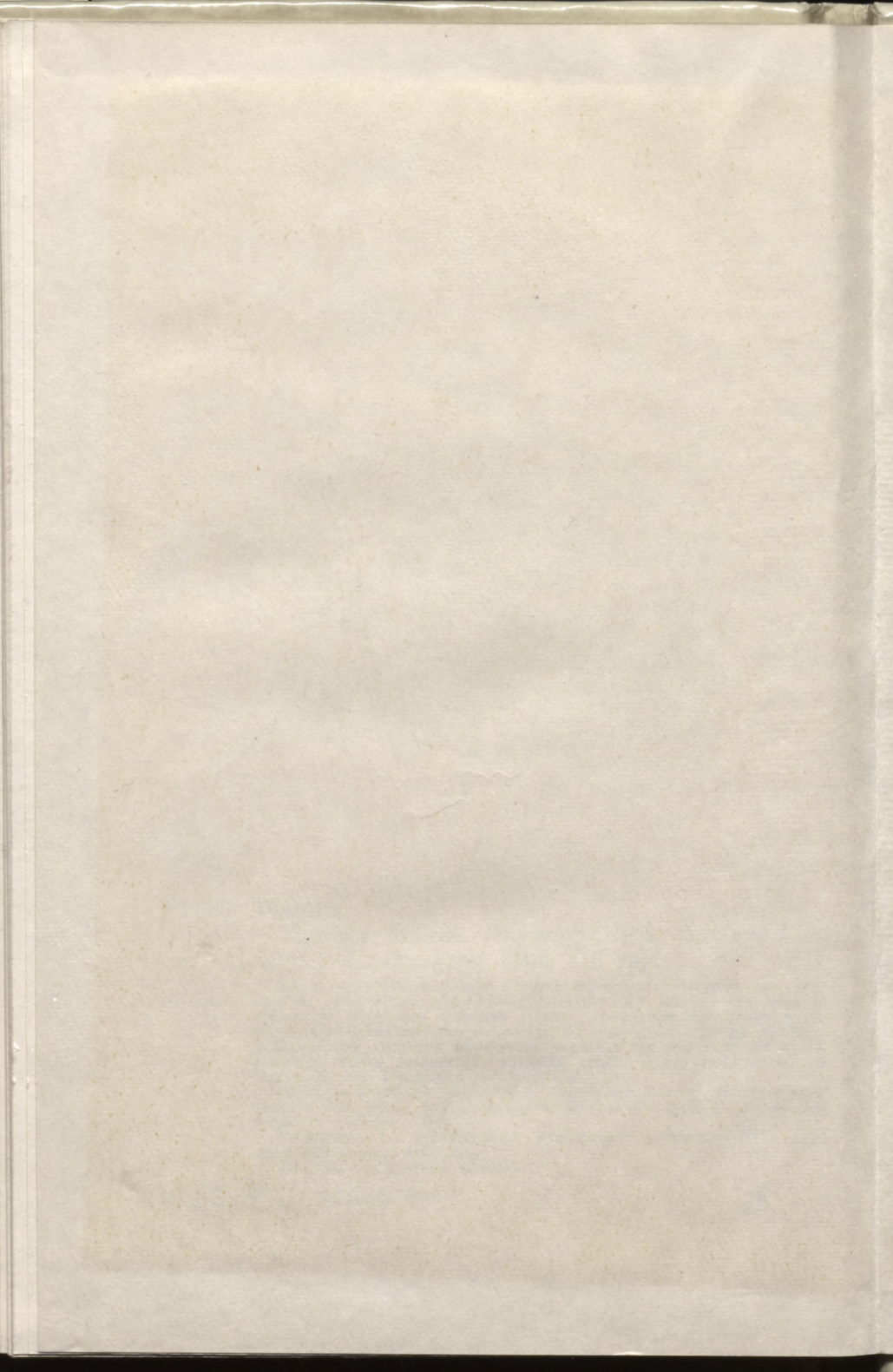
P $\frac{10501-061}{M802(11)-80}$ —73.80.0302010000

IF
87.3

uk-

Dzi-
tība.
parā-
res»
nas.
u¹

ere-
lkās
rada

[0,30]

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0306055755

55 kap.